

UiT Norges arktiske universitet

Institutt for samfunnsvitenskap

Vestlige selvbilder og (fiende)bilder av Russland

En diskursanalytisk identitetsanalyse av Vestens samtidsrepresentasjoner av seg selv og Russland

Astri Edvardsen

Masteroppgave i statsvitenskap STV-3900, november 2019

Sammendrag

Denne studien undersøker vestlige selvbilder og (fiende)bilder av Russland i samtidens konfliktfylte relasjon. Siden Ukraina-konflikten fra 2013/14 har forholdet mellom Vesten og Russland vært preget av høy spenning og stadig nye forviklinger. Dette kommet til uttrykk i en rekke sanksjoner og oppvisninger av militær styrke, men ikke minst gjennom det som – med fokus på den vestlige siden av relasjonen – kan betraktes som maling av et fiendebilde av Russland og et ‘selvberettiget’ selvbylde. Herunder danner den kalde krigen et aktualisert bakteppe og ‘fiendebildearkiv’ – sammen med eldre vestlige Russlandsbilder.

Tematikken utforskes i konteksten av relasjonell identitetskonstruksjon – i Selvets ‘bruk’ av den Andre. I lys av overnevnte forhistorie og nåtidige ‘fiendebilde-fakter’ – og med holdepunkter for at Russland har vært og fortsatt synes å være en sentral definerende Andre for Europa/Vesten – har jeg kartlagt og analysert to vestlige land, Tyskland og USA, sine representasjoner av Russland og det vestlige Selvet (inkl. underkategorier). Særlig fokus er på sentrale komponenter og referanser i (fiende)bildet av den russiske Andre.

I dette arbeidet anvendes en diskursanalytisk tilnærming til studie av identitet og utenrikspolitikk. Med henblikk på overordnet faglig tilnærming og fagfelt opererer studien med en poststrukturalistisk inngang til studiet av internasjonale relasjoner. Helt konkret har jeg undersøkt tysk og amerikansk offisiell utenrikspolitisk diskurs i perioden februar 2014-februar 2019. Studiens datamateriale består av statslederens (kansler og (vise)presidenten) og utenriksministres taler, uttalelser og skrevne medieinnlegg, samt policy-dokumenter.

Et hovedfunn i studien er at Vesten i samlet synes konstruert som forsvarer av folkeretten, frihet, fred og demokrati vis-à-vis et ‘aggressivt’, ‘autoritært’ Russland som opererer med ‘den sterkeste rett’ og som står for ‘ufrihet’. Herunder revitaliseres skillelinjene ‘demokratisk/autoritær’ og ‘frihet/ufrihet’ fra vestlig kald-krigs-diskurs om Sovjet – og den gamle, sovjetiske Andre er i spill i samtidsblikket på Russland. Russiske Ukraina-grep framgår som en hovedreferanse i Russlandsbildet – og som andre vesentlige referanser knyttes an til: Georgia (2008), Syria/Midtøsten, ‘underminering’ av Vesten/EU med valginnblanding og cyberangrep, nervegiftangrep i Storbritannia og brudd på INF-avtalen. Disse danner implisitt og eksplisitt grunnlag for forståelsen av ‘et mønster av russisk ‘uansvarlig’ og ‘lovløs’ framferd internasjonal’.

Forord

Ideen til denne studien begynte å spire da jeg skrev bacheloroppgave om Russlands grep i Ukraina-konflikten – med særlig øye for Ukraina som et ‘spenningsfelt’ mellom Vesten og Russland. Gjennom det arbeidet utviklet jeg en draging mot identitetsperspektivet – og dets potensielt fruktbare bidrag til analyse av Vesten-Russland-relasjonen. Etter å ha fått innblikk i Russlands kanskje mer dulgte, men betydningsfulle rolle i vestlig identitetsdannelse også før den kalde krigen, ga jeg meg i kast med å utforske samtidens betente forhold med vekt på samspillet mellom Vestens selvbylde og (fiende)bylde av den russiske Andre. Vesten og Russlands ‘livlige dynamikk’ de siste årene har selvsagt gjort dette til et stadig aktuelt og desto mer spennende empirisk felt.

En stor takk til veileder Tor Dahl-Eriksen for grundige tilbakemeldinger og gode innspill – og til Jens Petter Nielsen for nyttige litteraturtips i prosjektet startfase. Mine foreldre skal også ha hjertelig takk for all støtte gjennom mine studieår og i denne siste store prosessen. Sist, men ikke minst takk til Daniel for tålmodighet og kjærkomne avbrekk mellom ‘slagene’.

Eventuelle feil og mangler i studien står for egen regning.

Astri Edvardsen

Tromsø, høst 2019

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Problemstilling og formål.....	2
1.2 Innledende begrepsavklaring.....	3
1.3 Hvorfor studere Vestens forhold til Russland, og hvorfor med denne tilnærmingen?	3
1.4 Studiens struktur.....	4
2 Tilbakeblikk og samtidsblikk	6
2.1 ‘Identitetsmessig bakteppe’	6
2.2 Fra kald krig til ‘pasifisert trussellandskap’	8
2.3 Sterk kollisjonskurs fra 2014.....	9
3 Analytisk rammeverk	16
3.1 Diskursbegrepet og diskursanalyse som analytisk perspektiv	16
3.2 En diskursanalytisk tilnærming til identitet og utenrikspolitikk	19
3.2.1 Konseptualisering av identitet.....	20
3.2.2 Selvet og den Andre	21
3.2.3 Ulike grader av forskjell og annenhet	23
3.2.4 Språk og identitetskonstruksjon	28
3.2.5 Metodologiske retningslinjer.....	29
3.2.6 Dimensjoner ved identitetskonstruksjon	31
3.3 Studiens avgrensning og analysemateriale.....	32
3.3.1 Temporalt perspektiv.....	32
3.3.2 Valg av diskurs.....	33
3.3.3 Tekstutvalg	33
3.3.4 Valg av Selv	34
3.3.5 Konkrete primærdata.....	36
3.4 Metodekvalitet og refleksjoner rundt egen rolle	36
4 Analyse	40
4.1 Tyske representasjoner	40
4.2 Amerikanske representasjoner	66
4.2.1 Obama-administrasjonen.....	66
4.2.2 Trump-administrasjonen	90
4.3 Mulighetsrom for moderering av fiendebildet	109
5 Avslutning	11
Litteraturliste	113

1 Innledning

I det som var et i stor grad ‘pasifisert trussel-landskap’ mellom Vesten og Russland tidlig på 1990-tallet, synes det gradvis å ha vokst fram et fiendebilde av Russland (og vice versa) med dels gjenkjennelige og dels nye dimensjoner. En mer påtrengende uro over russisk framtrede og tilløp til gjensidig konfrontasjon har meldt seg over tid. I 2008 indikerte Georgia-Russland-krigen en større krise mellom Vesten og Russland (Tsygankov og Tarver-Wahlquist 2009:321). I etterkant fulgte det som ble et heller kortvarig mellomspill med gjensidig – om enn forsiktig – ønske om bedre sikkerhetsrelasjoner mellom vest og øst, samt forsøksvis ‘omstart’ av forholdet USA og Russland imellom (Tsygankov 2014:349-50). Særlig har konfrontasjonen over Ukraina fra 2014 ført til skarpe fronter. I kjølvannet av Russlands Krim-anneksjon og støtte til pro-russiske opprørere sørøst i Ukraina – samt vestlig støtte til nye makthavere i Kiev – har gjensidige sanksjoner og oppvisninger av militær slagkraft nærmest kommet på løpende bånd.

Russlands innblanding i USAs presidentvalg i 2016 og angivelig russisk statsbestilt- og utført nervegiftangrep i Storbritannia i 2018 har tilspisset situasjonen ytterligere. Med påfølgende straffetiltak og motsvar preges Vesten-Russland-relasjonen av mange spenningsfelt der det stadig skjer nye utviklinger – og da kanskje flest utviklinger som utvider kløften mellom partene. Krigsavverging stå sentralt på framtidig amerikansk-russisk sikkerhetsagenda, vurderer Trenin (2017:38). Denne ‘harde’ sikkerhetsagendaen, dominert av USA på vestlig side, er også i økende grad gjeldende i Europa – og økonomiske relasjoner mellom EU og Russland har blitt en del av den, noterer Romanova (2016:776). Omtalte forviklinger har ikke minst reaktualisert den kalde krigen som referanse- og fortolkningsramme.

I dette nå ‘aktiverte trussel-landskapet’ er det interessant å se nærmere på Vestens blikk på seg selv og Russland – herunder vestlig ‘selvtilskrivning’ og ‘andretilskrivning’.

‘Selvtilskrivning’ kan betraktes som selvbilder – positive eller selvkritiske varianter – mens ‘andretilskrivning’ kan implisere eksempelvis ‘vennebilder’ og ‘fiendebilder’. I kjølvannet av Ukraina-konflikten og senere ‘turbulenser’ virker Vesten å male et fiendebilde av Russland som henspiller på dets ‘negative, truende framferd’ – og et overordnet ‘positivt’ selvbilde (selvoppfattet legitim adferd). Med antakelse om en forbindelse mellom denne selv- og andretilskrivningen, er denne studiens tema vestlige selvbilder og (fiende)bilder av Russland.

1.1 Problemstilling og formål

Denne studien vil utforske Vestens ‘konfliktunivers’ vis-à-vis Russland med fokus på ‘selvtilskrivning’ og (negativ) ‘andretilskrivning’. Problemstillingen er som følger:

Hvilke vestlig selvbilder og (fiende)bilder av Russland er virksomme i samtidens konfliktfylte relasjon? Hva bygger Russlandsbildene på, og hva finnes av spillerom for å ta brodden av dem med sikte på avspenning?

I hovedtrekk vil jeg undersøke Vestens omtale av Russland og seg selv i perioden februar 2014-februar 2019 – med særlig søken etter dominerende komponenter og referanser i (fiende)bildet av den russiske Andre – for så å legge an et framtidsperspektiv. Tyskland og USA er valgt som ‘representanter’ for Vesten. Merk at studien vil ha et fiendebildefokus, men samtidig ikke ekskludere nyanser eller andre typer bilder. Vestlige selvbilder og (fiende)bilder av Russland vil studeres i konteksten av identitetskonstruksjon – og da ut ifra en forståelse av identitet som et relasjonelt fenomen (et ‘oss’ avgrenset fra et ‘dem’) (Neumann 2010:86; Hansen 2006:6). I dette arbeidet anvendes en diskursanalytisk inngang til studie av identitet og utenrikspolitikk. Den diskursanalytiske tilnærmingen tar utgangspunkt i at utenrikspolitikk hviler på representasjoner av identitet – samtidig som det er gjennom artikulering av utenrikspolitikk at identitet produseres og reproduseres. Dette innebærer også et analytisk blikk på hvordan identitetskonstruksjoner kobles til/legitimerer utenrikspolitikk (Hansen 2006:1, 45). Konkret vil jeg dermed utforske vestlige artikuleringer av egen og russisk identitet i utenrikspolitisk diskurs – sett i sammenheng med artikuleringer av politikk.

Denne studien har ikke til formål å gå ‘bak’ vestlig diskurs – herunder å vurdere om det er belegg for selvbildet eller (fiende)bildet av Russland, som eksempelvis å påpeke sprik mellom eget ‘liv og lære’. (Artikulerte nyanseringer/kritisk refleksjon vil imidlertid tas med). Jeg søker heller å belyse og synliggjøre hvilke forestillinger om Selvet og den russiske Andre som er virksomme i samtidens konfliktfylte relasjon – herunder også en dynamikk mellom disse – og utdype sentrale ‘ingredienser’ i (fiende)bildet av Russland. Som en form for praktisk (og dels også normativt) orientert statsvitenskap søker jeg videre å kaste lys over spillerommet for å ‘ta brodden av’ fiendebildet og slik oppnå bevegelse i retning avspenning. Dette gjøres ved å innhente og drøfte innspill fra litteraturen opp mot funnene. Herunder vil jeg også rette et kritisk blikk på selv- og andrebildene.

1.2 Innledende begrepsavklaring

Med begrepene selvbilde og fiendebilde som inngang, vil denne studien i teoretisk språkdrakt undersøke det vestlige Selvets artikulering av egen og den russiske Andres identitet. Førstnevnte begrepspar er mer ‘hverdagsspråklig’, men samtidig ikke mindre analytiske. Mens identitetsbegrepet vil utdypes senere i studien, gjøres her en innledende begrepsavklaring. *Selvbilde* peker på en ‘selv-identitet’ eller ‘vi-identitet’ – mens *fiendebilde* viser til en mer spesifikk forståelse av den Andre, en bestemt type ‘Andre-identitet’ (Rash 2012:24). I et diskursanalytisk perspektiv har ikke selv- og andrebilder noe objektivt grunnlag og påvirker vår virkelighet (Skånland 2009:336).

Mens selvbilder er åpne for ulikt ‘innhold’, peker fiendebilder på en mer bestemt (men ikke nødvendigvis utvetydig) innramming av den Andre. Fiendebilde-begrepet har blitt brukt innenfor politisk psykologi, statsvitenskap, lingvistikk og journalistikk for å anskueliggjøre et kollektivs svært negative forestillinger om andre kollektiver¹. Dels med veksler på Cottams (2000:204-5) beskrivelse av hvordan ‘fiendebilde’ konseptualiseres innen politisk psykologi og dels med henblikk på dette arbeidets fokus og diskursanalytiske rammeverk, legges følgende begrepsforståelse til grunn i denne studien: Et ‘fiendebilde’ betraktes som et bilde av et annet politisk kollektiv som (svært) truende – og som et uttrykk for ‘bildeinnehaverens’ mistillit, mistenksomhet og fryktsomhet vis-à-vis denne Andre. Et trolig nærliggende element er tolkning og innramming av ‘fiendens’ atferd og intensjoner i tråd med eksisterende negative forestillinger (fiendebilder som mulige fortolkningsrammer og informasjonsfiltre). Dermed er det tenkelig at fiendebilder kan fortrenge nyanser og kompleksitet, samt redusere evnen til å ta andres perspektiv. Fiendebilder forstås videre som sosiale og relasjonelt definerte språklige konstruksjoner som trolig legger føringer på verbale og ‘kroppsspråklige’ handlinger overfor den Andre, eksempelvis hard retorikk og militærøvelser. Slik jeg ser det, er ikke nødvendigvis fiendebilder uttrykk for ‘ren, altomfattende fiendskap’ – og begrepet kan også romme eller henspille på sterke ‘trusselbilder’ og skarp rivalisering.

1.3 Hvorfor studere Vestens forhold til Russland – og hvorfor med denne tilnærmingen?

Forholdet mellom Vesten og Russland – og deres samarbeid eller kiving – er betydningsfullt på flere internasjonale områder, som bl.a. sikkerhet, energi og handel. Samhandlingen

¹ Se f.eks. Frank og Melville 1988, Silverstein 1989 (politisk psykologi); Murray og Meyers 1999, Lindeman 2008, Green og Bogard 2012 (statsvitenskap); Rash 2012 (lingvistikk); Ottosen 1995 (journalistikk).

innenfor ulike 'sikkerhetssammenhenger' synes mest aktuell i samtiden. I et overordnet sikkerhetsperspektiv har samspillet mellom USA, Frankrike, Storbritannia og Russland som vetomakter i FNs sikkerhetsråd stor innvirkning på adressering av spørsmål om internasjonal fred og sikkerhet. Aktuelle eksempler er atomvåpenprogrammene til Nord-Korea og Iran, kampen mot terrorisme, Syria-krigen, Venezuela-krisen – og naturligvis kamphandlingene i Øst-Ukraina. Ikke minst er Vesten-Russland-relasjonen både viktig og aktuell innenfor 'samstyring' av europeisk sikkerhet (som i formatene OSSE, NATO-Russland, EU-Russland) – og innenfor nedrustning og rustningskontroll. Samtidens konflikt synes i stor grad å utspille seg i en europeisk og euroatlantisk (sikkerhets)ramme – med Ukraina og grensene mellom NATO-stater og Russland som 'geografiske tyngdepunkter'. Potensialet for at konflikten intensiveres og/eller 'smitter' over til andre interaksjonskontekster og geografiske områder er nærværende² (Tsygankov 2017:261, 267). Kanskje særlig bekymringsfullt er risikoen for misforståelser og militær eskalering i lys av NATOs og Russlands gjensidige militære styrkeoppbygging og posisjonering nærmere motpartens grenser – og begrenset kommunikasjon. Man kan snakke om et rustningskappløp – der også atomvåpenbruk er aktualisert, påpeker Wilhelmsen (Morgenbladet 2016). Nettopp atomvåpen har kommet i forgrunnen etter lanseringer av ny amerikansk atomvåpenstrategi med opprustningsplaner og av nye russiske atomvåpenkapabiliteter – samt partenes tilbaketrekning fra INF-avtalen.

Som en overgang til det mer analytiske – og herunder til hvorfor denne studiens tilnærming synes tjenlig – er Wilhelmsens (2017) betraktning aktuell: «Det er ikke våpnene i seg selv det dreier seg om, men om det finnes et fornuftsgrunnlag for å sette disse våpnene i spill.». Dette grunnlaget synes å handle om hvordan Vesten betrakter seg selv og Russland (og omvendt) (ibid.), og kan belyses gjennom undersøkelse av selv- og andretilskrivning. Relevansen av å anvende et diskursanalytisk identitetsperspektiv i studie av den konfliktfylte relasjonen synes også understøttet av Neumanns følgende resonnering:

«... en politisk analyse som ikke ser på hvilken rolle identiteter spiller i å definere samhandlingsmønstre og dermed konflikter mellom menneskelige grupper ... mister et helt sentralt aspekt ved politikken. Politikken kan forstås som forsøk på å gi et svar på hvem «vi» er, og en analyse som ikke fanger opp dette, er derfor ingen fullgod analyse.» (Neumann 2001:124).

Fokus på vestlige selvbilder og bilder av Russland vurderes også som relevant av flere grunner. Én er at her er et interessant 'identitetsmessig' bakteppe i Russlands historiske rolle

² Risikoen for konfliktpredning til Arktis er vesentlig – særlig etter at USAs utenriksminister Mike Pompeo våren 2019 re-artikulerte regionen som 'en arena for makt og konkurranse' og innrammet Russlands Ukraina-grep som pekepinn på dets framtidige atferd i arktiske strøk (Huebert 2017:374; Pompeo 2019).

som «Vestens tilbakeliggende motstykke, som vesteuropeerne kunne speile seg i for å framheve sin egen sivilisasjon og modernitet.» (Myklebost og Nielsen i Nordlys 2016:3). Å anlegge et identitetsperspektiv er ikke minst interessant i lys av reaktualiseringen av den kalde krigen, og denne periodens vestlige fiendebilde av Sovjet-Russland. Denne ovennevnte ‘identitetshistoriske’ bakgrunnen kan ha betydelig samtidsrelevans som tilgjengelig ‘arkivmateriale’, og vil utdypes nærmere i kapittel 2. Fiendebildet som synes malt av Russland i samtiden peker på at landet fortsatt er et sentralt referansepunkt for Vestens selvbilde. Et bredere grunnlag for å betrakte Russland som en sentral Andre i nåtiden vil presenteres i kapittel 3. Til sist kan, som antydnet ovenfor, en studie av Vestens forhold til Russland med denne innfallsvinkelen kanskje bidra til bredere forståelse av meningsdimensjonen ved samtidens konflikt og med potensielt nyttig innsikt i et framtidsperspektiv. Belysning av og bevisstgjøring rundt hvilke bilder av den Andre og Selvet som er i spill – og hva fiendebilder bunner i – kan muligens virke positivt inn på (den trolig lange) veien til konfliktløsning (inspirert av Benn 2014).

1.4 Studiens struktur

Kapittel 2 innledes med et kort omriss av Vestens gamle Russlandsbilde og selvbilde – samt av ‘fienderelasjonen’ under den kalde krigen og det ovennevnte ‘pasifiserte trussellandskapet’ tidlig på 90-tallet. Så tas steget til samtiden med beskrivelse av sentrale utviklinger fra Ukraina-konfliktens begynnelse.

I kapittel 3 presenteres dette arbeidets analytiske rammeverk – herunder sammenvevet teori og metode. Sentralt er poststrukturalistisk diskursanalytisk teori om identitet og utenrikspolitikk, samt metodologiske retningslinjer. Dette utfylles med ytterligere litteratur om identitetsperspektivet m.m. Videre redegjøres det for studiens avgrensning og analysemateriale. Til sist diskuteres metodekvalitet og egen rolle.

I kapittel 4 vil empirien løpende legges fram og analyseres i lys av teorien. Først tar jeg for meg tyske representasjoner – og så amerikanske representasjoner inndelt etter de to presidentadministrasjonene. Deretter følger kort drøfting rundt mulighetsrommet for å moderere fiendebildet.

I kapittel 5 avrundes studien med skissering av hovedfunn.

2 Tilbakeblikk og samtidsblikk

2.1 'Identitetsmessig bakteppe'

Historisk har Russland spilt en sentrale rolle som Vestens Andre³. Dette underbygger relevansen av og informerer denne studien av Vestens kontemporære selvbilder og Russland-bilder. Nedenfor tegnes et omriss av det 'identitetsmessige bakteppet'. Dette bygger på forståelsen av identitet som relasjonell – og herunder poenget om at «en gruppes samtale om 'de andre' også alltid er en samtale om hvem «vi» er.» (Neumann 2001:125). Dermed var og er vestlig samtale om Russland også en samtale om Vesten selv.

Den russiske Andre

Russland har lenge vært framtrepende blant Europas/Vestens konstituerende Andre. Mer utdypende har landet vært Europas sentrale 'liminare Andre' – dvs. at det har hatt (og fortsatt kan synes å ha) en grenseposisjon i europeisk identitetsdannelse som dels europeisk og dels ikke-europeisk (Neumann 1999:111; Morozov og Rumelili 2012:29). Over århundrer har Russland blitt konstruert som en tvetydig tilstedeværelse ved Europas grenser – med 'en fot i Europa og en i Asia'; en 'uregelmessighet' uansett hvilke praksiser som har dominert – religiøse, kroppslige, intellektuelle, sosiale, militære eller andre (Neumann 1999:110-12).

«By making up a spatial grey area towards China and a chronological grey area towards Europe's own past, Russia is the boundary which tells us who we are and where we belong, in space as well as in time.» (Neumann 2002:121)

To europeiske 'gjennomgangsbilder' av Russland gjennom historien er av landet som *barbarisk* og som en *lærling*⁴ (Neumann 1999, kap. 3, Nielsen 2014:112). Disse bildene impliserer en europeisk selvpoppfattelse som sivilisert og som et eksempel til etterfølgelse; 'læreren' Europa og 'lærlingen' Russland. Herunder kan Russland betraktes som en kontrast, et 'tilbakeliggende motstykke' som har bidratt til å styrke europeeres selvforståelse som 'sivilisasjonsbyggere'⁵ (Nielsen 2014:112; Myklebost og Nielsen i Nordlys 2016:3). Landet ble i stor grad ansett som sosialt og økonomisk tilbakeliggende – særlig av konstitusjonalistisk

³ *Vesten* rommer her 'Europa (Vest-Europa) som Vesten' etter at øst-vest-s skillet ble smidd³ – og den senere sterke euroatlantiske dimensjonen, 'Vest-Europa og USA som Vesten'. Dette noe flytende geografiske aspektet i begrepsbruken er, slik jeg ser det, ikke til å unngå – og 'melder seg' i hele studien.

⁴ Blant flere bilder av Russland er disse særlig seiglivede og markante. Eksempler på mindre dominerende og mer flyktige bilder er tsar-Russland som 'tvetydig kristent bolverk' mot asiatiske 'barbarer', og Sovjet-Russland som 'framtidens land' i åndelig eller politisk forstand (Neumann 1996:206; 1999, kap. 3)

⁵ I lys av opplysningstidens begrep om 'sivilisasjon', ble et 'usivilisert' Øst-Europa skapt for å etablere et 'sivilisert' Vest-Europa. Blant østeuropeiske land utskilte Russland seg ikke som 'mer barbarisk', men med sin militærmakt (Nielsen 2014:97; Neumann 1999:82)

orienterte land som Storbritannia, men dels også av sine partnere Østerrike og Preussen i Den hellige allianse av 1815 (Neumann 1999:97).

Det barbariske elementet har òg blitt koblet med representasjoner av Russland som farlig – som en militær og/eller politisk trussel – gjerne innenfor temaet ‘barbaren ved porten’ (Neumann 1999, kap. 3). Dette peker på Russland som en ‘barbarisk makt med ambisjon om europeisk hegemoni’ fra en *ekstern* posisjon. Temaet vokste fram på 1800-tallet etter at Russland fikk bukt med Napoleons invasjon fra 1812, og entret Paris i 1814. Krigen ble fra fransk side konstruert som en kamp mellom sivilisasjon og ‘østlig barbari’, påkrevd for ‘å redde europeisk kultur’. Seieren ga Russland anerkjennelse som legitim aktør i den europeiske stormaktskonserten, men òg støtet til utbredt russofobi – særlig i Frankrike og Storbritannia. Europas borgerskap ble overbevist om at sivilisasjonen var truet; mange så for seg russisk ekspansjon og russifisering⁶. Herunder bidro ‘barbar ved porten’-temaet til relativisering av Russlands ‘nyervervede europeiskhet’ gjennom inklusjonen i europeisk maktbalansopolitikk (Neumann 1999:86, 98-9; Nielsen 2014:97, 110).

Tilknyttet ovennevnte har ‘lærling-bildet’ rommet en forventning om at et mer ‘skolert’ Russland (dvs. mer likt Europa) ville bli mindre truende. Gjennom historien har landet i denne konteksten blitt ansett som en vellykket eller villfarene lærling (opplysningstiden, ca. 1688-1789); en som bør lære, men nekter (1800-tallet); en ‘skulker’ (storparten av 1900-tallet)⁷ og en ‘begavet, men gjenstridig lærling’ (1990-tallet) (Neumann 1999:107-110). Herunder påpeker Neumann (1999:89, 110-11) at Russland ikke har vært alene om å bli tilskrevet en tvetydig geografisk tilstedeværelse (eller ekspansjonistiske ambisjoner), men skiller seg ut som Europas Andre langs den tidsmessige dimensjonen ved europeisk identitetsdannelse:

«... Russia stands out for its five hundred-year history of always *just* having been tamed, civil, civilized; just having begun to participate in European politics; *just* having become part of Europe.» (Neumann 1999:110)

⁶ Russerfryktens framvekst bør ses i lys av dyptpløyende sosiale endringer i Europa i første halvdel av 1800-tallet – samt en oppfattet iøynefallende økning i Russlands militære styrke (Neumann 1999:98).

⁷ Ved oktoberrevolusjonen i 1917 tok bolsjevikene makten – og rev grunnen vekk under det liberale Europas forhåpninger om samarbeid med et liberalt, demokratisk Russland. Sovjet ble dels ansett som en alvorlig revolusjonær politisk trussel og vestmakter intervenerte i den russiske borgerkrigen (1918-21). I mellomkrigstida ble landet likevel generelt regnet som en legitim aktør i europeisk politikk, og bildet av Sovjet som en unik, nærværende trussel ble først dominerende etter 2. verdenskrig (Neumann 1999:99-102; Holtmark 2015:16, 21).

2.2 Fra kald krig til 'pasifisert trussel-landskap'

Etter andre verdenskrig vokste den kalde krigen fram: en 'geo-ideologisk' spenning mellom østblokken og vestblokken med supermaktene USA og Sovjet i spissen. Konfrontasjonen mellom kapitalisme og kommunisme – og mellom demokrati og ettpartistyre – var preget av våpenkappløp, trussel om 'varm krig' og gjensidig atomutslettelse. Ifølge Wilhelmsen (2017) var fiendebildene av 'den kommunistiske, totalitære Sovjetunionen' og 'den kapitalistiske, imperialistiske Vesten' «selve fornuftsgrunnlaget for all militær mobilisering under den kalde krigen – [og] ligger der som en arv det er lett å gripe tilbake til på begge sider.».

I Europa/Vesten fikk bildet av (Sovjet-)Russland som 'barbar ved porten' ny 'vind i seilene'. Den dominerende europeiske representasjonen av Sovjetunionen innrammet landet som en 'asiatisk/barbarisk' makt som utnyttet verdenskrigen til militær inntrenging i Europa. Sovjet ble regnet som en militær trussel ('aggressor') – og en viss politisk trussel. Stempling av den kommunistiske modellen som 'totalitær' var sentral i amerikansk Sovjet-diskurs⁸ – og kom til å gjennomsyre den europeiske. Etter hvert ble hoved-dikotomiene 'sivilisert/barbarisk' og 'europeisk/asiatisk' erstattet med 'demokratisk/totalitær' (vekselsvis 'autoritær') – med forgreininger i 'fri/ufri' og 'defensiv/offensiv' (Neumann 1999:102-3).

Fiendebildene 'rådet' imidlertid ikke konstant. Spenningen ble periodevis avløst av tilnærming og nedrustning, spesielt i Sovjets siste år med statsleder Mikhail Gorbatsjovs utenrikspolitiske nytenkning og reformpolitikk (Tsygankov 2016:36-38). Som del av det sovjetiske initiativ til å avslutte den kalde krigen, frontet han visjonen om 'et felles europeisk hjem' (Neumann 1999:102). Intern sovjetisk reform ble innrammet som en 'retur til Europa' (Williams og Neumann 2000:375). Russisk vending mot Europa og Vesten nådde sitt høydepunkt i 1991. Det nye Russland skulle – etter statens liberale vestvendte narrativ – 'returnere til sivilisasjon' og bli en 'normal europeisk/vestlig nasjonalstat', altså et markedsøkonomisk liberalt demokrati (Neumann 2017:4-5). Vesten støttet reformpolitikken (bl.a. med økonomisk assistanse) og var imøtekommende på visse områder, men samtidig forbeholdne til russisk liberal transformasjon (Tsygankov 2016:71). Den fra russisk side forventede vestlige anerkjennelsen av Russland som en rettmessig og betydningsfull europeisk/vestlig aktør uteble. I Vestens øyne framsto heller landet som en avtakende sikkerhetsutfordring, bistanadmottaker og 'disippel' (Williams og Neumann 2000:377; Tsygankov 2016:75; Morozov og Rumelili 2012:39).

⁸ Markant i amerikansk diskurs var også representasjonen av Sovjetunionen som et 'ondt imperium', og innramming av konflikten som en kamp mellom godt og ondt (Rowland og Jones 2016:447-8)

Den historiske gjennomgangen avsluttes her med at det ‘pasifiserte trussellandskapet’ etter den kalde krigen ga oppkomst til samarbeid og integrasjon mellom Vesten og Russland på ulike områder, men òg til ‘ny-gamle’ knuter. Tidsrommet fra tidlige 1990-år og til 2014 skildres ikke her av flere grunner. Ett er plasshensyn. Videre er det viktig at analysen vil kunne fange opp artikulerte henvisninger til forhold tilbake i tid. Samtidig tar jeg forbehold om at det kan være at ulike betydningsfulle aspekter som ikke artikuleres i datamaterialet, men heller ‘ligger i underteksten’ – samt om at etablering av en bredere, mer kontemporær bakgrunnsforståelse kunne vært gunstig. For å oppsummere gjennomgangen, ligger det fra århundrer tilbake et interessant ‘arkivmateriale’ med bilder av Selvet og den russiske Andre som blant annet spiller på kontrastene ‘sivilisasjon/barbari’, ‘demokratisk/ikke-demokratisk’ – samt underliggende asymmetrier mellom ‘lærer’ og ‘elev’, overlegenhet og underlegenhet.

2.3 Sterk kollisjonskurs fra 2014

I det følgende skisseres sentrale utviklinger i Vestens forhold til Russland fra Ukraina-konflikten (2013/2014) og fram til nåtiden. Hovedrammen er studiens undersøkelsesperiode (februar 2014-februar 2019). Merk at de mangfoldige konfliktene i Ukraina og Syria primært framstilles med henblikk på Vesten-Russland-relasjonen.

Ukraina-konflikten

Ukraina-konflikten begynte som en intern strid – med sterke internasjonale forgreininger – om landets utenrikspolitiske orientering. I november 2013 brøt det ut langvarige massedemonstrasjoner på Maidan-plassen i Kiev etter at daværende president Viktor Janukovitsj hadde utsatt signering av en assosiasjonsavtale med EU. Mange ukrainere oppfattet dette som vraking av intensjonen om framtidig ukrainsk EU-medlemskap. Protestbevegelsen, ledet av pro-europeisk opposisjon og støttet av vestlige stater, uttrykte også sterk misnøye med korrupte makteliter og landets dårlige økonomiske forfatning (Tsygankov 2015:284-5; Averre og Wolczuk 2016:551). I et overordnet perspektiv sto Ukraina overfor et veivalg mellom Vestens og Russlands i stor grad konkurrerende økonomiske og politisk-militære integrasjonsprosjekter: EUs østlige partnerskapsprogram (EaP) og NATOs østutvidelse *versus* en eurasiske tollunion (den da framtidige Eurasiske økonomiske union og Den kollektive sikkerhetspakten (CSTO) (Charap og Troitskiy 2013). Både Vesten og Russland forsøkte å trekke Ukraina i sin retning – og bekymret seg for at landet skulle havne i ‘motpartens leir’ (Tsygankov 2016:234-5; Loftus og Kanet 2017:18-19).

På nyåret i 2014 økte temperaturen i protestbevegelsen, og det kom til dødelige sammenstøt i Kiev. Den opphetede konflikten avtok først da opposisjonen og presidenten inngikk en kompromissavtale 21. februar 2014. Denne fastsatte at en interimsregjering skulle oppnevnes, og at et nytt valg skulle avholdes i november (Hopf 2016:246). Imidlertid fulgte snart et 'revolusjonært maktskifte' (Tsygankov 2015:281). Etter avtalesigneringen forlot Janukovitsj Kiev, og påfølgende ble han avsatt av parlamentet (NRK 2014). Dette betegnet Russlands president Vladimir Putin (2014b) for et kupp – og nektet å anerkjenne Ukrainas nye styresmakter. Fra 28. februar tok russiske maskerte styrker⁹ og 'selvforsvarsmilitser' kontroll over Krim. Etter en folkeavstemning om halvøyas status 16. mars – der et overveldende flertall angivelig stemte for gjenforening med Russland – erklærte Krim seg uavhengig. 21. mars ble Krim-anneksjonen formalisert. Internasjonalt ble Russlands okkupasjon og annekasjon av Krim møtt med kraftig kritikk. Særlig sterk fordømmelse kom fra EU- og NATO-hold (Bebler 2015:40-43, 50).

Våren 2014 ble det gjort opprør i Øst-Ukraina. Pro-russiske separatister erklærte uavhengige folkerepublikker og påstartet en offensiv i retning Krim. Opprørsstyrkene ble møtt med en 'antiterror-operasjon' fra Kiev. Det utviklet seg til en borgerkrigsliknende tilstand med Russland og Vesten som støttespillere på motsatte sider. Moskva gir opprørerne politisk, økonomisk, humanitært og militærrelatert støtte – og store russiske styrker sto ved grensen til Ukraina den våren. Vesten anklager Russland for direkte involvering i kamphandlingene, og gir på sin side Ukraina samme typer støtte¹⁰. Sommeren 2014 bød på nye utviklinger. Ukraina signerte assosiasjonsavtalen med EU. Ved fronten ble kamphandlingene særs intense, og aktualiserte spørsmålet om utbrudd av varm krig mellom Ukraina og Russland. Et malaysisk passasjerfly ble øg nedskutt over Øst-Ukraina, og Vesten tilskrev Moskva ansvar for tragedien (Bebler 2015:47-8, 51; Tsygankov 2015:285-6).

Fra mars 2014 har USA og EU løpende innført straffetiltak mot Russland for Krim-anneksjonen og støtten til opprørerne i Øst-Ukraina. I starten omfattet sanksjonene 'svartelisting' av personer og entiteter vurdert som delaktige i hendelsene. EU suspenderte også samtaler om nytt visumregime og ny EU-Russland-avtale. NATO frøs alt praktisk sivilt og militært samarbeid med Russland, men holdt politiske og militære kommunikasjonskanaler åpne. Russland ble øg utestengt fra G8 (Det hvite hus 2014a; EU 2019; NATO 2019c). Dette ble innledningen på en langvarig sanksjonspolitik mot Russland som har utviklet seg fra

⁹ Bruk av russiske væpnede styrker i Ukraina ble på Putins (2014a) anmodning autorisert av Føderasjonsrådet 1. mars. Den viste til 'trussel mot russiske borgere og militært personell stasjonert på Krim'.

¹⁰ Det hvite hus 2016; NATO 2018b, 2019c; EEAS 2019.

målrettede restriktive tiltak til økonomiske sektorbaserte sanksjoner (Romanova 2016:774). Flere enkeltstater – Canada, Japan, Australia og flere europeiske land som ikke er EU-medlemmer, som Norge – har sluttet seg til sanksjonslinjen (CNN 2017). Moskva har gjengjeldt med egen ‘svarteliste’ og importforbud mot vestlige matvarer og råmaterialer (Russlands utenriksministerium 2014; Den russiske regjeringen 2018).

Kamphandlinger i sørøst-Ukraina blusser fortsatt opp (OSSE 2019) tross to fredsavtaler – Minsk I og II – av september 2014 og februar 2015. Rundt 13.000 skal ha blitt drept og 27.500-30.000 såret i konflikten (OHCHR 2019). Minsk II ble framforhandlet av statslederne i Ukraina, Russland, Frankrike og Tyskland – ‘Normandie-formatet’ – med deltakelse fra opprørsrepresentanter¹¹ (Tsygankov 2016:253). Vesten og Russland har holdt fram med den gjensidige sanksjonspolitikken¹². Både EU og USA setter oppfyllelse av russiske forpliktelser i Minsk-avtalene som betingelse for løfting av Øst-Ukraina-relaterte sanksjoner. Videre krever USA russisk retur av Krim til Ukraina før løfting av Krim-relaterte sanksjoner (EU 2019; USAs utenriksdepartement 2018). EU fører også en ikke-anerkjennelsespolitikk med Krim-relaterte sanksjoner – der ‘målet er å demonstrere at EU ikke aksepterer den illegale annekasjonen’ (EEAS 2017; EU 2019). På sin side insisterer Russland på at Kiev må oppfylle sine avtaleforpliktelser (Lavrov 2015).

I november 2018 kom Russland og Ukraina i konfrontasjon ved Kertsjstredet, den eneste passasjen mellom Svartehavet og Azovhavet. Russland har bygd en bro over stredet som forbinder Krim med russisk fastland. Skipstrafikken under broen ble sperret av Russland da tre ukrainske militærfartøy forsøkte å gjennomseile passasjen til Azovhavet. Angivelig fordi de ikke endret kurs tross avsperringen, åpnet russiske grensestyrker ild mot de ukrainske fartøyene, tok kontroll over dem og arresterte mannskapet. Sperringen ble begrunnet med at fartøyene drev med ulovlig ferdsel i russisk farvann. Ukraina erklærte en måneds militær unntakstilstand (NRK 2018b). I tillegg til å fordømme russisk opptreden, innførte USA, Canada og EU i mars 2019 straffetiltak mot russere som skal ha ‘orkestrert angrepet’ ved Kertsjstredet (USAs utenriksdepartement 2019). I september 2019 gjennomførte Russland og Ukraina en stor fangeutveksling som omfattet nevnte marinemannskap (BBC 2019).

¹¹ Avtalen omfatter bl.a. våpenhvile, fjerning av tunge våpen fra frontlinjen, amnesti- og fangeutveksling samt desentraliserende grunnlovsreform for å gi ‘folkerepublikkene’ Donetsk og Lugansk mer selvstyre. Den overvåkes av OSSE (Tsygankov 2016:253).

¹² EU (2019) har forlenget Russland-sanksjonene til ulike datoer i 2020. NATOs (2019c) suspensjon av nevnte samarbeid med Russland står ved lag. Amerikanske sanksjoner er samordnet i loven CAATSA (omtales nedenfor). Russlands importforbud gjelder til utgangen av 2020 (Kreml 2019).

Gjensidig militær oppbygging og signalisering

I kjølvannet av Ukraina-konflikten har Vesten/NATO og Russland mobilisert militært i hverandres grensetrakter. Alliansen har satt sitt kollektive forsvar på ‘demonstrativ utstilling’ på østflanken, som vedtatt på NATO-toppmøtet høsten 2014 og senere intensivert. Som del av sin forsterkede avskrekkings- og forsvarsstilling, har alliansen utplassert multinasjonale rotasjonsbaserte bataljoner med rundt 4500 soldater i Baltikum og Polen, tredoblet størrelsen på sin responsstyrke – samt etablert ‘fremadrettet forsterket tilstedeværelse’ til sjøs og i luften i Svartehavsregionen (NATO 2014, 2017, 2019a). USA lanserte også i 2014 et eget European Reassurance Initiative, som bl.a. innebærer økt amerikansk militær tilstedeværelse i Europa. Det har stadig fått større budsjett, og ble i 2017 justert og omdøpt til European *Deterrence Initiative* (Det hvite hus 2014b; Klassekampen 2018). På sin side har Russland styrket seg kraftig militært gjennom en omfangsrik moderniserings- og opprustningsprosess siden 2008. Landet har i senere år vist fram sine forsterkede militære kapabiliteter overfor NATO i bl.a. Østersjø- og Svartehavsregionene (Bukkvoll mfl. 2017:4, 29). ‘Gjensidig adresserte krigsøvelser’ langs konfliktlinjen mellom vest og øst har òg vært framtrepende siden 2014. Vestlige stater har både i og utenom NATO-rammen holdt en rekke øvelser i Øst- og Vest-Europa – og Russland gjennomført mange øvelser sin vestlige region (The Independent 2017). Flere øvelser på begge sider har vært store i omfang¹³.

Syria

Syria har også vært et stridsspørsmål mellom Vesten (spesielt USA) og Russland. Høsten 2014 påbegynte en USA-ledet koalisjon luftangrep mot Den islamske stat (IS) og andre terrorgrupper i Syria (Aftenposten 2014). Året etter intervenerte også Russland militært i landet for å bekjempe IS og samtidig støtte sin allierte, president Bashar al-Assad. Kampen mot IS har vært et felles mål. USA og Russland har også gjort felles framstøt for eliminering av syriske kjemiske våpen (avtale av 2013), våpenhvile og politisk konfliktløsning. Imidlertid har kontrasten vært sterk mellom USA/Vestens ønske om regimeskifte – og russisk støtte til al-Assad og kritikk av vestlig ‘regimeendringpolitikk’. USA har òg støttet syriske militære opposisjonsgrupper – som Russland har bidratt i kampen mot. Slik utviklet Syria-krigen til en slags amerikansk-russisk ‘stedfortrederkrig’, hvis eskalering ble forhindret av at partene hadde IS som felles fiende (Tsygankov 2016:242-5; Loftus og Kanet 2017:14, 25).

¹³ Noen eksempler på store militærøvelser: *Sommeren/høsten 2017* gjennomførte USA og allierte øvelsen Saber Guardian med 25.000 soldater i Ungarn, Romania og Bulgaria (USAs forsvarsdepartement 2017) – og Russland og Hviterussland holdt øvelsen Zapad med 12.700 soldater. *Høsten 2018* gjennomførte Russland øvelsen Vostok i Øst-Sibir med 300.000 soldater (Russlands forsvarsministerium 2017, 2018) – og Norge var vertsland for NATOs største type øvelse, Trident Juncture, der ca. 50.000 soldater deltok (Forsvaret 2018). I august 2019 holdt Russland en stor øvelse utenfor norskekysten (NRK 2019b).

Situasjonen var tilspisset da USA i april 2017 – og sammen med Frankrike og Storbritannia i april 2018 – bombet militære mål i Syria som reaksjon på gassangrep mot sivile tilskrevet al-Assad-regimet (SNL 2018). Gassangrepene og påfølgende vestlige luftangrep ble nytt konfliktstoff mellom særlig USA og Russland (NRK 2017; Reuters 2017b; Det hvite hus 2018; Putin 2018b). Nyere utviklinger i Syria-konteksten settes her i parentes.

‘Informasjonskrig’ og gjensidige anklager om politisk innblanding

Konfrontasjonen mellom Vesten og Russland synes også å foregå i informasjonssfæren og cyberdomenet. I senere år har Russland ført en PR-offensiv for å vinne støtte fra europeiske konservative styresmakter og politiske grupperinger på høyre- og venstrefløy. Herunder har Moskva kommunisert sin versjon av Ukraina-konflikten, og bl.a. kritisert vestlige Russland-sanksjoner (Tsygankov 2016:247; Averre 2016:706). Dette møtes med motoffensiv fra vestlig hold. EU og NATO mener at Russland sprer desinformasjon, og har egne enheter som arbeider med å kontre denne og fremme egen kommunikasjon (Reuters 2017a; EEAS 2018; NATO StratCom 2018). Videre har Moskva blitt anklaget for og avvist innblanding i eksempelvis USAs presidentvalg i 2016 (utdypes nedenfor), Storbritannias folkeavstemning om EU-medlemskap i 2016 – samt i Frankrikes presidentvalg i 2017 (Sakwa 2017:20; Reuters 2017c). Moskva har selv kritisert oppfattet vestlig innblanding i russisk politikk gjennom demokratipromotering og kritikk av demokratiske mangler m.m. (Tsygankov 2016:244).

Trump, ‘Russiagate’ og nye gjensidige sanksjoner

Donald Trumps seier i USAs presidentvalg ble godt mottatt av Moskva som en mulighet for tøvær landene imellom. Imidlertid ble hans presidentkampanje og valgseier i november 2016 akkompagnert av anklager om russisk innblanding i valget og om sammensvergelses mellom Moskva og Trump-kampanjen (Trenin 2017:33). I oktober tilskrev USAs etterretningsfellesskap Russland ansvar for hackerangrep mot e-postkontoene til presidentkandidat Hillary Clintons valgkampsjef og Demokratenes nasjonale komité (DNC). De stjålne e-postene ble videreformidlet til WikiLeaks, som offentliggjorde dem under valgkampen (USAs sikkerhetsdepartement 2016; Sakwa 2017:17-8). Moskva har avvist begge anklagene mot seg. Trump har nektet for samrøre, og stilt seg dels tvilende til vurderingen av Russland som ansvarlig for hackingen (The Washington Post 2016). I desember 2016 kunngjorde president Barack Obama (2016f) straffetiltak mot Russland for oppfattet valginnblanding og trakassering av amerikanske diplomater i Moskva. Obama innførte sanksjoner mot enheter og individer vurdert involvert i valginnblandingen (bl.a. russiske

etterretningsorganisasjoner), utviste 35 antatte russiske etterretningsagenter – og stengte to russiske eiendommer.

Sommeren 2017 vedtok Kongressen sanksjonsloven – Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA) – som skal 'kontre aggresjon' fra Russland, Iran og Nord-Korea (CAATSA 2017). Loven kvesser valginnblandingssanksjoner mot russiske aktører, og muliggjør nye sanksjoner mot bl.a. russisk energisektor. I loven samordnes og skjerpes også eldre Russland-sanksjoner for støtte til al-Assad, Ukraina-grep og menneskerettighetsbrudd (CAATSA 2017; CNN 2017). Russland svarte med å utvise 755 amerikanske diplomater og stenge to amerikanske fasiliteter i Moskva – og omtalte loven som 'bevis på USAs ekstremt fiendtlige utenrikspolitikk'. Til gjengjeld stengte Trump Russlands konsulat i San Francisco (Sakwa 2017:24; Russlands utenriksministerium 2017).

Våren 2017 ble tidligere FBI-direktør Robert Mueller utpekt som spesialletterforsker for å granske 'russisk innblanding i presidentvalget og relaterte spørsmål' (USAs justisdepartement 2017). I mars 2019 ble det offentliggjort et sammendrag av Muellers sluttrapport, skrevet av USAs justisminister William Barr' til Kongressen. I dette siteres Mueller-rapporten på at granskningen ikke har ledet til funn av sammensvergelse mellom Trump-kampanjen og Russland. Videre framgår det at rapporten beskriver russisk valginnblanding gjennom hacking og desinformasjonsoperasjoner, hvilket har ført til tiltaler av flere russiske personer (inkl. militære tjenestemenn) og entiteter.¹⁴ (USAs justisdepartement 2019).

Nytt (atom)våpenkappløp?

Konfrontasjonen mellom særlig USA og Russland har fått flere eksplisitte uttrykk og det som framstår som farligere tilsnitt. Fra 2017 har USA lansert ny nasjonal sikkerhetsstrategi, forsvarsstrategi, atomvåpenstrategi og missilforsvarsstrategi. I strategiene – som skisserer stormaktrivalisering og (atom)opprustning – er Russland er mye omtalt som utfordrer og trussel (Det hvite hus 2017; USAs forsvarsdepartement 2018a, 2018b, 2019). Russland har kritisert USAs strategier, og samtidig frontet egen utvikling av flere nye konvensjonelle og kjernefysiske våpensystemer (Putin 2018a, 2019b). Spørsmålet om nytt (atom)våpenkappløp mellom USA og Russland har meldt seg enda sterkere etter INF-traktatens sammenbrudd. Avtalen, inngått mellom USA og Sovjet i 1987, forbød landbaserte mellomdistanseraketter som kan bære atomvåpen (SNL 2019). 1. februar 2019 annonserte Trump (2019a), med støtte

¹⁴ Mueller-granskningen har samlet ledet til 34 tiltaler for ulike lovbrudd. Bl.a. er Trumps tidligere valgkampsjef dømt og en tidligere sikkerhetspolitisk rådgiver tiltalt for kriminelle handlinger (NRK 2019a)

fra NATO (2019b), amerikansk tilbaketrekning fra INF-avtalen på grunnlag av oppfattet mangeårig russisk avtalebrudd. Neste dag kunngjorde Putin (2019a) russisk tilbaketrekning, avviste anklagen om russiske avtalebrudd og beskyldte USA for å ha brudd traktaten siden 1999. 2. august 2019 bekreftet begge parter avtaleavslutning (Aftenposten 2019)¹⁵.

Nervegiftangrepet i Storbritannia

En siste sentral knute i Vesten-Russland-relasjonen i den siste femårsperioden knytter seg til Skripal-saken. I mars 2018 ble den russiske tidligere dobbeltagenten Sergej Skripal og hans datter utsatt for et nervegiftangrep i Storbritannia. Ifølge britiske myndigheter og Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen ble nervegiften novitsjok, opprinnelig utviklet i Sovjet, brukt i attentatforsøket (NRK 2018a). Storbritannia – med støtte fra Frankrike, Tyskland, USA, NATO og EU – tilskrev Russland ansvar for angrepet (Den britiske statsministerens kontor 2018, NATO 2018a, EU 2018).

Samme marsmåned utviste Storbritannia, 23 europeiske stater, USA, Canada, Australia og NATO totalt rundt 150 russiske diplomater som et koordinert straffetiltak mot Russland for giftangrepet. USA utviste flest, i alt 60 personer, og stengte Russlands Seattle-konsulat (The Washington Post 2018). Russland har avvist og sterkt kritisert anklagen – og utvist et tilsvarende antall vestlige diplomater, samt stengt USAs konsulat i St. Petersburg (The Guardian 2018). I september 2018 navnga og siktet britisk politi to antatte russiske GRU-agenter for drapsforsøket.

¹⁵ Den amerikansk-russiske nedrustningsavtalen New START om langtrekkende strategiske atomvåpen kan også bryte sammen. Avtalen utløper i 2021 – og partene har ikke startet forhandlinger om fornyelse (TIME 2019).

3 Analytisk rammeverk

I dette kapittelet beskrives studiens analytiske rammeverk. Et sentralt utgangspunkt er at selvbilder og (fiende)bilder av den Andre vil studeres i konteksten av identitetskonstruksjon – i Selvets ‘bruk’ av den Andre. For å undersøke Vestens selvbilde og Russlandsbilde empirisk vil jeg bruke diskursanalyse. I diskursanalyse er teori og metode sammenvevd (Jørgensen og Phillips 2002:4), og vil derfor presenteres samlet. Diskursanalysen bygger på teoretiske antakelser om språkets betydning, samtidig som den gir metodologiske rettesnorer og teknikker for kvalitativ tekstanalyse – herunder for bruk av språk som data (Bratberg 2014:32). Først vil diskursbegrepet og diskursanalyse skisseres på overordnet nivå. Deretter følger presentasjon av ‘hovedrammeverket’ som i stor grad bygger på Lene Hansens (2006) poststrukturalistiske diskursanalytiske teori om identitet og utenrikspolitikk, samt metodologiske retningslinjer. Dette vil suppleres med ytterligere litteratur om identitetsperspektivet m.m. Videre vil det redegjøres for studiens avgrensninger og analysemateriale. Til sist diskuteres metodekvalitet og egen rolle.

3.1 Diskursbegrepet og diskursanalyse som analytisk perspektiv

Diskurs kan sies å være et flertydig begrep, og tilskrives ganske forskjellige meningsinnhold i ulike kontekster. Herunder er det ingen klar konsensus rundt hva diskurs er og hvordan den kan studeres (Jørgensen og Phillips 2002:1). På samme vis som det foregår diskursiv kamp mellom ulike diskurser om definisjonsmakt over kategoriene og fenomenene som danner vår verden, foregår slik kamp om diskursbegrepet (Neumann 2001:21). Ifølge Neumann (ibid.) bør diskursanalytiker ha et pluralistisk forhold til metodebruk – inkludert bruken av diskursbegrepet. Jørgensen og Phillips (2002:1) skisserer følgende som en innledende definisjon: ‘diskurs er en bestemt måte å omtale og forstå verden – eller et aspekt av den – på’. Ifølge Mathisen kan diskursanalyse forstås som:

«... analyse av språkbruk i en samfunnsmessig kontekst, med fokus på hvordan ideer og begreper som produseres i denne konteksten tolker og er med på å forme (et visst utsnitt av) den samfunnsmessige virkeligheten.» (1997:3)

Analyse av diskurs i tekst skal ifølge Bratberg (2014:30) gi innsikt i forestillingene som danner grunnlag for teksten – og som den bidrar til å opprettholde. Samtidig er det ikke diskursanalytikerens ærend å gå ‘bak’ diskursen – å avdekke hva folk ‘egentlig’ mener med det de ytrer, eller hvordan virkeligheten ‘egentlig’ er bak diskursen (om utsagn er ‘treffende’

eller 'feilaktige') (Jørgensen og Phillips 2002:21)¹⁶. Utgangspunktet i diskursanalyse er at virkeligheten aldri kan nås utenom diskurs (hvilket utdypes nærmere nedenfor). Derfor er diskurs i seg selv gjenstand for analyse. Diskursanalytisk arbeid tar følgelig for seg det som har blitt sagt og skrevet, og analytikerens utforsker hvilke mønstre det er i og på tvers av utsagn – samt hvilke sosiale konsekvenser ulike diskursive representasjoner av virkeligheten muligens kan få (ibid.). Et annet poeng, påpekt av Mathisen (1997:19) og Jensen (2007:248), er at diskurs bør forstås som et analytisk begrep og et akademisk 'grep': Diskurser foreligger ikke som klart avgrensede empiriske fenomener, men er snarere analytiske konstruksjoner basert på tolkning av empirien. I denne studiens kontekst er utenrikspolitiske diskurser analytiske konstruksjoner som identitetsdannelse kan studeres gjennom (Hansen 2006:51).

Diskursanalysen har en fortolkningsbasert tilnærming, og er betydningsfull i 'den språklige vendingen' i samfunnsvitenskapen – en dreining bort fra naturvitenskapelig inspirasjon og mot et fortolkende vitenskapssyn (Bratberg 2014:19, 50-51). Vendingen vektlegger «behovet for innsikt gjennom tolkning, hvor forskeren spiller en aktiv rolle i å forstå aktørens ideer om verden omkring.» (Bratberg 2014:13-4). I forlengelsen legger den – og diskursanalysen – til grunn sosialkonstruktivistiske¹⁷ prinsipper om at den sosiale verden er grunnleggende subjektiv og avhengig av tolkning for å forstås (Bratberg 2014:14). Herunder er språket og dets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden sentralt. Hovedpoenget med diskursanalyse er, slik Neumann (2001:38) ser det, «å analysere mening som en del av det generelt sosiale der mening dannes». Man ser da til språket da dets primære oppgave er å skape mening – til forskjell fra andre sosiale praksiser som produserer mening som 'biprodukt' (ibid.).

Diskursanalysens sentrale påstand er, ifølge Jensen (2010:187), at vi som fortolkende subjekter ikke kan gripe verden direkte, men at vår tilgang til våre ulike virkeligheter *alltid går gjennom språket*. Herunder er *representasjon* et viktig diskursanalytisk begrep¹⁸. Representasjoner kommer mellom verden og vårt grep på den, påpeker Neumann (2001:33), og er «ting og fenomener i den tapning de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom det som kommer mellom oss og verden: sproget, kategoriene osv.» (ibid.). Språk kan betraktes som en 'maskin' som genererer og følgelig konstituerer den

¹⁶ De (2002:21) bemerker samtidig at kritisk evaluering av utsagn kan gjøres på et senere stadium i analysen. I denne studiens kontekst tolkes dette som et spillerom til å rette et kritisk blikk på vestlige selv- og andrebilder.

¹⁷ Litteraturen om diskursanalyse synes å bevege seg i både sosialkonstruktivistisk og poststrukturalistisk 'terreng'. Jørgensen og Phillips (2002:6; 23) påpeker at sosialkonstruktivismen og poststrukturalisme er omstridte 'merkelapper', og at det er ulike syn på forholdet dem imellom. Selv forstår de førstnevnte som en bredere kategori som sistnevnte inngår i.

¹⁸ Språk er strukturert i mønstre eller diskurser (Jørgensen og Phillips 2002:12), og representasjoner er ifølge Neumann (2001:33) «de viktigste pakkene av virkelighetskrav som en diskurs består av.»

sosiale verden – og som gir mening til den fysiske verden, skriver Jørgensen og Phillips (2002:9). «With language, we create representations of reality that are never mere reflections of a pre-existing reality, but contribute to constructing reality.», utdyper de (2002:8-9). Med andre ord er språket ingen nøytral og passiv gjenspeiling av virkeligheten (Mathisen 1997:2); språket eller våre måter å ytre oss på spiller derimot en aktiv rolle i å skape og forandre vår omverden, våre identiteter og relasjoner (Jørgensen og Phillips 2002:1). Hansen poengterer også dette sett opp mot naturvitenskapelig orientert samfunnsvitenskap:

«Language is not a transparent tool functioning as a medium for the registration of data as (implicitly) assumed by positivist, empiricist science, but a field of social and political practice, and hence there is no objective or ‘true meaning’ beyond the linguistic representation to which one can refer...» (2006:18)

Dette tilsier ikke at eksistensen av en materiell verden avvises, men peker på at ‘fakta’ om den ikke snakker for seg selv – de må representeres (i tale, skreven tekst og bilder) for å bli ‘sosialt virkelige’ (Holzscheiter 2014:144). Relevant i den kontekst er at poststrukturalistisk diskursanalyse ikke skiller mellom ‘det materielle’ og ‘the ideational’ (Hansen 2006:21-2). Sistnevnte, forsøksvis oversatt til ‘idémessig’, viser gjerne til ideer, idealer, normer, identitet og kultur. Hansen påpeker at rasjonalister og konvensjonelle konstruktivister konvergerer rundt et forskningsprogram som søker å undersøke forklaringskraften til ‘idémessige’ faktorer vis-à-vis materielle faktorer. De opererer dermed med nevnte skille, og tilskriver poststrukturalismen privilegering av førstnevnte (ibid.). Dette distanserer poststrukturalismen seg fra ved å framholde at «neither ideas nor materiality have a meaningful presence separate from each other.» (Hansen 2006:22). Herunder forstås diskurs å inkorporere både materielle og ‘idémessige’ faktorer (Hansen 2006:17, 22).

En diskurs inneholder gjerne en dominerende representasjon av virkeligheten, og én eller flere alternative representasjoner. Når en representasjon er forholdsvis enerådende og framstår som ‘naturlig’, eksisterer et hegemoni. For å vedlikeholde den dominerende stillingen, foregår et betydelig diskursivt arbeid i form av representasjonsbekreftende produksjon av utsagn og praksiser (Neumann 2001:60, 178). Dette peker på at virkeligheten kan og blir representert på ulike vis, og at det foregår konkurranse mellom representasjoner om å bli tatt for å være treffende eller ‘sanne’. Aktuell i denne sammenhengen er en filosofisk antakelse som ifølge Jørgensen og Phillips (2002:5) deles av de fleste diskursanalytiske tilnærminger: Den sosiale verden betraktes som sosialt og diskursivt konstruert, og måtene vi forstår og representerer verden på er *kontingente*. Dette impliserer at forhold i den sosiale verden, som identiteter,

kunne ha blitt konstruert annerledes og kan endres (ibid.). Herunder kan diskurser forstås som «socially constructed meaning-systems that could have been different.», skriver de (2002:21).

Et viktig premiss i et fortolkende vitenskapsperspektiv er, ifølge Bratberg (2014:32), at mening (ideer og virkelighetsoppfatninger), som blir til i språket, ligger til grunn for handling. Neumann (2001:38) påpeker at «[m]ening er en svært ofte tilstedeværende forutsetning for handling, og diskursanalyse er blant annet studiet av forutsetningene for at handlinger kan finne sted.». Representasjoner av virkeligheten kan dermed sies å danne utgangspunkt for handling, men de kommer ikke nødvendigvis med fullstendige handlingsføringer og kan gi rom for ulike grep (Neumann 2001:51). Herunder er et lands fortellinger om seg selv og andre ikke direkte avgjørende for utenrikspolitikk, ifølge Neumann (2017:4). Samtidig vil handlingsrepertoaret overfor en uttalt samarbeidspartner åpenbart være forskjellig fra repertoaret overfor en uttalt motstander, poengterer han (ibid.). Liknende bemerker Hansen (2006:30-1) at man ikke kan forutsette at en bestemt representasjon av identitet alltid leder til en bestemt politikk – eller motsatt, at en viss politikk alltid underbygges av en spesifikk identitetskonstruksjon. Nedenfor skisseres forholdet mellom identitet og utenrikspolitikk.

3.2 En diskursanalytisk tilnærming til identitet og utenrikspolitikk

Startpunktet i Hansens (2006:1) poststrukturalistiske diskursanalytiske teori om identitet og utenrikspolitikk er at utenrikspolitikk hviler på representasjoner av identitet – samtidig som det er gjennom artikulasjon av utenrikspolitikk at identiteter produseres og reproduseres. Hun påpeker at «identities are simultaneously a product of and the justification for foreign policy.» (2006:26). Altså forstås utenrikspolitikk som diskursiv praksis – og identitet som en forutsetning for og som konstituert gjennom utenrikspolitisk diskurs (Hansen 2006:21, 23). Dette innebærer at forholdet mellom identitet og utenrikspolitikk oppfattes som konstitutivt heller enn kausalt; at de med andre ord er gjensidig konstitutive (Hansen 2006: 2, 10). Mer utdypende antas utenrikspolitikk å være avhengig av representasjoner av det den søker å adressere, eksempelvis en trussel. Utenrikspolitikk må tilskrive mening til den aktuelle situasjonen og konstruere objekter innenfor den – og i denne prosessen artikulere og trekke den veksler på spesifikke identiteter til(skrevet) andre stater, regioner og institusjoner, samt identiteten til et nasjonalt, regionalt eller institusjonelt Selv (Hansen 2006:5-6).

3.2.1 Konseptualisering av identitet

«Identiteter er konstitutive: De definerer en virkelighet, et reelt eksisterende «vi».» (Neumann 2001:94). Identitetsbegrepet peker altså på hvem 'vi' er – vårt 'blikk' på oss selv og implisitt 'de(n)' Andre. Identiteter er slik i spill i defineringen av relasjoner og samhandlingsmønstre mellom menneskelige grupper, samt i enhver betydningsfull politisk beslutning (Hansen 2006:xvii; Neumann 2001:124). Innenfor poststrukturalisme forstås identitet mer utdypende som diskursiv, politisk, sosial og relasjonell (Hansen 2006:6). At identitet er *diskursiv* og *politisk* innebærer, ifølge Hansen (ibid.), at «representations of identity place foreign policy issues within a particular interpretative optic, one with consequences for which foreign policy can be formulated as an adequate response.». Å forstå identitet som konstruert gjennom diskurs – og som noe politikk er avhengig av – betyr at det ikke finnes noen objektive identiteter lokalisert i et slags 'ekstradiskursivt rike'; altså eksisterer ingen identiteter forut for og uavhengig av utenrikspolitisk diskurs (Hansen 2006:6, 26). Dermed lar det seg ikke gjøre å definere identitet som en variabel og måle dens forklaringskraft opp mot ikke-diskursive materielle faktorer. Ovennevnte impliserer videre at en identitets eksistens betinges av at den kontinuerlig reartikuleres og ikke utkonkurreres av utfordrende diskurser (Hansen 2006:1, 6)

At identitet videre forstås som *sosial* vil si at den betraktes som etablert gjennom et sett kollektivt artikulerte koder; identitet konstitueres innenfor og gjennom en kollektiv ramme – og er dermed ikke et individs 'private eiendom' eller en psykologisk tilstand (Hansen 2006:6). Forståelsen av identitet som *relasjonell* viser som antydning til en antakelse om at identitet alltid er konstituert gjennom referanse til noe som den ikke er (ibid.) – at den trer fram i relasjon til andre. «Det å skape og opprettholde en bestemt identitet innebærer å avgrense et «oss» fra et «dem».», skriver Neumann (2010:86) og påpeker at dette gripes i begrepet 'konstituerende Andre'. Eksempelvis innebærer det å snakke om det 'vestlige', 'siviliserte' og 'utviklede' å konstituere andre identiteter som 'ikke-vestlig', 'barbarisk' eller 'underutviklet'. Et annet relevant eksempel er 'demokratisk identitet', som konstitueres relasjonelt gjennom sammenlikning med stater og grupper som er på vei til å bli demokratiske eller som er ikke- eller anti-demokratiske (Hansen 2006:6, 28). Altså er identitetskonstruksjon et 'relasjonelt prosjekt' – en identitet trenger, for å bli meningsfull, en annen identitet som bekrefter den ved å være annerledes (Neumann 2010:88). Ifølge Neumann (2001:125) bør identitet også forstås som *situasjonell* – at identiteter 'aktiveres' etter kontekst. 'Forskerblikket' bør i så måte være obs på hvilke identiteter som inntar forgrunnen i ulike situasjoner.

3.2.2 Selvet og den Andre

Konseptualiseringen av identitet skissert ovenfor impliserer at utenrikspolitisk diskurs alltid artikulere et Selv og flere Andre (Hansen 2006:6). Neumann (1999:35) påpeker at Selvets avgrensning fra en Andre er en aktiv, pågående del av identitetsdannelse – og slik sosial grensedragning/eksklusjon er en nødvendig ingrediens i integrasjon. Tradisjonelt har sikkerhetsdiskurser artikulert et nasjonalt Selv som står overfor truende Andre, hvis identitet har blitt representert som radikalt annerledes fra Selvets (Hansen 2006:6). Spørsmålet om ‘annengjøring’ (mer generelt forstått som Selvets differensiering fra den Andre) nødvendigvis involverer konstruksjon av radikal annenhet – dvs. negativitet og antagonisme – har vært debattert siden identitetsperspektivet ble sentralt i IR-disiplinen tidlig på 1990-tallet, skriver Morozov og Rumelili (2012:29). Ifølge dem (2012:31) vektlegger nylige debattbidrag at forståelsen av at Selv-Andre-relasjoner ‘nødvendigvis kretser rundt fienderoller’ beror på en feiltolkning av noe tidligere poststrukturalistisk litteratur identifiserte som en mulighet.

Den aktuelle tidlige poststrukturalistiske litteraturen er forfattet av William Connolly (1991/2002) og David Campbell (1992/1998). De kan begge sies å ha fokus på omgjøring av forskjell til (radikal) annenhet, men holder samtidig døren åpen for at identitetsdannelse kan foregå uten dette ‘grepet’. «The definition of difference is a requirement built into the logic of identity, and the construction of otherness is a temptation that readily insinuates itself into that logic», skriver Connolly (2002:9). Han forstår altså konstruksjon av annenhet som en fristelse heller enn en nødvendighet. Campbell (1998:70) framholder på sin side at «insofar as the logic of identity requires difference, the potential for the transformation of difference into otherness always exists.» Hansen (2006:37) bemerker at Campbells studie *Writing Security* viser at konstruksjoner av annenhet er mye til stede i USAs utenriks- og sikkerhetspolitikk – og at den dermed illustrerer betydningen av slike konstruksjoner versus mer tvetydige varianter. Samtidig «does it not prove – nor does it seek to prove – that *all* foreign and security policies are always constructed through relations of radical Otherness.» (ibid.). Neumann (1999:25) finner videre en etisk betraktning hos de to; at Campbell følger Connolly «in arguing that the trick is for a human collective to be able to carry out its practices of representation while living in difference; that is, without “othering” other collectives.».

Hansen (2006:6) legger til grunn at identitetsdannelse ikke nødvendigvis involverer konstruksjon av en radikalt annerledes, truende Andre. Konstruksjoner av identitet kan snarere anta ulike grader av forskjellighet og annenhet – fra at det konstrueres en ‘avgrunn’ mellom Selvet og den Andre til mer moderate forskjeller (Hansen 2006:7, 37). Selv som

konstruksjon av radikal annenhet kan være sentralt i utenriks- og sikkerhetspolitikk, er den ikke altomgripende i utenrikspolitikken og selv den radikale Andre er ofte situert innenfor et mer komplekst sett av identiteter, påpeker hun (2006:37). Altså behøver ikke ekskludering å innebære aktiv (og da i betydningen negativ) annengjøring (Neumann 1999:37; 158). «Enhver identitet har sin konstituerende andre. Mye står og faller på hvordan vi tenker den utsiden, og på hvilke måter og i hvilken grad vi omgjør forskjell til annenhet.», skriver Neumann (2010:89). Morozov og Rumelili (2012:29) framholder at identitetskonstruksjon involverer noe antagonisme og negativitet – og peker samtidig på at annengjøring kan anta ulike former:

«Positive and negative representations of the Other can coexist and be projected upon different aspects of the Other's identity. Thus, Othering often turns out to be a hybridizing practice that situates its referents in liminal, partly self/partly other subject positions.» (Morozov og Rumelili 2012:31).

Dette finner de (2012:32) i sin studie av Tyrkia og Russland som Europas Andre: diskurser om europeisk identitet differensierer det europeiske Selvet fra visse aspekter ved tyrkiske og russiske identiteter – og situerer dermed landene i grenseposisjoner som dels europeiske/dels ikke-europeiske. Videre involverer Selvets differensiering fra den Andre ofte konstruksjon av et normativt hierarki i form av overlegenhet/underlegenhet, men den Andre kan også bli artikulert som likeverdig (Morozov og Rumelili 2012:32; Hansen 2006:76).

Med fare for repetisjon vil jeg her gjøre noen begrepsavklaringer. I engelsk litteratur om identitetskonstruksjon brukes ofte begrepene 'otherness' (i distinksjon til 'difference') – og 'othering'. Oversettelsen av 'otherness' til 'annenhet' er signert Neumann (2010) – mens oversettelsen av 'othering' til 'annengjøring' kan ifølge Mikkelsen (2007:249) tilskrives medieforsker Elisabeth Eide. Ved *aktiv* annengjøring omgjøres forskjell til annenhet, slik jeg tolker Neumann. Hans (1999) bruk av annengjøringsbegrepet (engelsk versjon) virker å vise til mer entydig til negativ kontrastering – at forskjeller gjøres knivskarpe og stadig framheves. Dermed refererer det ikke generelt til Selvets nødvendige og i utgangspunktet harmløse differensiering fra den Andre. Annengjøring, slik definert av Mikkelsen (ibid.) innenfor medieforskning, henspiller på en diskursiv tendens til fokus på *forskjellene* mellom 'et oss' og 'de andre' for å understreke 'innsidens' gyldighet og normalitet – og markere avstand til 'utsiden'. Morozov og Rumelilis bruk av samme begrep synes mer flertydig enn Neumanns. Hansen bruker ikke annengjøringsbegrepet eksplisitt, men skriver (som skissert ovenfor) om denne tematikken. Annengjøring synes i lys av deres forståelser å peke på den omtalte generelle 'tosidige' identitetsprosessen der Selvet avgrensner seg fra den Andre, og etablerer et 'vi' og et 'dem'. Grensedragningen kan, men behøver ikke å innebære konstruksjon av sterke

motsetninger, dvs. annenhet (jf. Hansen 2006) – og den kan også være en hybrid praksis som rommer både positive og negative representasjoner av den Andre (jf. Morozov og Rumelili).

Neumann utelukker på ingen måte mer ‘positive’ eller ‘moderate’ representasjonspraksiser, men synes altså ikke å innbefatte dette i annengjøringsbegrepet. Han (1999:37, 111-2, 158) vektlegger nettopp et etisk perspektiv og problematiserer ‘dyrking’ av den Andres forskjellighet – dvs. framheving av ‘utsiden’ som en negativ kontrast, et ‘vrengelbilde’ – for å oppnå eller øke integrasjon. «If active othering is proposed as the price of achieving integration, that price seems to be too high to pay.» (Neumann 1999:37). Relevant i denne konteksten er òg hans (1999:26) påpekning av at USA og Sovjetunionens gjensidige (negative) annengjøring var et konstitutivt trekk ved den kalde krigen – og poengtering av kostnadene ved at partene dels definerte seg selv gjennom fiendebilder av hverandre (1996:2).

3.2.3 Ulike grader av forskjell og annenhet

I det følgende vil konstruksjoner av ulike grader av forskjellighet og annenhet utdypes. Først vil det være fokus på konstruksjon av (radikal) annenhet med veksler på Connolly, Hansens beskrivelse av sikkerhetsdiskurs og Campbell. Merk at de to sistnevnte delene vil overlape. Deretter skisseres eksempler på mindre radikale konstruksjoner av den Andre, samt Hansens poeng om at selv den radikale Andre kan være situert i et mer komplekst sett av identiteter.

Dragningen mot omgjøring av forskjell til annenhet

«Identity requires difference in order to be, and it converts difference into otherness in order to secure its own self-certainty», skriver Connolly (2002:64). Med ‘self-certainty’ virker han å sikte til at ens identitet (forsøksvis) gjøres ‘komplett’; at en rydder unna ‘ubehagelige usikkerheter’ eller søker å ‘opphøye’ seg selv. «The initial tendency is to describe the differences on which you depend in a way that gives privilege or priority to you.», skriver han (2002:xiv) og hevder at identitetsdynamikk har en ‘innebygget fristelse til å oversette den Andres forskjeller til moralsk svikt eller anormale trekk’.

Fristelsen til eller dragningen mot å gjøre forskjell til (radikal) annenhet finner Connolly, som går tilbake til St. Augustins kristne tenkning, i ‘to problemer med ondskap’ (Connolly 2002, kap. 1; Hansen 2006:38). Det første problemet omhandler menneskets opplevelse av livets grunnleggende urettferdighet, av lidelse og død – og knytter an til følgende spørsmål: ‘Hvis gud er allmektig og god, hvem (eller hva) er da ansvarlig for ondskap?’ Lidelsen skaper harme og behov for å ansvarliggjøre noen – herunder søken etter ansvarlige agenter (Connolly

2002:1). Det andre problemet med ondskap adresserer behovet for ansvarliggjøring «by defining the other that exposes sore spots in one's identity as evil or irrational.» (ibid. s. 8).

Manikeismen (en religiøs retning) løste problemet med ondskap ved å se verden som en kamp mellom lys og mørke, godt og ondt. St. Augustin søkte å beskytte troen på Gud som allmektig og god (og implisitt sin egen identitet) ved å fordømme manikeismen som et 'farlig avvik' fra 'den sanne tro' og stemple den som kjettersk (Connolly 2002:2; Hansen ibid.). Manikeismen framsto som en alternativ trosmulighet som truet 'selv-identitetens' integritet, og ble dermed søkt diskreditert (Connolly 2002:7-8). Videre påpeker han følgende:

«In a more general sense, Augustine's solution to the first problem of evil both delimits the sites at which responsibility can be located and intensifies the demand to identify agencies of responsibility. We are still living out the effects of this legacy.» (Connolly 2002:8)

Connollys (2002:8) betegnelse av det andre problemet med ondskap som strukturelt forstår Hansen (2006:38) som at det er inkorporert i en doktrine om agens, ansvar og identitet artikulert fra Augustins tid og framover. Dersom spørsmålet om ansvarlighet løftes inn i samtiden, er trolig behovet for å beskytte en allmektig, 'feilfri' gud ikke så aktuelt. Samtidig kan behovet for å ansvarliggjøre den Andre synes institusjonalisert både på individuelt og kollektivt nivå – som blant stater, påpeker hun (2006:39).

Sikkerhetsdiskurs – truende annenhet

Konseptet 'nasjonal sikkerhet' underbygges av en bestemt form for identitetskonstruksjon, ifølge Hansen (2006:34). Den er tilknyttet den suverene staten og artikulere en radikal form for identitet, samt en retorisk og diskursiv kraft som gir makt og ansvar til de som målbærer sikkerhetsdiskursen. Det klassiske sikkerhetskonseptet defineres enten direkte som 'nasjonal sikkerhet' (etablert begrep for *statens* sikkerhet) eller trekker indirekte veksler på tilknytning til staten (ibid., Wæver 1996:104). Bakgrunnen for dette er, forklarer Walker (1990:5), at «the meaning of security is tied to historically specific forms of political community.» Ettersom staten er det spesifikke politiske fellesskapet som har utviklet seg over de siste århundrene og oppnådd en så rådende posisjon at alternative former for politiske fellesskap synes nær utenkelige, «[t]he security of states dominates our understanding of what security can be, and who it can be for» (Walker 1990:6). Ifølge Wæver (1996:108) refererer sikkerhetsbegrepet til overlevelse – og for staten handler overlevelse om *suverenitet*.

Klassisk nasjonal sikkerhetsdiskurs konstruerer radikal forskjell mellom det nasjonale fellesskapet/staten og det internasjonale anarkiet. På statens 'innside' loves sikkerhet, orden og framgang. På 'utsiden' er det derimot ingen overordnet myndighet som kan garantere sikkerhet og håndheve ro og orden – og den preges av forskjeller, makt og repetisjon (Hansen 2006:34, 38; Neumann 2001:158-9). Med utgangspunkt i denne radikale forskjellen mellom nasjonal 'innside' og internasjonal 'utside' konstruerer sikkerhetsdiskurs et nasjonalt Selv som trenger beskyttelse fra en radikal, truende Andre (Hansen 2006:34, med henvisning til Campbell). Campbell (1998:50) legger som omtalt til grunn at identitetsdannelse kun fordrer definisjon av forskjell, samtidig som han tilføyer følgende med særlig staten i tankene: «[b]ut securing an ordered self and an ordered world ... involves defining elements that stand in the way of order as forms of "otherness."». Elementer som skaper 'uorden' tilskrives negative merkelapper og 'må tas tak i', eksempelvis korrigeres, straffes eller fjernes (ibid.). Campbells perspektiv vil utdypes nærmere noe senere, men her kan det påpekes at det virker å være berøringspunkter mellom 'det å sikre et ordnet Selv og en ordnet verden' og omtalte forståelse av fiendebilder som mulige fortolkningsrammer/'organiserende verktøy' (jf. kap. 1).

Historisk sett har politiske ledere legitimert sin sikkerhetspolitikk ved å konstruere eksempelvis andre land og immigranter som truende Andre overfor det nasjonale Selvets sikkerhet og 'sosiale orden'. Når noe eller noen konstrueres som en trussel mot 'nasjonal sikkerhet', antar det en hastende og tilsynelatende objektiv karakter (Hansen 2006:35, 38). Dette kan betraktes som et 'sikkerhetiserende' grep (Buzan mfl. 1998:25). Ole Wævers begrep 'sikkerhetisering' viser til representasjon av noe som en eksistensiell trussel mot et 'referentobjekt', tradisjonelt staten – og dermed noe som fordrer 'nødtiltak' og berettiger overskridelse av normale grenser for politisk handlingsrom og prosedyre¹⁹ (Buzan mfl. 1998:21, 23-4). 'Sikkerhet' er ifølge Buzan mfl. (1998:24) en 'selvrefererende praksis': «it is in this practice that the issue becomes a security issue – not necessarily because a real existential threat exists but because the issue is presented as such a threat.». Dette overlapper med nevnte forståelse om at det ikke finnes et 'ekstra-diskursivt rike' der materielle fakta 'snakker for seg selv'. «For problems or facts to become questions of security, they need therefore to be successfully constructed as such within political discourse.» (Hansen 2006:33-4). Videre, som antydnet ovenfor, bidrar sikkerhetsdiskurs ('vellykket trusselkonstruksjon') til at visse spørsmål får høy prioritet – og gir politikere makt (friere tøyler og legitimitet) til og ansvar for å svare på sikkerhetstrusler. Sistnevnte innebærer at politikere kan ikke snu ryggen

¹⁹ Buzan mfl. (1998:25) påpeker at representasjon av noe som en eksistensiell trussel er et grep i retning sikkerhetisering, mens 'realisert' sikkerhetisering forutsetter aksept fra publikum, dvs. «intersubjective establishment of an existential threat with a saliency to have substantial political effects.»

til aktualiserte spørsmål om nasjonal sikkerhet uten å 'de-sikkerhetisere' dem (jf. Wæver), dvs. reartikulere dem slik at de 'flyttes ut' av sikkerhetskonteksten (Hansen 2006:35).

'Behov' farer og fiender?

I det følgende utdypes noe av Campbells dels omtalte perspektiv. Ifølge han (1998:3) sikres grensene til statens identitet gjennom utenrikspolitikkens representasjoner av farer. Stater, framholder Campbell (1998:12), har ingen prediskursive stabile identiteter, og er slik alltid i en 'tilblivelsesprosess'. Dette knyttes an til statens 'sikkerhetsprosjekt'. Resonnementet er at staten stadig må re-produsere sin identitet gjennom representasjoner av fare; ved fravær av trusler og oppnåelse av total sikkerhet (slik sikkerhet artikuleres), vil statens eksistensgrunnlag 'forsvinne' (ibid.; Leira 2002:82).

«Ironically, then, the inability of the state project of security to succeed is the guarantor of the state's continued success as an impelling identity. The constant articulation of danger through foreign policy is thus ... its condition of possibility. While the objects of concern change over time, the techniques and exclusions by which objects are constituted as dangers persist.» (Campbell 1998:12-3).

Statenes farediskurser forstås i forlengelsen av deres gradvise overtakelse av kirkens (fellesskapsgivende) rolle – og av kirkens bruk av trusselartikulasjoner for å etablere autoritet og disiplinere sine følgere (Campbell 1998:43, 48; Leira 2002:82). «[T]he state requires discourses of "danger" to provide a new theology of truth about who and what "we" are by highlighting who or what "we" are not, and what "we" have to fear.», skriver Campbell (1998:48). Ifølge han (1998:50-1) reproducerer statens 'sikkerhetsprosjekt' logikken i kirkens 'frelsesprosjekt': Kirken berettiger seg selv og disiplinerer ved å 'spille på' frykten for døden og love frelse. Dette etterlikner staten ved å legitimere seg selv og sikre orden ved å tilby sikkerhet til sine borgere som den hevder ellers ville stå overfor anarki og mange farer. Og i sin store innsats for å holde orden på innsiden og rundt seg, artikulerer staten interne og eksterne trusler – og faller herunder for fristelsen til å omgjøre forskjell til annenhet, framholder Campbell (ibid.) Med dette nyanseres i noen grad den 'nødvendige' rollen han kan synes å tilskrive konstruksjon av 'fareobjekter' (som referert i det ovennevnte).

Ut fra denne gjennomgangen kan en sammenfatte at det i utenriks- og sikkerhetspolitikk synes å ligge en (særlig) fristelse til å spille på farer og fiender – og herunder til å oversette forskjell til annenhet. I den tilknytning er det tenkelig at selvbilder kan (men ikke må) konstrueres slik at de 'hviler' på negative radikale kontraster, som fiendebilder. I Campbells ovennevnte studie fant han at USAs selvbylde etter Sovjets fall fortsatte å være konstituert i et

motsetningsforhold til ‘de(n) Andre’, og at de nye plausible fiendene tidlig på 90-tallet var bl.a. narkotikalangere- og brukere og Irak (Campbell 1998; Neumann 1999:25-6). Med henblikk på et ‘virksomt’ fiendebilde er det som nevnt tenkelig at det danner en ramme som den Andres handlinger i stor grad vil tydes innenfor – at det er lite rom for tolkninger utenfor ‘fienderammen’. Et eksempel er hvordan USAs fiendebilde av Sovjet etter 2. verdenskrig la føringer for tydning av påfølgende sovjetiske grep – i den retning at de ble tolket som ytterligere ‘empirisk’ støtte for fiendebildets ‘treffsikkerhet’ (Green og Bogard 2012:300; Nathanson 1988:445). Ved gjensidig fiendskap kan kanskje dette betegnes som et ‘låst blikk’ på begge sider av relasjonen.

Den mer tvetydige Andre

Samtidig finnes det, ifølge Hansen (2006:39), mange eksempler på utenrikspolitikk som bygger på mer tvetydige eller komplekse konstruksjoner av forskjellighet. Eksempelvis ble ‘nordisk identitet’ under den kalde krigen konstruert av norske, svenske og danske politikere som en identitet som overskred (skilte seg fra) supermaktenes antagonistiske rivalisering. Herunder ble ‘nordisk’ politikk om blant annet nedrustning og fredsbevaring konstruert som overlegen den farlige supermaktkonfrontasjonen (ibid., med henvisning til Joenniemi 1990). Et annet eksempel er utviklingen av Østersjøregionen som et kulturelt, politisk og økonomisk prosjekt fra den kalde krigens slutt og gjennom 90-årene; denne identiteten ble konstruert som forskjellig både fra Vest-Europa og Sovjetunionen, men integrerte samtidig elementer fra begge, skisserer Hansen (ibid., med henvisning til Wæver 1997 og Browning 2002).

Videre kan den radikale Andre være situert i et nettverk av identiteter heller enn i en enkelt Selv-Andre-dualitet: Eksempelvis involverte George W. Bush’ konstruksjon av Irak-krigen ikke bare konstruksjon av ‘USA’ og ‘Irak’, men en deling av ‘Irak’ inn i 1) ‘Saddam Hussein og hans regime’ – og 2) ‘det irakiske folk’. Mens ‘Saddam’ ble konstruert som en radikal Andre, ble forholdet mellom ‘det irakiske folk’ og ‘USA’ konstruert som mer tvetydig: ‘det irakiske folk’ ble tilskrevet et ønske om ‘frihet’ og ‘demokrati’ – noe som koblet dem til USAs identitet, samt impliserte at dette ønsket bare kunne realiseres etter at ‘frigjøring’ fra Saddam-regimet. Dermed kan den radikale Andre være konstruert gjennom og stabilisert av at det samtidig artikuleres andre identiteter av mer moderat og flertydig karakter (Hansen 2006:28, 41). Det teoretiske poenget er, understreker Hansen (2006:37, 41), å ha et analytisk rammeverk som kan ‘drible’ de ulike formene av identitetskonstruksjon man kan møte på i studie av konkret utenrikspolitikk – som kan fange opp empirisk kompleksitet og nyanser.

«To define *a priori* that radical forms of identity construction would be the only form of identity construction within foreign policy discourse would result in an unnecessary theoretical and empirical limitation ... It would produce a static view of foreign policy discourse as incapable of change, indeed paradoxically as separated from political and discursive practices.» (Hansen 2006:41)

Dette poenget ligger til grunn for denne studien. Den antar at et vestlig fiendebilde av Russland er i spill, men går ikke ut fra at aktiv, negativ annengjøring er altomfattende – og vil ikke utelukke nyanser i måten Russland konstrueres. Med andre ord vil empirien forsøksvis møtes med fokusert, men samtidig åpent analytisk blikk.

3.2.4 Språk og identitetskonstruksjon

I lys av forståelsen av språk som virkelighetskonstituerende er det bare gjennom språklig konstruksjon at ‘ting’ – eksempelvis stater – gis mening og en bestemt identitet (Hansen 2006:18). Konkret kan språk betraktes som et «inherently unstable system of signs that generate meaning through a simultaneous construction of identity and difference.», skriver Hansen (2006:17)²⁰ og viser til den franske poststrukturalisten Derrida:

«Language is, argues Derrida [1976, 1978], a system of differential signs, and meaning is established not by the essence of a thing in itself but through a series of juxtapositions, where one element is valued over the opposite ...» (Hansen 2006:19).

Et annet ord for ‘differensialtegn’ virker å være ‘binære opposisjoner’, et begrep brukt av Derrida. Som det framgår ovenfor, er binære opposisjoner hierarkiske: den ene termen ‘verdsettes’ over den andre (Jensen 2015:163-4). Forståelsen av mening som konstruert gjennom diskursiv sammenstilling av et privilegert tegn og et devaluert tegn leder, ifølge Hansen (2006:19), til konseptualisering av identitet som relasjonell og som konstruert gjennom to simultane prosesser. Analytisk kan disse inndeles i en ‘positiv koblingsprosess’ og en ‘negativ differensieringsprosess’. Dette vil utdypes nærmere nedenfor.

Språket – og implisitt identitetskonstruksjon – har som antydnet en tvetydig karakter som både svært strukturert og samtidig iboende ustabil. Diskurser strever etter å fastlegge mening rundt en lukket struktur, men endelig fastleggelse er ikke mulig grunnet ustabiliteten. De søker altså å konstruere seg selv som stødige, men vil alltid preges av glidninger og ustabiliteter (Hansen 2006:20-21, med henvisning til Laclau og Mouffe 1985). Herunder kan utenrikspolitisk diskurs med ‘teoretiske briller’ betraktes som en modell sentrert rundt å skape en forsøksvis stabil kobling mellom identitet og politikk – et slags ‘likevektssystem’ som utfordres av

²⁰ ‘Tegn’ (‘sign’ på engelsk) er faglig språkdrakt for ‘ord’ (Bratberg 2014:36).

ubalanser og justerer enten artikuleringen av identitet eller politikken (Hansen 2006:29). Med andre ord er det mulighetsrom for destabilisering og foranderlighet i identitetskonstruksjonen, (Hansen 2006:21). Ifølge Hansen (ibid.) kan eksempelvis koblingen mellom ‘positive tegn’ bli ustabil – eller en annen diskurs kan konstruere et ‘negativt tegn’ som positivt og dermed komplisere tilskrivningen av underlegen eller overlegen verdi til tegnene.

Med henblikk på ovennevnte kan man kanskje påpeke at binære opposisjoner (privilegert/devaluert; overlegen/underlegen) ikke synes å være altomgripende i identitetsdannelse – ellers ville det ikke være spillerom for positiv identifikasjon med eller konstruksjon av den Andre som likeverdig. Dette aspekt synes Morozov og Rumelili (2012:31-2) å ha i mente når de som omtalt framholder at den Andre kan konstrueres i en grenseposisjon vis-à-vis Selvet, samt at positive og negative representasjoner av den Andre kan sameksistere. Muligens kan sistnevnte betraktes som inkonsistens eller ustabilitet i identitetskonstruksjonen, men det framstår like fullt som en sentral nyanse.

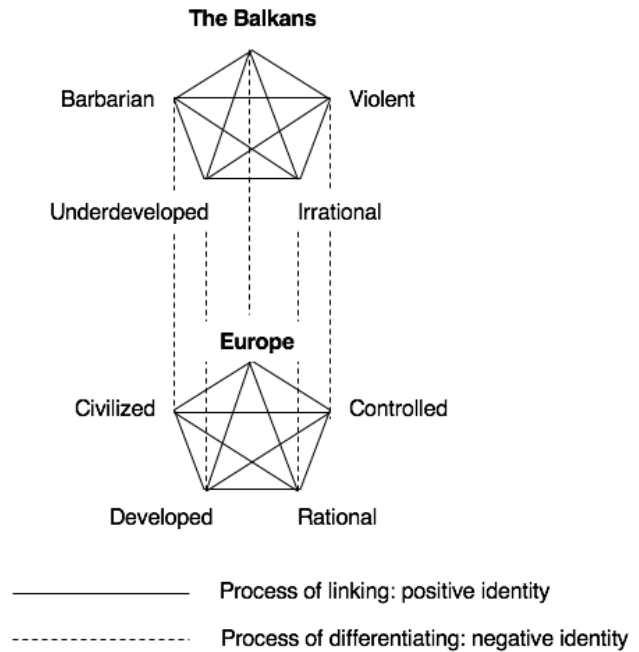
3.2.5 Metodologiske retningslinjer

Eksplisitte artikuleringer i system

Den poststrukturalistiske diskursanalysens metodologi er ifølge Hansen (2006:41) lokalisert på nivået for eksplisitte artikuleringer. Altså informeres analysen av tydelig uttale av tegn. «Discourse analysis would not, for example, identify a construction of ‘evil’ within Bush’s discourse without this being an explicit discursive articulation.», påpeker Hansen (ibid.). Et metodologisk startpunkt er dermed å identifisere artikuleringer som indikerer klare konstruksjoner av den Andre, slik som ‘ond’, ‘diktator’, ‘morder’ og ‘terrorist’ – eller av Selvet, slik som ‘god’, ‘sivilisert’, ‘berettiget’ og ‘angrepet’. Samtidig består ikke identitetskonstruksjon bare av at et bestemt tegn tilskrives den Andre eller Selvet; av betydning er også tegnets plassering innenfor et større system (Hansen 2006:41-2). Dette kan som antydnet teoretiseres som en dualistisk prosess med kobling og differensiering:

«... meaning and identity are constructed through a series of signs that are linked to each other to constitute relations of sameness as well as through a differentiation to another series of juxtaposed signs.» (Hansen 2006:42).

Eksempelvis vil en konstruksjon av ‘Balkan’ som forskjellig fra ‘Europa’ ikke gi mye mening uten at denne konstruksjonen er situert innenfor en diskurs som kobler og differensierer tegn. Figuren til høyre illustrerer en diskursiv mulighet der ‘Balkan’ kobles til det ‘voldelige, irrasjonelle, barbariske og underutviklede’ – og differensieres fra en ‘europeisk’ identitet som ‘kontrollert, rasjonell, sivilisert og utviklet’. Analytisk bør identitetskonstruksjon dermed tilnærmes gjennom nøye undersøkelse av hvilke tegn som artikuleres av en bestemt diskurs eller tekst, hvordan de kobles for å oppnå diskursiv stabilitet, hvor det kan være ustabiliteter og glidninger mellom disse konstruksjonene – samt hvordan mulige konkurrerende diskurser konstruerer samme tegn til ulike effekter (ibid.).

Figur 3.1. i Hansen (2006:42).

Diskursanalysens metodologiske startpunkt er dermed å identifisere eksplisitt artikulering av identitet innenfor en vev av tegn. Herunder er det samtidig noen forhold som analytikerens bør være oppmerksom på, ifølge Hansen (2006:44). Et første punkt er at selv om identitet er relasjonelt konstruert (og følgelig at Selvet alltid artikuleres gjennom differensiering fra en Andre), vil det ikke nødvendigvis være en gjennomgående direkte sammenstilling av Selvet og den Andre i alle tekster. Eksempelvis erklærte ikke Bush eksplisitt at han selv ‘ikke er ond’ da han konstruerte Saddam som ‘ondskapsfull’. Slike repetitive sammenstillinger ville gjøre tale og tekst tungvint. I tillegg er ‘tanken’ at publikum ikke skal stille spørsmål ved slike implisitte deler av sammenstillinger – og det antas det at den implisitte konstruksjonen vil vinne gjenklang blant dem. Et andre forhold er at en bestemt diskurs kan bli så etablert at tekster ikke lenger trenger å inneha så detaljerte identitetskonstruksjoner som da den aktuelle tematikken først kom på agendaen. Altså kan det komme til et punkt der publikum kan ‘fille inn tegnene’ på egen hånd (ibid.). Videre må analytikerens være særlig obs på hvordan tegn kobles og differensieres, hvordan de konstruerer Selv og Andre og hvordan identitetskonstruksjonene legitimerer bestemte politiske kursen (Hansen 2006:45).

3.2.6 Dimensjoner ved identitetskonstruksjon

Identitetskonstruksjon i utenrikspolitisk diskurs kan videre analyseres gjennom fokus på hvordan identitet er spatialt (romlig) og temporalt (tidsmessig) situert, skisserer Hansen (2006:37)²¹. Spatiale og temporale konstruksjoner utforskes som en del av den ovennevnte analysen av kobling og differensiering. Samtidig bemerker Hansen (2006:46) at spatialitet og temporalitet «are analytical lenses that bring out the important political substance of identity construction, not explicitly articulated signs.». Forståelsen av identitet som *spatialt* konstruert peker på at den relasjonelle identitetskonstruksjonen involverer avgrensning i rom.

«In foreign policy discourse this delineation has historically centered on the nation state, abstractly through the privilege granted to national security discourse and concretely through the construction of the particular identities of other states, regions and peoples.»
(Hansen 2006:47)

Romlige identitetskonstruksjoner er umiddelbart identifiserbare i konstruksjonen av andre land og av regioner. Videre kan spatial identitet også blant annet artikuleres som et abstrakt politisk rom (Hansen 2006:47), som en kanskje kan betrakte Vesten som.

Så over til artikulering av *temporale* identiteter i utenrikspolitisk diskurs. Temporale tema – eksempelvis utvikling, endring, kontinuitet og stagnasjon – er ifølge Hansen (2006:48) sentrale for å forstå og analysere identitetskonstruksjon. Konkret kan man først se på hvordan den Andre temporalitet konstitueres i forhold til Selvets – dvs. om konstruksjonen av den Andres temporale identitet likner Selvets, eller om den Andre konstrueres som et objekt i en annen tid. Dersom sistnevnte er tilfelle, er den Andre enten konstruert som mindre temporalt utviklet (tilbakeliggende) eller som temporalt overlegen Selvet – og da gjerne som et eksempel til etterfølgelse i søken etter framgang og velstand (Hansen 2006:48-9). Er den Andre konstruert som tilbakeliggende, kan man spørre om den betraktes som i stand til å endre seg eller ei. Hvis ja, åpnes det for at den Andre kan overskride radikal annenhet og bli lik Selvet. På den andre siden kan den Andre konstrueres som inkapabel til å bryte med sin tilbakeliggende identitet – og er da, sier Hansen (2006:49), «doubly temporally displaced: it is constituted as backward and as permanently located within its ... backwardness.»

Ifølge Hansen (2006:40, 49) har det blitt hevdet, mest framtrødende av Wæver, at identitetskonstruksjon kan være basert på temporal konstruksjon av Selvet – og dermed ikke

²¹ Hansen (2006:37) påpeker også en tredje dimensjon ved identitetskonstruksjon: etikk – dvs. artikuleringer av etisk identitet og konstruksjoner av f.eks. humanitært ansvar i utenrikspolitisk diskurs. Denne dimensjonen har blitt utelatt da den ikke vurderes som så relevant for studiens problemstilling og av hensyn til dens omfang.

trenger å involvere avgrensning fra en romlig Andre. Wæver framholdt i 1996 at Europa i liten grad konstrueres mot en ekstern, geografisk Andre, men heller mot en intern, temporal Andre: frykten for retur til egen rivaliserende, voldelige fortid (Wæver 1996:122; Hansen 2006:40). Den Andre er ikke nødvendigvis en annen stat eller et annet avgrenset politisk subjekt – og temporalitet er tydelig sentralt i identitetskonstruksjon, skriver Hansen (ibid.). Hun bemerker samtidig at temporal konstruksjon «is not the only important construction of identity in play, nor is it disconnected from a spatial construction.» (2006:49). Prozorov (2011:1284) understreker også at «temporal and spatial othering are two aspects of the very same action, since it is impossible to negate only temporally or only spatially.» Hansen (2006:49-50) illustrerer dette poenget med at konstruksjonen av EU som en aktør som overkommer sin voldelige fortid, også involverer konstruksjon av spatiale Andre som ikke har det, samt flere ‘naboer’ i øst og sør. Altså tilskrives det eller den som annengjøres temporalt og en romlig tilstedeværelse i samtiden (Prozorov 2009:157). Ut fra ovennevnte kan man kanskje si at noen Andre kan være mer utpregede temporale eller spatiale, men at de likevel være situerte i henholdsvis rom eller tid. Et poeng er også at den Andre kan være situert i temporale og spatiale grenseområder, som illustrert ved Neumanns omtalte funn: europeisk konstruksjon av den russiske Andre i ‘en romlig gråsoner mot Kina og en tidsmessig gråsoner mot Europas egne fortid’ (jf. kap. 2).

3.3 Studiens avgrensning og analysemateriale

3.3.1 Temporalt perspektiv

Denne studiens undersøkelsesperiode er avgrenset til tidsrommet februar 2014-februar 2019. Som nevnt har Vestens forhold til Russland vært særlig spent siden konfrontasjon over Ukraina fra 2014 – både i lys av begge parters grep i Ukraina-konteksten og senere forviklinger på andre områder. Mer konkret var det i februar 2014 at Ukraina-konflikten tok radikale vendinger – med maktskifte og russisk intervensjon på Krim – som la for dagen en kraftig kollisjonskurs. Samtidig hanglet relasjonen før Ukraina-konflikten, og samtidens fiendebilde av Russland har trolig røtter som går lengre tilbake enn dette²² – samtidig som det og har fått ‘nye bein å gå på’. Muligens kunne det vært mer hensiktsmessig med en lengre, mer retrospektiv undersøkelsesperiode (f.eks. inkludert årene opp mot 2014). Imidlertid kan en kanskje anta at vestlig selv- og andretilskrivning i undersøkelsesperioden også dels vil gjenspeile opplevelser av Selvet og Russland forut for Ukraina-konflikten. Å identifisere

²² Den mer overordnede striden mellom Vesten og Russland uttrykker trolig ‘uforløste’ politiske, økonomiske og sikkerhetsrelaterte spenninger fra lengre tilbake i tid. Herunder kan partenes konfrontasjon over Ukraina betraktes som en manifestasjon av disse spenningene – der deres nye grep igjen har virket konflikteskalerende (Tsygankov 2017:261, 264-5).

dominerende komponenter og referanser i (fiende)bildet av Russland er nettopp et fokus i denne studien – og ‘temporal fleksibilitet’ legges til grunn i analysen. Dette utdypes senere.

3.3.2 Valg av diskurs

Studien er videre avgrenset til offisiell utenrikspolitisk diskurs – som her viser til utenrikspolitisk diskurs målbåret av statsledere, ministre og andre høytstående embetsmenn. Dette vil utdypes nærmere nedenfor. Alternativt kunne studien eksempelvis også omfattet bredere utenrikspolitisk diskurs, som utenrikspolitisk debatt i parlamenter og i media. Min grensedrøging beror på flere tilknyttede aspekter: Denne studien tar for seg et ‘storskala-spørsmål’ om vestlige selvbilder og (fiende)bilder Russland – herunder om identitet og annengjøring – i en femårsperiode. Dermed har avgrensning vært viktig for å gjøre arbeidsmengden håndterbar innenfor oppgavens ramme. Studie av bredere tysk diskurs ville også forde tysk språkkompetanse, noe som jeg ikke har. Offisiell tysk diskurs er derimot i stor grad tilgjengelig i engelsk språkdrakt på styresmaktens nettsider. På ‘plussiden’ er de offisielle diskursene rik på mat for en diskursanalyse med dette fokuset, og de betraktes som særlig viktige uten at deres samspill med sine ‘diskursive omgivelser’ undervurderes.

3.3.3 Tekstutvalg

Diskursanalyse gir epistemologisk og metodologisk forrang til studie av primærtekster. I studiet av offisiell utenrikspolitisk diskurs er primærtekster eksempelvis presidenters taler, offisielle uttalelser og intervjuer (Hansen 2006:82). Hansen (2006:85) skisserer tre kriterier for utvalg av tekster i undersøkelsesperioden: 1) tekstene bør være karakterisert av tydelig artikulering av identitet og politikk, 2) de bør ha bred resepsjon, dvs. at de leses av mange og er gjenstand for bred oppmerksomhet – og 3) de bør ha formell autoritet til å definere en politisk posisjon. Disse kriteriene har ulike analytiske og metodologiske styrker: Det første kriteriet gjør det lettere å analysere utenrikspolitisk diskurs; det andre sikrer at tekstene har en sentral rolle i å definere dominante diskurser; og det tredje signaliserer viktigheten av status og makt (Hansen 2006:85). Denne studien vil undersøke primærtekster som statslederens, utenriksministres og høytstående embetsmenns taler og andre uttalelser (som ‘statements’, utsagn i intervjuer og skrevne meningsinnlegg). Etter mine vurderinger tilfredsstillende denne studiens tekstutvalg i stor grad de tre ovennevnte kriteriene.

Hvor mye som skal innhentes og leses er et utfordrende spørsmål, og det er umulig å definere et bestemt antall tekster som en generell standard, påpeker Hansen (2006:86). Studiens

problemstilling, avgrensning til offisiell diskurs og utvalgskriteriene er rammeskapende for utvalg av tilgjengelige empiriske data og slik også for lesemengden. Til syvende og sist framstår dette som en skjønnsvurdering rundt hvorvidt man har tilstrekkelig datatilfang for å gjøre en adekvat analyse, noe jeg mener denne studien har. Vurderingen er også, slik jeg ser det, tilknyttet analysens ambisjon. I dette tilfellet er ambisjonen å bidra med *noe* til forståelsen av samtidens konfrontasjon mellom Vesten og Russland gjennom fokus på hvilke vestlige selvbilder og (fiende)bilder av den russiske Andre som er i spill – og samspillet mellom denne selv- og andretilskrivningen.

Sekundærlitteratur spiller òg en viktig rolle som kunnskapsgrunnlag for diskursanalyse (Hansen 2006:83). Slik litteratur er annenhånds framstillinger/analyser av primærkilder, herunder andres forskning på feltet. Som Neumann (2001:50) påpeker krever skrivning av en god diskursanalyse at man har generell kjennskap til lendet man begir seg inn i. Lesing av sekundærlitteratur om Vesten-Russland-relasjonen har vært sentralt i forarbeidet til denne studien. Sekundærlitteratur vil også brukes som et ‘direkte’ redskap i analysen. Ettersom jeg søker å identifisere sentrale aspekter og referanser i Russlandsbildene, vil jeg ‘dykke’ noe ned i dem der det synes relevant og utdype ved hjelp av sekundærlitteratur. Videre kan utvalgte primærttekster referere til eldre primærttekster, og da vil det være aktuelt å hente inn disse. Dette kan kanskje sies å være en adressering av ‘minnefaktoren’ i diskurs, dvs. representasjoner av fortiden som er virksomme i den samtidige diskurs (Neumann 2001:58).

3.3.4 Valg av Selv

Denne studien tar som nevnt utgangspunkt i et ‘hoved-Selv’, det ‘vestlige’. Bakgrunnen for dette er sammensatt. Innledningsvis kan det påpekes at hvem (eller hva) som utgjør sentrale Andre i ‘vestlig’ identitetskonstruksjon i utgangspunktet er et empirisk spørsmål. Samtidig viser studier at Russland har spilt og fortsatt synes å spille en framtrødende rolle som en av Europas/Vestens Andre (Neumann 1999; Nielsen 2014; Morozov og Rumelili 2012). Vesentlig er også at Sovjet-Russland var USAs sentrale, ‘fiendtlige’ Andre under den kalde krigen. I lys av dette og det kontemporære aktive, kald-krig-liknende samspillet mellom Vesten og Russland synes grunnlaget for å studere det vestlige blikket på relasjonen med et identitetsperspektiv å være rimelig solid. Det anerkjennes samtidig at ‘vestlig’ identitet konstrueres i relasjon til flere Andre enn Russland.

Mer konkret er bakgrunnen for bruk av konseptet ‘Vesten’ – og for å se på Vesten og Russland som ‘motparter’ – den omtalte skillelinjen mellom vestlige og russiske

integrasjonsinitiativer, omfattende og mer eller mindre samlet fordømmelse av og sanksjonslinje overfor Russland fra vestlig hold – samt sterk signalisering av militær kapasitet overfor Moskva. Dette virker å ha reaktualisert vest-øst-skismaet fra den kalde krigen. Videre vurderer jeg at en studie av (fiende)bildene av Russland vanskelig kommer utenom både amerikansk og europeisk diskurs (at den euroatlantiske dimensjonen bør inkluderes).

I denne studien betraktes Vesten som et bredt politisk, sikkerhetsmessig og økonomisk fellesskap med geografisk hovedforankring i Europa og USA, og sentral institusjonell forankring i NATO og EU. Videre forstås dette (verdi)fellesskapet å ha fundament i fellesnevnerne som liberalt demokrati, rettsstat, menneskerettigheter, markedsøkonomi og gjensidig forståelse av uenighet vil løses med fredelige midler (Åtland 2003:8-9; Wilhelmsen 2002:15). Tilknyttet er vektlegging av et regelstyrt internasjonalt system kjent som den vestlige liberale verdensorden, tradisjonelt ansett som ledet av USA. Forståelsen av Vesten som et fellesskap i denne studiens sammenheng betyr *ikke* at Vesten oppfattes som et enhetlig aktørfellesskap eller det føres en ensartet vestlig russlandspolitikk. Sentralt er blant annet distinksjoner mellom og innad i Europa og USA (særlig etter Trumps entré), mellom og innad i EU og NATO – samt mellom vestlige staters multilaterale og bilaterale forhold til Russland.

Et eksempel på ‘divergens’ er Tysklands og EUs kritikk av USAs omtalte sanksjonslov fra 2017, CAATSA, som åpner for Russland-sanksjoner som kan påvirke europeiske energiinteresser (CNN 2017) – og Trumps brodd mot tysk energiimport fra Russland, særlig det store tysk-russiske rørledningsprosjektet Nord Stream 2 (Reuters 2019). Også andre aspekter kan tenkelig svekke vestlig samhold og implisitt graden av ‘felles front’ overfor Russland, som politisk splittelse innad i EU – bl.a. representert ved brexit – eller ulike divergerende utviklinger i Europa-USA-relasjonen. Eksempler er byrdefordelingsspørsmålet i NATO og usikkerhet rundt USAs allianseforpliktelse – samt uenigheter tilknyttet handelsspørsmål og Iran-avtalen. Imidlertid har sanksjonspolitikken mot Russland fra 2014 vedvart. Videre signaliserer nevnte masseutvisning av russiske diplomater etter nervegiftangrepet i Storbritannia – og straffetiltakene etter hendelsen ved Kertsjstredet – nettopp en bred samstemthet overfor Russland.

Samtidig som det synes å være gode holdepunkter for å se på et vestlig Selv i relasjon til det russiske, vil jeg være obs på nyanser og forskjeller i Vestens selvbilde og (fiende)bilder av Russland. I studiet av det vestlige Selvet har jeg valgt ut USA og Tyskland. Disse statene er

sentrale i det 'generelle' forholdet mellom Vesten og Russland²³ – og i konfrontasjonen (og særlig i Tysklands tilfelle, også dialogen) mellom partene i kjølvannet av Ukraina-konflikten. Herunder har Washington og Berlin inntatt lederroller i Vestens respons på russiske grep i Ukraina (Forsberg 2016:21; Averre 2016:700, 711; Daehnhardt og Handl 2018:450-3).

3.3.5 Konkrete primærdata

Fra tysk side har jeg valgt ut uttalelser fra kansler Angela Merkel (Den kristelig-demokratiske union), og fra utenriksministrene Frank-Walter Steinmeier (2013-2017), Sigmar Gabriel (2017-2018) og Heiko Maas (2018-) (alle disse fra Tysklands sosialdemokratiske parti). Herunder er det snakk om tekstversjoner på engelsk som er tilgjengelige på styresmaktenes offisielle nettsider, samt mediepUBLISerte engelskspråklige tekster. Bruk av offisielt oversatte tekster, ment for i dette tilfellet et internasjonalt engelskspråklig publikum, kan være en tilstrekkelig god løsning når man ikke kan originalspråket (Hansen 2006:83). Fra amerikansk side vil jeg se på et utvalg uttalelser fra president Obama (2009-2017) og utenriksminister John Kerry (2013-2017) – og fra president Trump (2017-), visepresident Mike Pence (2017-), samt utenriksministrene Rex Tillerson (2017-2018), og Mike Pompeo (2018-). Analysen av amerikanske representasjoner er inndelt etter disse to presidentadministrasjonene. Nærmere presentasjon av tekstene, dvs. konteksten for uttalelsene (f.eks. en tale avholdt for et bestemt publikum), gis underveis i analysen. Merk også at analysen av tyske og amerikanske utsagn for innblikk i det vestlige selvbildet og Russlandsbildet er 'tekstnær' og omfatter/'fanger opp' flere konkrete Selv – dvs. ikke bare et vestlig Selv, men også et (eller to) amerikansk(e) Selv (jf. to ulike presidentadministrasjoner), samt et tysk og et europeisk Selv.

3.4 Metodekvalitet og refleksjoner rundt egen rolle

Denne studiens diskursanalytiske tilnærming har som nevnt et fortolkningsbasert ståsted, og legger til grunn at virkeligheten er sosialt konstruert og grunnleggende subjektiv (versus gitt og objektiv). Den sosiale verden forstås med andre ord som kontingent – og den kan fortone seg ulikt etter hvilket 'sted' en ser fra. Herunder må den tolkes for å forstås. Da tilgangen til våre ulike virkeligheter alltid går gjennom språket, er det overordnede analytiske fokuset på å tolke mening i språket. Vekten på tolkning – og herunder anerkjennelse av subjektivitet og formbarhet hos både forsker og studieobjekt (Bratberg 2014:19) – har implikasjoner for

²³ «Germany's relationship with Russia is widely considered to be of fundamental importance to European security and the whole constitution of the West since the Second World War.» (Forsberg 2016:21). Dette kan også sies om USA-Russland-relasjonen.

analysens reliabilitet. Ville andre ha gjort tilsvarende funn i en studie med samme rammeverk og tekstutvalg, og er det mulig å bedømme hvordan analysen står seg? (Hansen 2006:45).

Bratberg (2014:12, 40) påpeker at det fortolkende aspektet ved tekstanalyse både er mulighetsgivende og begrensende. Å gripe mening (som lever i språket) forutsetter tolkning, samtidig som tolkning av meningsbærende innhold i tekst vanskeliggjør etterprøving – å gå forskeren etter i sømmene. At det kan være utfordrende å prøve diskursanalysens holdbarhet i 'streng forstand', betyr imidlertid ikke at dens funn er mindre pålitelige eller fruktbare, bemerker Bratberg (2014:22) – og tilføyer at denne utfordringen deler tekstanalyse med all kvantitativ analyse. For å styrke reliabiliteten er det viktig å redegjøre godt for datamateriale og analysetilnærming – samt belegge tolkninger slik at «at analysen stiller seg åpent til skue for leseren.» (Bratberg 2014:12). En slik redegjørelse har jeg søkt å gi ovenfor, og vil etter beste evne dokumentere hvordan funn relaterer til data i analysen²⁴. En sentral metodologisk kritikk mot diskursanalyse har nettopp vært mangelfull demonstrasjon av relasjonen mellom data og funn (Jensen 2007:248). Mine funn vil underbygges med sitater, og forhåpentligvis vil disse gjenspeile sentrale aspekter ved vestlige selvbilder og Russlandsbilder.

Av det fortolkende aspektet følger også at diskursanalysen har en annerledes forståelse av sannhet og muligheten for kumulativ forskning enn det naturvitenskapelig inspirerte perspektivet, bemerker Bratberg (2014:33). «Tolkning avløses av nye tolkninger, og diskursanalyse legger til grunn et syn på analyse som noe midlertidig og med et element av subjektivitet.» (ibid.). Dette knytter an til problematisering av forskerens rolle og av forskningens 'stilling'. Hvordan skal man forstå forskerproduert 'sannhet' med et utgangspunkt om at 'virkeligheten' er sosialt skapt – og at 'sannheter' dermed er diskursivt produserte effekter? (Jørgensen og Phillips 2002:21-2). I et filosofisk perspektiv framstår denne problemstillingen som uløselig hvis man aksepterer det sosialkonstruktivistiske premisset om at det er en betingelse for all viten at en gitt representasjon av verden er kun én blant mange mulige (ibid.). Som forsker vil man alltid innta en posisjon overfor feltet som studeres, og denne posisjonen vil ha innvirkning på ens blikk og følgelig hva man legger fram som resultater. Og som nevnt kan virkeligheten fortone seg annerledes fra andre posisjoner. Dette impliserer imidlertid ikke at alle forskningsresultater er like gode, presiserer Jørgensen og Phillips (ibid.). Lik Bratberg framhever de etterrettelighet og transparens. De påpeker også at diskursanalytikerens bør tydeliggjøre sin posisjon og vurdere mulige konsekvenser av sitt

²⁴ Det kan også nevnes at datamaterialet spesifiseres etter aktører i litteraturlisten, og dermed angis det hvordan eksakt samme materiale kan framskaffes.

bidrag til diskursiv virkelighetsproduksjon. Gjennom dette kapittelet har jeg forsøksvis tydeliggjort mitt faglige sted å se fra, og mulige følger av min studie vil behandles nærmere nedenfor. Her vil jeg kort si – med veksler på Jensen (2010:191) – at min representasjon bygger på en antakelse om den utgjør et rimelig godt grep på det utsnittet av ‘virkeligheten’ som jeg søker å formidle, altså av Vestens selvbilder og (fiende)bilder av Russland.

Med hensyn til det konkrete diskursanalytiske rammeverket for studie av identitet og utenrikspolitikk, påpeker også Hansen (2006:45) at det ikke er tilfelle at enhver diskursanalyse er like holdbar – at ‘anything goes’, som hevdet av kritikere. Hun viser til at de metodologiske retningslinjene (som skissert ovenfor) slår fast at lesninger skal være baserte på eksplisitte artikuleringer av tegn, og at analytikerens må være svært obs på hvordan tegn kobles og sammenstilles, hvordan de konstruerer Selv og Andre – samt hvordan identitetskonstruksjonene legitimerer en bestemt utenrikspolitikk. Analysen blir ifølge Hansen svakere dersom analytikerens overser sentrale tegn, feiltolker stabiliteten mellom koblede og sammenstilte tegn, under- eller overdriver graden av forskjell/annenhet mellom Selvet og den Andre – eller ikke lykkes i å identifisere koblingen mellom identitet og utenrikspolitikk (ibid.). Med andre ord er disse retningslinjene klare holdepunkter for både analytikerens og leserens, samtidig som de fordrer et analytisk blikk som trolig vil variere etter hvem som ser.

Diskursanalyse lar seg heller ikke bedømme fullt ut ved en streng definisjon av validitet. Da en diskursanalyse sjelden gir grunnlag for klar operasjonalisering eller et avgrenset og entydig kausalforhold, er det vanskelig å vise til indre validitet og begrepsvaliditet, påpeker Bratberg (2014:53-4). Denne studiens rammeverk legger som omtalt til grunn en forståelse av forholdet mellom identitet og utenrikspolitikk som konstitutivt heller enn kausalt, og følgelig lar det seg ikke gjøre å definere identitet som en variabel. Ifølge Bratberg (2014:54) er diskursanalyse likeledes sjelden egnet til generalisering (ytre validitet), og denne studien tar heller ikke mål av seg å generalisere. Med hensyn til ovennevnte kan man imidlertid støtte seg på bredere forståelse av validitet, påpeker han (ibid.) og viser til forskningens gyldighet i bred forstand. Herunder er det relevant å trekke inn en ‘alternativ’ måte å vurdere en diskursanalyses validitet på, som skisseres av Jørgensen og Phillips (2002:125). Denne omhandler koherens. Analysen vurderes ut fra om dens påstander danner en sammenhengende diskurs; dersom aspekter ved analysen avviker fra den diskursanalytiske betraktningen, vil sannsynligheten for at den aksepteres av leseren reduseres (ibid.). For å oppnå koherens har jeg søkt å gjøre et systematisk arbeid med problemstillingen i tråd med den diskursanalytiske fortolkningsbaserte tilnærmingen, og de metodologiske retningslinjene.

Hva gjelder dataenes (tekstutvalgets) gyldighet eller relevans for problemstillingen, er denne søkt sikret gjennom nevnte kriterier for tekstutvalg, samt vurdering av og begrunnelse for valg av aktører (som tekstkilder). Som omtalt vil jeg fra tysk side bruke offisielle engelskspråklige tekster. Bruk av oversettelser har den bakside at språklige nyanser kan endres eller forsvinne i overgangen fra originalspråket. Samtidig er oversettelser, i mangel på den aktuelle språkkompetansen, muligjørende for en forhåpentligvis interessant analyse. Herunder vurderes *offisielle* oversettelser skrevet for et internasjonalt engelskspråklig publikum som en tilstrekkelig god løsning. Engelskspråklige versjoner kan muligens også ha bredere resepsjon (jf. utvalgskriterium 2). Videre vil sitatene som presenteres i analysen være på engelsk. Med dette tar jeg også forbehold om at tyskspråklige sjatteringer og koder som kan være betydningsfulle for problemstillingen ikke vil favnes i denne studien.

Avslutningsvis vil jeg reflektere rundt mulige følger av mitt bidrag til diskursiv virkelighetsproduksjon. Neumann (1999:36) påpeker at når man skriver om noe, skriver man også seg selv inn i det – og oppfordrer til refleksjon hos analytikeren i studier av identitetsdannelse: «We must pay attention to what that which we do, does.». Hvis analyser brukes til å tilrettelegge for aktiv negativ annengjøring, reiser det et spørsmål om hvordan analytikeren er implisert i utfoldelsen av politisk praksis, framholder han (1999:36-37). Neumann eksemplifiserer med Samuel Huntingtons 'The Clash of Civilizations', som han mener synes å tilby negativ annengjøring som et råd for å oppnå integrasjon. Etter min vurdering er ikke denne studien i en slik 'faresone', men en mulig utilsiktet effekt ville vært at dens fokus på fiendebilder ville bidra til å 'naturalisere' dem og 'befeste' samtidens store avstand mellom Vesten og Russland. Imidlertid er tanken bak denne studien dels at de virksomme fiendebildene av Russland ikke er uunngåelige – at bilder av den russiske Andre kunne ha vært og kan bli konstruert annerledes. Tanken er også at studien kan bidra til å belyse hvordan andrebilder interagerer med selvbilder ('Selvets bruk av den Andre') – samt til bevisstgjøring rundt hvordan en, som Neumann (2010:89) sier, tenker om 'sin gruppes' utside; at man 'vokter seg' for fristelsen til å omgjøre forskjell til annenhet. «Analyses of collective identity formation should contribute ... to our living in difference», skriver Neumann (1999:37) – og det er en hensikt med denne studien.

4 Analyse

I dette kapittelet undersøkes vestlige selvbilder og (fiende)bilder av Russland – og herunder hva Russlandsbildene bygger på. I første omgang analyseres tyske representasjoner – og deretter amerikanske representasjoner inndelt etter de to presidentadministrasjonene.

4.1 Tyske representasjoner

Ukraina-konflikten: Et 'avleggs' Russland som opererer med 'den sterkeste lov'

Den dominerende tyske representasjonen av Russland omhandler det som anses som alvorlige russiske folkerettsbrudd i Ukraina. «Russia's actions in Ukraine undoubtedly represent a violation of fundamental principles of international law.», erklærer Merkel (2014a) i forbundsdagen i mars 2014. I rekapitulasjon av Ukraina-konflikten på årets sikkerhetskonferanse i München (MSC), sier hun (2019) at den 'klart folkerettsstridige Krim-anneksjonen' ble etterfulgt av 'et angrep på Øst-Ukraina'. Mer utdypende viser Merkel (2014a, 2014b, 2015, 2016a) og Gabriel (2017) til brudd på ukrainsk territoriell integritet og suverenitet – og mener at Moskva dermed bryter med sine forpliktelser i FN-pakten, Helsingforserklæringen, Budapest-memorandumet²⁵ og Grunnakten mellom NATO og Russland. Med sine Ukraina-grep har også Russland i tyske øyne røkket ved Europas fredsorden og den internasjonale orden (Merkel 2014b; Steinmeier i Der Spiegel 2014; Gabriel 2017). Innenfor denne tematikken synes det artikulert klare forskjeller mellom Russland og et europeisk/vestlig 'vi' – særlig langs den tidsmessige dimensjonen. Dette illustreres og utdypes i det følgende.

Konstruksjon av Russland som i utakt med tiden synes markant i Merkels nevnte forbundsdagstale:

«...first in Georgia back in 2008 and now in the heart of Europe, in Ukraine, ... we are witnessing a conflict about spheres of influence and territorial claims, such as those we know from the 19th and 20th century but thought we had put behind us.» (Merkel 2014a)

Her virker kansleren å tillegge Russland konsepter om 'innflytelsessfærer' og 'territorielle krav' (konkret vis-à-vis Georgia og Ukraina) som et (antatt) europeisk/vestlig 'vi' trodde tilhørte fortiden. Herunder trekker hun en parallell mellom russisk framferd i Georgia i 2008 og senere i Ukraina. Førstnevnte henspiller på femdagerskrigen mellom Russland og Georgia

²⁵ Etter Budapest-memorandumet (1994) forplikter Russland, Storbritannia og USA å respektere Ukrainas uavhengighet, suverenitet og eksisterende grenser. Sikkerhetsgarantiene ble gitt i bytte for ukrainsk tilslutning til Ikkespredningsavtalen og overføring av atomvåpen til Russland for destruksjon (FN 1994; SNL 2016).

fra 8. august 2008. Da (vestorienterte) Tbilisi igangsatte en militæroffensiv for å gjenvinne kontroll over den russiskstøttede utbrytterrepublikken Sør-Ossetia, gikk Russland til kraftig motangrep og slo georgiske styrker. Russland hadde i utgangspunktet fredsbevarende styrker i området. Under krigen innførte Russland også 'sikkerhetskontroll' i andre georgiske områder. 12. august inngikk Moskva og Tbilisi en våpenhvile framforhandlet av EU og OSSE – og russiske styrker gjenvendte siden til opprinnelige posisjoner. Ved månedens utgang anerkjente Russland Sør-Ossetia og Abkhasia (også georgisk utbrytterrepublikk) som selvstendige stater (Tsygankov og Tarver-Wahlquist 2009:312-3; Whitman og Wolff 2010:87-8, 92). Dette anerkjennelsesgrepet betegnet Merkel (2008) som et 'uakseptabelt' brudd på prinsippet om territoriell integritet. Videre karakteriserte EU-landene Russlands reaksjon i Georgia som 'uproporsjonal' – og fordømte, sammen med USA og NATO, russisk anerkjennelse av utbrytterregionenes uavhengighet (EU 2008; BBC 2008). Ut fra det ovennevnte framstår Georgia-Russland-krigen, aktualisert gjennom Ukraina-konflikten, som en vesentlig referanse i Tysklands/Vestens kontemporære Russlandsbilde.

I fortsettelsen av forbundsdagstalen virker Merkel å artikulere flere kontraster mellom Russland og Europa/Vesten i Ukraina-konteksten:

«...Russia has not proven to be a partner for stability in its neighbouring country ... Instead, it is exploiting its weakness. The law of the strong is being pitted against the strength of the law, and one-sided geopolitical interests are being placed ahead of efforts to reach agreement and cooperation. Actions modelled on those of the 19th and 20th century are thus being carried out in the 21st century.» (Merkel 2014a)

Russland tillegges igjen 'avleggs' praksis – og synes konstruert som en aktør som 'utnytter ukrainsk svakhet', baserer seg på 'den sterkeste lov/rett' og handler ut fra 'ensidige geopolitiske interesser'. Dette kontrasteres med 'the strength of the law'²⁶ ('lovens styrke', henspiller her på folkeretten), samt 'innsats for å oppnå samforståelse og samarbeid' – noe som Merkel virker å tilskrive Selvet. Hennes (2014a) gjentatte henvisninger til folkeretten og påpekninger av russisk brudd på denne, samt omtale av EU og USAs felles motreaksjon, indikerer overordnet en konstruksjon av Vesten som advokat for og forsvarer av internasjonalt lovstyre overfor Russland. Ytterligere grunnlag for denne tolkningen følger senere. Videre – som en motsats til 'ensidige geopolitiske interesser' – sier Merkel (2014a) at «none of us can confine ourselves to only looking out for our own interests in the 21st century.». Hun gir òg uttrykk for at EUs avtaletilbud til Ukraina ikke er basert 'ensidige interesser' eller geopolitisk anlagt (mot Russland): «This offer of help with modernisation is a Neighbourhood Policy

²⁶ I den tyske taleversjonen: «Stärke des Rechts» (Merkel 2014aa).

approach, not a geopolitical one. It is not directed against anyone.» (ibid.). ‘Innsats for samforståelse og samarbeid’ framkommer også implisitt i Merkels (2014a) artikkel om politikken: dialog gjennom opprettelse av en kontaktgruppe for kommunikasjon mellom Russland og Ukraina, samt ytterligere sanksjoner «in the event that Russia is not prepared to return to the path of cooperation and law». Ved uendret russisk kurs vil det europeiske vi-et ifølge Merkel (2014a) «regard it as a threat as neighbouring states of Russia.»

Temporal annengjøring av Russland framstår også som sentralt i Merkels tale på Lowy Institute for International Policy, Sydney 2014:

«The precarious balance of constantly shifting alliances among states was replaced by a European legal community quite some time ago. Nevertheless, we’ve seen that even in Europe there are still forces which refuse to accept the concept of mutual respect or the settlement of conflicts using democratic and rule-of-law means, which believe in the supposed law of the strong and disregard the strength of the law. That’s exactly what happened when Russia flouted international law and annexed Crimea at the start of the year. ... It regards one of its neighbours, Ukraine, as part of a sphere of influence. After the horrors of two world wars and the end of the Cold War, this calls the entire European peaceful order into question.» (Merkel 2014b).

Kansleren synes å identifisere ‘levninger fra fortidens Europa’ i Russlands opptreden i Ukraina – dette trass i at et ‘europeisk lovstyrt fellesskap’ ganske lenge har virket istedenfor ‘skjøre allianseordninger’. Merkel gjentar dikotomien ‘den sterkeste rett/folkerett’ – og mener at Russland anser Ukraina som sin ‘innflytelsessfære’. Det sistnevnte virker kontrastert med ‘konseptet om gjensidig respekt’ – som hun opplever at Moskva ‘neker å akseptere’. Kansleren oppfatter òg russisk avvisning av ‘konfliktløsning med demokratiske og rettslige midler’. Med slik ‘fortidig’ framferd setter Russland ‘spørsmålstegn ved hele den europeiske fredsorden’, vurderer hun.

I en forbundsdagstale i 2014 tar Steinmeier (2014b) på liknende vis utgangspunkt i en historisk milepæl: «Seventy years after the end of the Second World War in Europe, we cannot start revising Europe’s borders.» Som gjenklang av Merkel, framholder han at Krim-anneksjonen representerer «a return to an era that we had in fact left behind us.» (ibid.)²⁷. Ukraina-konflikten beskrives av Steinmeier på MSC i 2015 som en konfrontasjon mellom «the peaceful order which has been painstakingly developed in Europe, based on international law and states’ right to self-determination» og «the logic of power politics and spheres of

²⁷ Overfor FNs generalforsamling beskriver Steinmeier (2015b) etterkrigsordenen slik: «An order that is not perfect, but which had often enough protected us from relapsing into the old barbarism.» I samme tale kritiserer han Moskva for folkerettsbrudd i Ukraina. Kanskje har Russland i tyske øyne ‘falt tilbake til gammelt barbari»? Hans utsagn hviler iallfall på barbarisk/sivilisert-dikotomien der ‘det siviliserte’ kobles til etterkrigsordenen.

influence, which is prepared to flout the rules, including the use of force.» (2015a). Herunder synes Russland tillagt ‘maktpolitisk logikk’, ‘innflytelsessfære-tenkning’ og ‘beredthet til regelbrudd, inkludert gjennom maktbruk’ – i konflikt med ‘den møysommelig oppbygde europeiske fredsorden basert på folkeretten og staters selvbestemmelsesrett’. Han (ibid.) betoner òg vestlig ‘resolutt og forent respons’ mot Russlands Ukraina-grep. Dermed kontrasteres Vesten fra ‘maktperspektivet’ som Russland tilskrives – og synes (igjen) innrammet som (progressiv) forsvarer av europeisk fred, folkerett og staters selvbestemmelse mot ‘avleggs’ russisk atferd. Illustrerende er også kanslerens MSC-uttalelse i 2015:

«...together with its transatlantic partners, the European Union is making it clear that a policy which aims to forcefully alter borders in Europe can have no place in the 21st century. We’re making it clear that international law must be respected.» (Merkel 2015)

Merkel (2015) understreker også i Ukraina-konteksten at «[t]ogether with our partners, we in Europe will always stand up for our values and our peaceful order.». Kansleren (ibid.) viser til verdiene ‘rettsstat’ og ‘frihet’²⁸ – og ordensprinsipper om ‘grensers ukrenkelighet, fredelig konfliktløsning og ikke-intervensjon i staters interne anliggender’ (Helsingforserklæringen). At ‘vi-et’ ‘står opp for sine verdier og fredsorden’ kobler hun (ibid.) også til NATOs østlige avskrekkingstiltak fra 2014 og omtaler alliansen som et ‘solidarisk verdifelleskap’²⁹. Herunder antydes konstruksjon av (flere) verdiskiller mellom Vesten og Russland, noe som vil presenteres senere. Videre kan Tyskland synes å definere særlig seg selv i kontrast til den ‘maktpolitiske logikken’ tillagt Russland. En oppfatning om at landet holder rettsstaten på internasjonalt nivå ekstra høyt antydes i Steinmeiers *Foreign Affairs*-artikkel i 2016:

«...Germans share a deeply held, historically rooted conviction that their country should use its political energy and resources to strengthen the rule of law in international affairs. ... Whenever possible, we choose *Recht* (law) over *Macht* (power).» (Steinmeier 2016b).

Merkel og Steinmeiers representasjoner synes å skrive seg inn i historien av europeisk temporal annengjøring av Russland. Som omtalt har Russland som Europas Andre ifølge Neumann (1999:111) utmerket seg i temporal sammenheng – da som et land i en vedvarende temporal mellomposisjon på terskelen til ‘europeisering’ og ‘sivilisert levevis’. I det tyske perspektivet virker Russland å ha returnert til (eller dels blitt gjenværende i) de to forrige århundrenes ‘dårlige maktpraksiser’: ‘innflytelsessfæretenkning’ og ‘hevdelse av territorielle

²⁸ I en forbundsdagstale i 2016 framhever Merkel (2016a) Paris-pakten for et nytt Europa av 1990 der «35 signatory States, including what was then the Soviet Union, recognise ...“the freedom of States to choose their own security arrangements”». Russland anklages ikke eksplisitt for prinsippbrudd, men en vurdering av at Moskva ikke respekterer ukrainsk frihet på dette området synes å skinne igjennom.

²⁹ Både generelt og med eksplisitt referanse til NATO artikulterer Merkel (2014b, 2019) verdisetet ‘individuell frihet, menneskerettigheter, demokrati og rettsstat’.

krav’, ‘handling ut fra ensidige geopolitiske interesser og den sterkestes rett’. Hvis respekt for folkeretten og stateres selvbestemmelsesrett i denne sammenheng betraktes som samtidens ‘dominerende’ politiske praksis i Europa, anses Russland igjen som en uregelmessighet (jf. Neumann 1999:110). Videre er europeisk fortid sentral i Merkels og Steinmeiers illustrerte omtale av Russlands Ukraina-grep – hvilket antyder to interessante momenter. For det første peker uttalelsene på en forståelse av at Europa (EU) har lært av sin fortid og transformert seg. Dette uttrykkes tydelig av Merkel (2014a) i nevnte forbundsdagstale: «for hundreds of years, relations among European countries were marked by rivalry, changing alliances and recurring rounds of horrendous bloodshed.», sier hun og viser til verdenskrigene, samt Holocaust. Så framsetter hun følgende resonnement:

«By embracing European integration, Europe has shown that it has learned the lessons from its painful history, initially in Western Europe, and after 1989 beyond that. ... In the 21st century, European integration continues to represent the great promise of peace, freedom and prosperity.» (Merkel 2014a)

At Europa har tatt lærdom av sin fortid artikuleres også av Merkel i Sydney-talen:

«In 1914, national self-importance and cold-blooded military logic pushed aside responsible politics and diplomacy. In 2014, in contrast, we in Europe are striving to engage in dialogue and find peaceful solutions – no matter how difficult the negotiations may be.» (Merkel 2014b)

Kontrasten mellom Europas rivaliserende, krigerske historie og etterkrigstidens fredelige integrasjon målbæres også av Gabriel (2017) og vil presenteres senere. Det ovennevnte indikerer at Europa (og trolig særlig Tyskland) også i samtiden konstrueres mot en temporal Andre i form av frykten for retur til sin rivaliserende, voldelige fortid – slik Wæver observerte på 90-tallet. Mer utdypende framholdt han følgende:

«If some Other is at play, it can be distinguished in time, rather than in space: not Russia, but Europe’s past must be negated. This is reflected in the rhetoric that Europe has to be integrated, otherwise we will fall back into the power balancing and rivalry of the former Europe...» (Wæver 1996:122)

Samtidig påpeker som nevnt Hansen (2006:49-50) at temporalitet og romlighet er sammenvevet i identitetsdannelse – og at konstruksjonen av EU som en aktør som overkommer sin fortid og involverer konstruksjon av spatiale Andre som ikke har det. Ut fra situeringen av Russland i en gjenkjennelig fortid som ‘vi-et’ trodde var tilbakelagt, er det tenkelig at landet fungerer som en romlig ‘samtdsmanifestasjon’ av Europas fortids-Andre. Ifølge Diez (2004:326) har ‘fortiden som Annen’ i europeisk identitetsdannelse tidligere antatt ‘geografisk skikkelse’. Han finner at Sentral- og Øst-Europa i EUs utvidelsesdebatt etter den

kalde krigen ble konstruert som «the incarnation of Europe's past, a past that the West had overcome, and a zone of war and nationalism that was stuck in history.» (ibid.). I tillegg til å legitimere og framskynde en østutvidelse, tjente denne representasjonen til å forsterke Vest-Europa/EUs selvbylde som en region som hadde overkommet sin krigsherjede fortid og blitt en fredskraft, observerer Diez (ibid.). Indikerte berøringspunkter mellom Diez' funn og illustrert omtale av Russland og det europeiske Selvet, kan antyde at denne 'annengjøringsvarianten' ligger Europa nær til hånds³⁰.

Som en mulig romlig inkarnasjon av Europas fortid, vil Russland trolig aktualisere og kanskje også forsterke frykten for en (mer omfattende) europeisk retur til fortidig virkelighet – og herunder bli en 'trussel' som må adresseres. I en pressekonferanse med Obama i 2016 synes Merkel å uttrykke en slik 'trusselvurdering':

«...for over 70 years, we have been able ... to live in peace [that] very much depends on territorial integrity and sovereignty of each and every European country being respected. In view of the European history, the reverse would be the start of a very bitter road down a slippery slope, and we have to nip this in the bud. ...we are pinning our hopes on political efforts. This is why we launched the Normandy process, in close coordination with the United States.» (Merkel 2016c)

En slik frykt virker òg nærværende i Merkels MSC-tale i 2017, der hun sier at NATO har blitt viktigere grunnet Russlands framferd i Ukraina og utdyper hvorfor den uroer:

«It has led to so much uncertainty ... because it violated the principle that brought us peace and security in Europe after the Second World War, namely the principle of territorial integrity. ... If this principle no longer exists, the entire European order will be destabilised. This is why we ... saw the need to strengthen the eastern flank.» (Merkel 2017)

I sitatene ovenfor artikuleres to komponenter i vestlig russlandspolitikk – politisk dialog og avskrekking. Forståelsen av at Russland med 'fortidig' atferd 'truer med å trekke Europa bakover i tid', framsettes dermed som begrunnelse for to ulike politiske spor. Mer om kobling mellom identitet og politikk følger senere.

Hva gjelder 'trusselbildet' av Russland i Ukraina-konteksten, antyder tekstmaterialet at landet ikke oppleves som en militær trussel mot Tyskland per se, men at det er knyttet usikkerhet til

³⁰ Ifølge Williams og Neumann (2000:365-6) ble også NATOs fortsatte eksistens og østutvidelse etter Sovjets fall dels artikulert som respons på 'trusselen' om europeisk fragmentering og retur til fortidens konflikter. Kanskje kan også 'fortiden som Annen' være i spill i NATO-konteksten med Russland som 'romlig samtidsskikkelse'?

Russlands (militære) intensjoner i nært omland³¹ og sterke bekymringer for ringvirkninger av russiske Ukraina-grep – herunder mulig erosjon av den europeiske orden og medfølgende ustabilitet. I denne sammenheng er muligens Wævers (1996:120) følgende betraktning relevant: «In the military context, Europe is increasingly constituted as security reference, not the individual state.» Dette følger av en presentasjon av sikkerhet som udelelig³² og som avhengig av at Europas orden opprettholdes, ifølge han (1996:119-20). I lys av det ovennevnte er det mulig at Russlands framferd ikke bare betraktes som et ‘angrep’ på Ukraina, men også dels som et ‘angrep’ på Europa (dets folkerettsbaserte fredsorden og ‘frihet’) som sådan – og herunder oppleves som ‘truende’ for tyskerne som *europere* og *NATO-allierte*. Et slikt ‘dobbelte’ syn var virksomt da Sovjet intervenerte i Tsjekkoslovakia og Ungarn under den kalde krigen (Neumann 1999:106).

Merkel tilskriver som nevnt Russland et ‘angrep på Øst-Ukraina’. Utenriksministrene snakker også russisk ‘agresjon’. Steinmeier (2016b) uttrykker i *Foreign Affairs*-artikkelen «support for the victims of Moscow’s aggression.» Videre vektlegger Gabriel på MSC i 2018 at ‘agresjonen’ ble møtt med felles transatlantisk front, og mener at dette illustrerer ‘hvilken styrke’ Vesten kan mobilisere ved samhandling:

«Our common response to destabilisation and aggression from without – such as the conflict in Ukraine – is only one of many examples of our strength that emerges when we act together.» (Gabriel 2018)

Her kan det bemerkes at beskrivelsen av ‘destabilisering og agresjon *utenfra*’ minner om det historiske europeiske bildet av Russland som ‘barbar ved porten’. Russland er som ikke-medlem naturligvis *utenfor* NATO (og EU), men det gjelder òg Ukraina – ‘offeret for agresjonen’. Samtidig er det tenkelig at Ukraina likevel inkluderes på europeisk/vestlig ‘innside’ – kanskje i lys av dets vestorientering (jf. kap. 2) og plassering ‘i Europas hjerte’ (jf. Merkel 2014a) – og at Russland derigjennom forstås å agere ‘utenfra’. En siste illustrasjon på at Russland tillegges ‘agresjon’ er fra Maas’ innvielsestale som utenriksminister i 2018:

«We need the rule of law especially in the face of authoritarian powers. Russia’s annexation of Crimea in violation of international law and ongoing aggression against Ukraine are unacceptable.» (Maas 2018)

³¹ Merkel uttrykker solidaritet med Moldova og Georgia (2014a) – og med østlige NATO-land som ‘trenger utvetydig beroligelse fra alliansen’ (2016a). Hun sier (ibid.) òg at NATOs refokusering på kollektivt forsvar og østlige tiltak inkluderer respons på ‘hybride trusler’ – og viser direkte til russisk framferd i Ukraina.

³² En forståelse av ‘udelelig sikkerhet’ er som kjent institusjonalisert i NATOs artikkel 5 (‘et angrep mot én, er et angrep på alle’), og er noe som Merkel (2015, 2016a) understreker.

Altså betraktes Russland som ‘aggressor’ i Ukraina-konflikten. Maas’ karakteristik av Russland som en ‘autoritær makt’ vil behandles senere. I kontrast til omtalt russisk ‘aggresjon’ innrammes NATOs østlige avskrekkingstiltak som ‘defensive’ av Merkel i forbundsdagstalen i 2016: «The idea of deterrence is to discourage such an attack and to help prevent a deliberate conflict. ... it is a profoundly defensive concept.» (2016a). Forståelsen av at Europa/Vesten står opp mot og avskrekker russisk ‘aggresjon’ indikerer – i forlengelsen av utsagn om at Europa har lært av sin krigerske fortid, at EU ‘representerer fred’ og at ‘vi i Europa strever for å finne fredelige løsninger’ – en overordnet konstruksjon av Selvet som ‘fredelig’ og ‘defensivt’. Nærliggende er også en selvforståelse som ‘fredskraft’, som Diez tidligere observerte.

Russland som ‘rival’ og et ‘gammelt imperium’ på offensiven

I en tale på *Berlin Foreign Policy Forum* i 2017 konstruerer Gabriel det europeiske/vestlige Selvet og Russland i bred internasjonal sammenheng og i Midtøsten/Syria-konteksten. Han peker på følgende som bekymringsfullt for EU som en ‘global interessent’:

«...that rising nations such as China, Russia, Turkey and Iran are on the offensive means that the global order and regional balances of power are shifting. ... Tried and tested principles and foundations of international relations such as multilateralism, international law and the universal validity of human rights are being called into question...» (Gabriel 2017)

At folkeretten stilles spørsmål ved, eksemplifiserer Gabriel (ibid.) med russiske folkerettsbrudd i Ukraina – og som vi senere skal se, artikuleres det også forskjell mellom Russland og Europa på menneskerettighetsfeltet. Relevant her er at Russland grupperes sammen med Kina, Iran og Tyrkia – og da som ‘motsats’ til EU, som underforstått står for ‘multilateralisme, folkerett og menneskerettigheter’. Et tilsvarende motsetningsforhold synliggjøres også i utenriksministerens følgende utsagn:

«We can rest assured that people all across the globe, not only in Beijing, Moscow and Tehran, are keeping a very careful eye on how much strength and resolve the West is prepared to muster to defend its values and interests.» (Gabriel 2017)

Dette indikerer at Vesten i hans øyne må ståsette seg for forsvar av sine verdier og interesser overfor Russland, Kina og Iran, som implisitt tilskrives (vidt) forskjellige verdier og interesser – og anses som Vestens ‘utfordrere’. På MSC i 2018 tar Gabriel ‘for seg’ de to førstnevnte:

«Powers such as China and Russia are constantly trying to test and undermine the unity of the European Union. Individual states or groups are tested with sticks and carrots to see

whether they want to remain in the community that is the European Union or whether they can be detached from it.» (Gabriel 2018).

Her tillegges altså Russland, sammen med Kina, ‘konstante forsøk på å teste og underminere EUs samhold’ med både ‘gulrot og pisk’. Muligens sikter Gabriel eksempelvis til Russlands PR-offensiv overfor europeiske styresmakter og politiske grupperinger på høyre- og venstrefløy for bl.a. å vinne støtte for politisk konservatisme, sin forståelse av Ukraina-konflikten og de tilknyttede Russland-sanksjonene, samt syn på EUs ‘manglende selvstendighet’ vis-à-vis USA (Tsygankov 2016:247; Averde 2016:706). Videre har Russland ifølge Romanova (2016:784) søkt å utfordre EUs sanksjonskonsensus ved åpning for delvis løfting av matimportforbudet overfor ‘tvilerne’ Hellas og Ungarn – og prøvd å skille ‘Russland-vennlige’ EU-land fra det ‘konfrontasjonsorienterte’ EU-byråkratiet (ibid.).

I fortsettelsen av talen på Berlin-forumet uttrykker Gabriel (2017) bekymring for russisk ervervelse av mer innflytelse i kjølvannet av USAs tilbaketrekning på verdensscenen og spesifikt i Syria. Det samme gjør Merkel (2019). I forlengelsen betegner han Russland, Tyrkia og Iran som EUs ‘rivaler’ i Midtøsten: «We are realising that our rivals don’t sleep.», sier han (2017) og viser til at Russland (da) nylig holdt møter om Syria med Assad, samt Tyrkias og Irans presidenter. Utenriksministeren gjør følgende vurdering av disse ‘rivalene’:

«They base their identity both at home and abroad on their historical greatness. And that is the crucial factor that distinguishes them from us. They invest considerable capital in throwing their weight about to show the West from time to time. ... they are prepared to pay a kind of “great power tax” to maintain their status. Economic losses, diplomatic sanctions, financial penalties – they are prepared to accept a great deal to stake their claim to regional domination and national sovereignty. We can see this in Russia’s behaviour towards Ukraine.» (Gabriel 2017)

Etter eksemplifisering med tanke på de andre to landene, uttaler han at «Syria has so far been the tragic climax of the advance of the three old empires.» (ibid.). Russland presenteres ovenfor som en aktør som baserer sin ‘identitet’ på ‘historisk storhet’. Dette – kombinert med omtale av Russland som ‘et gammelt imperium’ – antyder at landet tilskrives ‘neo-imperialisme’, at det gamle selvbildet og forhenværende status som imperium forstås å ‘henge igjen’. Ifølge Tsygankov og Tarver-Wahlquist (2009:308) synes nettopp Vesten og noen tidligere sovjetstater å tillegge Russland en ‘imperialistisk identitet’. Igjen virker temporal annengjøring framtreddende ved at Russland oppfattes å ‘sole seg i fordums glans’ og slik også i denne sammenhengen ‘opererer i fortiden’ – til forskjell fra Selvet som *ikke* vektlegger historisk storhet, men heller å ha lært av sine historiske feil. Gabriel finner også at Moskva ‘investerer mye i å *vis*e Vesten (sin styrke) fra tid til annen’ – samt er ‘beredt til å betale

“stormaktskatt” for statusbevaring’ og for å ‘hevde regional dominans og nasjonal suverenitet’. Dette synliggjøres i framferden overfor Ukraina, mener han – hvilket knytter an til forståelsen av russisk ‘innflytelsessfæretenkning’ overfor naboen. Etter min tolkning viser gjennomgangen ovenfor at forståelsen av Russlands Ukraina-grep danner referansepunkt for betraktningen av landet i bred internasjonal sammenheng og i Midtøsten/Syria-konteksten.

‘Autokratiske/autoritære’ Russland

I MSC-talen i 2018 synes Gabriel å ta opp ‘rivaliseringstråden’ med nevnte internasjonale maktbalanseendring som bakteppe. Innledningsvis framholder han (2018) at «freedom is at stake once again. Not only freedom from oppression and hardship, but also the freedom to lead a self-determined life.» Mer konkret sikter Gabriel til den internasjonale liberale etterkrigsordenen – ‘frihetens arkitektur’, som han også kaller den – og sier at «[w]e will only be able to prevent the law of the strong from holding sway by strengthening the rule of law at the international level.» (ibid.)³³. Altså oppfattes ‘friheten’ og ‘dens arkitektur’ utfordret av ‘den sterkeste rett’ – et konsept som Russland som nevnt tillegges. ‘Rettstat’ artikuleres (igjen) som motstykke og botemiddel. Videre synes Gabriel å utdype denne ‘utfordringen’ ved å vise til en ‘re-rivalisering mellom utviklede demokratier og autokratier’ i samtiden: «We are back to the old question of rivalry between systems based on freedom and democracy ... and new autocratic types of government.» (ibid.). Utenriksministeren navngir ikke ‘autokratiene’ direkte, men av talens helhet og illustrerte utsagn synes det å framgå tydelig at Russland og Kina regnes som ‘autokratiske rivaler’ til den vestlige modellen basert på ‘frihet, demokrati og individuelle menneskerettigheter’ (ibid.). I fortsettelsen Gabriel uttrykker visshet om at Vestens modell vil vise seg overlegen:

«...liberal democracies will always ultimately prove to be superior because people inherently want to be free and freedom is the only way that the momentum needed for progress can develop.» (Gabriel 2018).

Vesten kobles her med ‘liberalt demokrati’, ‘frihet’ og ‘framgang’ – og differensieres presumptivt fra kinesisk og russisk ‘autokrati’, med affiniteter til ‘ufrihet’ og ‘tilbakegang/stagnasjon’. Herunder tillegges Vesten en overlegen moralsk og ‘praktisk’ posisjon overfor sistnevnte med henvisning til ‘menneskers iboende frihetsønske’ og ‘friheten som unik frembringer av momentum for progresjon’. I Maas’ innvielsestale – der han som

³³ Gabriel (2018) ymter om svakere amerikansk ‘trygging av frihetens arkitektur’, men har hovedfokus på ‘de andre’ som han mener vil rekonstruere verdensordenen der det liberale byggverket ‘smuldrer’. Betydelig divergens mellom Trumps USA og Europa artikuleres også i tekstmaterialet, men må her settes i parentes.

omtalt karakteriserer Russland som ‘autoritær’ – er også ‘konkurransen’ mellom disse styresettene et tema³⁴. Han artikulere følgende forskjeller mellom dem:

«...in this ability to exercise self-criticism, lies the strength of our own model. ... Contradiction is a force for renewal in liberal democracies ... Those on the opposite side of the rift don't do any of that. Autocracies can't abide scrutiny – in most cases, they are scared to death of it.» (Maas 2018)

Slik han ser det, evner liberale demokratier å ‘utøve selvkritikk’ og har ‘kontradiksjon’ som en ‘fornyelseskraft’ – i motsetning til autokratier som ‘ikke kan fordre’ og ofte er ‘livredde’ for granskning. Som ovenfor synes den vestlige modellen å bli konstruert som ‘progressiv’ og overlegen den ‘stangante’ autokratiske styreform.

Gjennomgangen ovenfor peker på dikotomien ‘liberaldemokratisk’ vs. ‘autoritær/autokratisk’ som betydningsfull i samtidens konstruksjon av det vestlige Selvet og den russiske Andre – og den synes virksom i grenseflatene mellom innenriks- og utenrikspolitikk. En tilsvarende dikotomi var som nevnt sentral i vestlig identitetsdannelse vis-à-vis Sovjet under den kalde krigen. Demokrati er generelt en framtrødende identitetsmarkør som Europa/Vesten bruker i grensedragning vis-à-vis Andre, som illustrert ved demokratikriteriet for EU- og NATO-medlemskap (Neumann 1998:399, 408; NATO 2019c). Ifølge Morozov og Rumelili (2012:36-9) har nettopp Russland har ‘tjent’ som en sentral *politisk* Andre for demokratiske Europa/EU i eldre og nyere tid – og de finner at et syn på Russland som ‘iboende autoritær’ synes å styrke EUs selvforståelse som ‘åpen for alle demokratiske land’. Som vi senere skal se, virker Maas å målbære et slikt syn. Vedrørende hans (2018) betegnelse av Russland som ‘autoritært’ i omtalen av dets ‘aggressive’ framferd i Ukraina, kan det bemerkes at han synes å koble russisk ‘autoritarisme’ og ‘aggresjon’. Kanskje baseres en slik kobling på demokratisk fred-tesen om at demokratier sjelden/aldri kriger mot hverandre (Ekevoold mfl. 2014:473) – herunder at Maas muligens anser ‘autoritære’ Russland som mer tilbøyelig til aggressivitet³⁵.

Et mer utbroderende kritisk blikk på russisk innenrikspolitikk framkommer i en artikkel³⁶ skrevet av Steinmeier i anledning MSC i 2014 (forut for Russlands Krim-grep). «The

³⁴ Muligens er utenriksministrenes begrepsbruk overlappende. *Autoritarisme* er en styreform der makthavere selv definerer grunnlaget for sin autoritet, og maktutøvelsen er dikterende. *Autokrati* er et styresett der de(n) styrende utøver uinnskrenket makt; ikke begrenses av lover (Statsvitenskapelig leksikon 2007:21; SNL 2014).

³⁵ Ifølge Morozov og Rumelili (2012:40) drives EUs naboskapspolitikk av sikkerhetsbetraktninger med utspring i en variant av demokratisk fred-tese «which classifies the political systems different from western democracy as security threats *per se*.». Kanskje er liknende tankegang i spill i tysk forståelse av ‘autoritære’ Russland?

³⁶ Artikkelen ble opprinnelig publisert i tyske Focus Magazin 27.01.2014, altså like før undersøkelsesperiodens startpunkt (februar 2014). Den inkluderes fordi den gir innblikk i synet på russisk innenrikspolitikk og slik i grunnlaget for senere omtale av Russlands styresett, samt interessante russlandspolitiske betraktninger.

harshening of domestic policy in Russia has caused a certain degree of concern not only in the United States but also in Europe and Germany.» skriver han (2014a). Denne ‘hardningen’ eksemplifiseres med ‘restriktiv, dels voldelig handling mot opposisjonsbevegelser’, ‘avvik ved presidentvalget i 2012’, ‘lover som innskrenker NGO-ers virksomhet’, ‘lovgivning som diskriminerer homoseksuelle’ og ‘flere rettssaker og domsavsigelser som framstår tvilsomme etter våre standarder for rettsstat’³⁷. Dette leder Steinmeier til følgende slutning:

«No one who has to deal with the Russia of today will be able to turn a blind eye to the political shortcomings or to fundamentally different ideas regarding the rule of law, democracy and civil liberties.» (Steinmeier 2014a)

Med dette tilskrives altså Russland ‘politiske mangler’ og ‘grunnleggende forskjellige ideer om rettstat, demokrati og borgerrettigheter’ sammenliknet med det europeiske/vestlige Selvet. Vestlig kritikk av russisk innenrikspolitikk går tilbake til 90-tallet. Da ble Russland tilskrevet demokratiske mangler og menneskerettighetsbrudd i Tsjetsjenia, og dets integrasjonsframstøt overfor EU ble derfor lenge suspendert (Tsygankov 2016:129-30). Samtidig er Steinmeiers hovedpoeng i artikkelen (med tittelen «*Ohne Russland geht es nicht*») at det vestlige ‘vi-et’ er og vil være avhengig av samarbeid med Moskva. I lys av den opplevde ‘idékloften’ mellom Russland og Vesten, bringer dette til torgs et dilemma som han ordlegger slik:

«...how can this irrefutable need for cooperation be combined with the maintenance of principles and policies which defend democracy, the social market economy, the application of international law as well as the recognition and implementation of universal human rights on an international level.» (Steinmeier 2014a)

Dette utsagnet antyder at Selvet ‘må forsvare’ sine prinsipper og politikk om demokrati, sosial markedsøkonomi, folkerett og universelle menneskerettigheter mot Russland. Som ‘svar’ på denne problemstillingen advokerer Steinmeier for vestlig interessehevding ‘på en måte som åpner opp mulighets- og manøvreringsrom – og som bidrar til modernisering av det russiske samfunn’. Han utdyper denne ‘middelveien’ slik:

«Those who want to live up to the responsibilities inherent to foreign and security policy will not be able to limit themselves to interacting with partners and like-minded players. Dealing with difficult partners is inevitable. We must be responsible and not let our principles fall by the wayside.» (Steinmeier 2014a)

Med dette synes han å tale for fleksibilitet overfor den ‘ikke likesinnede’, ‘vanskelige’ russiske Andre – en balansering mellom ‘nødvendig’ og ‘ansvarsbevisst’ samarbeid på den

³⁷ Han sikter trolig til bl.a. følgende (som Vesten tidligere har kritisert): lov om ‘utenlandske agenter’ (2012), lovforbud mot ‘propaganda av utradisjonelle seksualrelasjoner overfor mindreårige’ (2013) og fengselsstraff for Pussy Riot-medlemmer etter punkgruppas Putin-protest (2012) (Jørgensen og Hønneland 2013:198-9, 239).

ene siden og 'prinsippfasthet' på den andre. Dette sier trolig noe om en tysk forforståelse bak dialoglinjen i vestlig russlandspolitikk i Ukraina-konteksten. I fortsettelsen beveger analysen seg nærmere inn på omtale av samarbeidsdimensjonen vis-à-vis Russland og det tilknyttede naboaspektet – og adresserer spørsmålet om temporal transformasjon.

En 'nabo' og '(nødvendig) samarbeidspartner' kapabel til endring?

Da Russland konstrueres som temporalt tilbakeliggende, er oppfølgingsspørsmålet om landet betraktes som kapabel til forandring – til å overskride 'temporalt gap' og bli (mer) lik det europeiske/vestlige Selvet. Samtidig kan det i seg selv være et spørsmål om hva slik endring kan bestå i og hvor omfattende transformasjon det kan være snakk om. Temporal 'oppdatering' kan tenkelig bestå i at Russland blir *likere* Selvet i sin opptreden internasjonalt – anses landet i stand til å slutte med 'fortidig' praksis og returnere til 'moderne' spilleregler? 'Oppdatering' kan trolig også innebære dypere transformasjon – vurderes Russland kapabel til å overskride dørterskelen til 'europeisering' og bli et 'normalt liberaldemokratisk europeisk land', herunder å bli *lik* Selvet? Utenriksministrene og Merkel adresserer indirekte spørsmålet om russisk endringskapabilitet og virker å bale med svaret. Spørsmålet griper òg inn i et framtidssyn på Russland-Vesten-relasjonen, som også artikuleres. I denne konteksten vektlegges et romlig aspekt – at Russland 'er og blir nabo' – og landet synes representert som en 'nødvendig/uunngåelig' samarbeidspartner.

I et Der Spiegel-intervju i 2014 beklager Steinmeier 'fraværende russisk villighet til å returnere Krim'. «Unfortunately we have to assume that the illegal annexation of the Crimea will remain a source of conflict between us and Russia for the foreseeable future.», sier han (Der Spiegel 2014). På MSC i 2015 påpeker Steinmeier (2015a) at Ukraina-konflikten «has once again ... brought up the question of whether and how Russia can be involved in the international order in the long term.» Her framgår det at 'spørsmålet om *hvorvidt* og *hvordan* Russland kan involveres i den internasjonale orden på lang sikt' ikke er nytt, men derimot reaktualisert av dets Ukraina-grep – hvilket peker på tidligere opplevelser av 'ureglementert' russisk atferd. I sin betraktning omkring spørsmålet, betoner han 'at varig sikkerhet i Europa bare kan oppnås med, ikke mot, Russland' – og etterlyser russisk bidrag til en felles agenda:

«In spite of the conflict, for geographical and historical reasons we Europeans still attach key importance to our experience that there can only be lasting security in Europe with and not against Russia. Yet that cannot remain a one-sided recognition. ... last year, I clearly stated: "It's also up to Moscow to define common interests". As yet we have seen little – too little of this...» (Steinmeier 2015a)

Her vektlegger utenriksministeren geografisk nærhet, felles historie og gjensidig avhengig sikkerhet. Uttalelsen antyder at han levner håp om at Russland kan re-involveres i den internasjonale orden i et framtidsperspektiv, og dermed kan synes å betrakte landet som kapabelt til forandring. Samtidig ser Steinmeier lite tegn til konstruktiv gjensidighet (implisitt endring) fra Moskvas side. At han heller mot fokus på *hvordan* Russland på sikt kan reintegreres synliggjøres ytterligere i fortsettelsen:

«...Germany has a particular responsibility for Europe's security. That means that we must think beyond the current conflict in eastern Ukraine. ... if we're able to de-escalate and resolve the critical conflict, how do we then want to re-incorporate Russia into a European security architecture after trust has undoubtedly been lost. ... only a de-escalation of the Ukraine conflict and the avoidance of fresh antagonism between the East and West will help strengthen the international order.» (Steinmeier 2015a)

Med dette tillegges Tyskland 'et spesielt ansvar for europeisk sikkerhet' – her for å ivareta et framtidssyn på hvordan Russland bør re-inkorporeres i europeisk sikkerhetsarkitektur dersom Ukraina-konflikten løses. Å ordne opp i dette konfliktstoffet er òg viktig med hensyn til FN og sikkerhetsrådets handlingsdyktighet, poengterer Steinmeier:

«It's only by overcoming this conflict that the United Nations will once again be bolstered and fully capable of carrying out its key task of securing peace in all parts of the world, as well as of restoring the Security Council's ability to act and take decisions. That is the wider context behind why we must neither resign ourselves to, nor willingly accept, the logic of confrontation and opposition.» (Steinmeier 2015a)

Utenriksministerens artikulering av et slikt framtidssyn og 'advarsel' mot 'fersk antagonisme' mellom Øst og Vest, samt mot 'hengivelse til eller villig aksept for konfrontasjonslogikk', antyder at han søker å skape mulighetsrom 'på begge sider' for framtidig konstruktivt samspill – herunder at 'advarslenes' adressater kan være både Russland og vestlige aktører.

I et intervju med avisen Bonner Generalanzeiger i 2016, påpeker Steinmeier kontraster og nyanser i Russlands atferd:

«We have seen Russia in a vast range of roles in the last few years. During the negotiations about Iran's nuclear programme, unlike the Ukraine conflict, Russia was consistently cooperative and constructive. Russia's conduct in Syria has been different again, as it intervenes militarily in support of Assad while simultaneously working with the United States on laying the groundwork for political settlement.» (Steinmeier 2016a)

Her synes konstrueres Russland som en flertydig aktør som viser seg 'konsistent samarbeidsvillig og konstruktiv' i en sammenheng (Iran-spørsmålet), men ikke i en annen (Ukraina-konflikten) – og som samtidig kan opptre 'destruktivt' og 'konstruktivt' i en tredje

sammenheng (Syria). Uttalelsen illustrerer sameksistens av positiv og negativ omtale av Russland, og indikerer en forståelse av Moskva som (iallfall) kapabel til samarbeid og ikke 'entydig gjenstridig'. Her bør også Merkels omtale av russisk al-Assad-støtte inkluderes. På et EU-toppmøte i 2016 anklager hun Assad-regimet og Russland for 'angrep på sivile i Aleppo' og omtaler dette som 'barbariske handlinger' (2016b) – hvilket antyder en barbarisk/sivilisert-dikotomi i Russlandsbildet i Syria-konteksten.

Videre – og langs linjene i omtalte Russland-artikkel – kan Steinmeier sies å innramme Russland som en 'nødvendig samarbeidspartner':

«Whether we like it or not, the reality is that, without Russia, we would not make progress on the search for a political settlement in Syria, nor on the implementation of the Minsk agreements in Ukraine. And the nuclear agreement with Iran wouldn't have been possible without Russia either. The lesson is, if we want solutions, we need Russia on [our] side.» (Steinmeier 2016a)

I Merkels nevnte MSC-tale i 2015, artikulere også hun et ønske om samarbeid med Russland i europeisk sikkerhetskontekst – og om å forene krefter i andre internasjonale spørsmål.

«We want to work with, not against Russia, in shaping security in Europe. That applies to the European as well as the transatlantic security architecture. And it also applies to our efforts to overcome common international challenges, from the spread of weapons of mass destruction to combating international terrorism. The E3+3 negotiations on reaching a solution to the nuclear conflict with Iran and the elimination of Syrian chemical weapons prove that, despite all crises, we can successfully cooperate with Russia on important topics.» (Merkel 2015)

Kanslerens omtale av vellykket samhandling antyder at Russland også i hennes øyne kan utvise andre (bedre) sider enn de observert i Ukraina-konteksten. Muligens indikerer dette at landet oppfattes å et visst grunnlag for læring og endring. Kanslerens advokering for samarbeid om forming av europeisk sikkerhet, trolig innenfor formatene OSSE og NATO-Russland-rådet, peker trolig på resonnementet 'kun varig sikkerhet *med* Russland' – som hun eksplisitt artikulere i forbundsdagstalen i 2016:

«...there is consensus among us that lasting security in Europe can only be achieved with, and not against, Russia. ... The NATO-Russia Council is the key forum for NATO's dialogue with Russia and will remain so in the future. ... we are fundamentally interested in a constructive relationship between NATO and Russia and will continue to lobby actively for this.» (Merkel 2016)

Merkel beskriver her en konsensus i alliansen for ovennevnte sikkerhetsforståelse, og uttrykker sterk interesse og innsatsvilje for å oppnå en konstruktiv NATO-Russland-relasjon. Dette antyder kanskje at Russland betraktes som kapabel til 'konstruktiv utvikling'. Kansleren

ytrer også ønske om et bedre forhold til Russland på MSC i 2017, samtidig som hun gir en ‘dyster’ statusvurdering: «Despite the end of the cold war, relations remain on shaky ground» (2017). Videre uttaler hun at

«...we unfortunately – this is my own point of view – have not been able to establish stable and permanently good relations with Russia in the past 25 years. But Russia is also a neighbouring country of the European Union. Russia is situated at our external border and is a neighbour of ours. That is why I will continue to advocate working towards good relations with Russia, despite our having different opinions on many issues. For me, this means continuing to stand by the NATO Russia Founding Act and not abandoning it even if times are hard ... and it means looking for common ground in the fight against Islamist terrorism. I believe that we share the exact same interests here and can also work together.» (Merkel 2017)

Fokuset på innsats for en bedre relasjon ‘tross meningsforskjeller i mange spørsmål’, på fastholdelse av Grunnakten ‘selv i tøffe tider’³⁸ og på samarbeidspotensial i terrorbekjempelse, indikerer at Merkel òg søker å skape mulighetsrom for framtidig konstruktivt samspill mellom Russland og Vesten. Dette kan igjen antyde håp om endring på russisk side, men handler trolig også mye om at Russland, som hun sier, ‘ligger ved EUs eksterne grense’ og ‘er (og blir) en nabo’ som EU (og NATO) nødvendigvis må forholde seg til. Kansleren viser også direkte til naboskapet i ‘begrunnelsen’ for ‘relasjonsbygging’. I nevnte pressekonferanse i 2016 uttrykker også Merkel ønske om relasjonell bedring med henvisning til nabodimensjonen, samt til *felles historie*: «We have a lot of historical ties, of course, a history that we share.» (2016c). Altså artikulere hun en fellesnevner mellom Russland og Europa, som trolig er iallfall dels positivt ladet. Kansleren bemerker samtidig at ‘de historiske båndene’ «mustn’t keep us from, wherever we feel there are very grave differences of opinion, to raise them» (ibid.). Videre kan det bemerkes at Merkels beklagelse ovenfor, som hun understreker at er sin egen, kanskje antyder et noe kritisk blikk hvordan det vestlige/europeiske ‘vi-et’ har forholdt seg til post-sovjetiske Russland. Hva hun muligens mener at burde vært gjort annerledes for å etablere ‘stabilt gode relasjoner’ framgår ikke.

Naboskapet og ‘kun varig sikkerhet med Russland’-resonnementet reartikuleres av Gabriel (2017) i talen på Berlin-forumet. Dette resonnementet har ifølge Daehnhardt og Handl (2018:447) vært sentralt i tysk Russlandspolitikk/Ostpolitikk³⁹ siden den kalde krigens slutt, og samtidsartikulasjonene antyder at det fortsatt står sterkt. Konkret sier han følgende:

³⁸ Merkel (2016a) sier at Tyskland ønsker fastholdelse av Grunnakten ‘selv om Russland med sin framferd mot Ukraina bryter med dens bestemmelser’.

³⁹ *Ostpolitik* betegner Vest-Tysklands avspennings- og forsoningstilnærming overfor Sovjet og Warszawa-paktland (f.eks. gjennom energisamarbeid), initiert av kansler Willy Brandt i 1969. En samarbeidslinje, forstått

«In annexing Crimea and intervening in eastern Ukraine, Moscow has called in question the international order. Nevertheless, Russia is still Europe's neighbour, and a highly influential one at that – as ... pointed out in connection with Syria. Security and peace can only be achieved on a long-term basis with – and not against – Russia.» (Gabriel 2017)

Her betoner utenriksministeren at Russland er en 'innflytelsesrik nabo'. Videre tar Gabriel (ibid.) opp manglende tillit, men desto stort behov for samarbeid mellom Russland og USA/NATO på et felt som ble høyaktuelt i 2019: atomnedrustning og spesifikt INF-avtalen. I konteksten av bekymring for (atom)oppustning i Europa, beveger han seg indirekte inn på spørsmålet om Russland er kapabel (eller villig) til endring:

«... our country must again make a resounding case for arms control and disarmament. The key question is whether or not we can convince Russia to return to a rules-based order like the one that kept the peace in Europe for so long. For this, we need both clear principles and a firm position when it comes to the violation of international principles. This must include the willingness to take specific measures, such as sanctions. On the other hand, it is Germany's special role to keep channels of communication open and to seek dialogue, even in difficult times.» (Gabriel 2017).

Måten dette spørsmålet formuleres på kan indikere at Russland i denne konteksten anses som i stand til forandring, og at det mer står på viljen. Dette kan riktignok betraktes som to sider av samme sak. Samtidig ville en forståelse av landet som inkapabel til transformasjon trolig involvere en antakelse om en 'uforanderlig russisk natur'. Uansett synes Gabriel å øyne et potensial for at Russland kan overbevises til retur til en regelstyrt orden. Slik overtalelse krever, i hans øyne, et tydelig standpunkt overfor folkerettsbrudd og innføring av straffetiltak – kombinert med dialog. En russisk 'retur til samtidens regler' vil ikke komme på Moskvas initiativ eller lett, kan Gabriel synes å vurdere. Han tilskriver også Tyskland en spesiell rolle som 'dialogansvarlig' – noe som kan ses i forlengelsen av Steinmeiers og Merkels utsagn.

I fortsettelsen påpeker Gabriel en 'positiv utvikling' på russisk side: at Moskva åpner for en FN-regissert fredsoperasjon i Øst-Ukraina.

«Our ideas about the form that such a mission could take ... still diverge widely from Russia's. But the fact that Russia is in principle willing to accept a mission is a big step forward, given that it had previously rejected any such internationalisation of the conflict and peacemaking efforts. What we are proposing to Russia is clear: after a lasting ceasefire has been implemented, the Europeans could help rebuild Donbas, and also initiate the first steps towards removing sanctions.» (Gabriel 2017)

som en videreføring av Ostpolitikk, ble sentral i tysk russlandspolitikk også etter den kalde krigen og tysk gjenforening (Forsberg 2016:21-2).

Som omtalt knyttes EUs Øst-Ukraina-relaterte sanksjoner mot Russland opp mot Minsk-avtalene: disse vil kun løftes når det vurderes at Russland oppfyller sine avtaleforpliktelser. Dermed kan implementeringen av Minsk-avtalene betraktes som en slags ‘målestokk’ for russisk endring. Gabriel synes å merke seg en liten russisk bevegelse i ‘riktig’ retning – og øyne håp om russisk endring etter denne ‘målestokken’. Han (2017) presiserer at oppnåelse av varig våpenhvile ikke vil tilsvare endelig avtaleoppfyllelse eller konfliktløsning, men likevel være et gjennombrudd og «[a]nd a major step towards a new policy of détente with Russia.»

Som nevnt artikulere også Gabriel (2017) kontrasten mellom Europas rivaliserende, krigerske fortid og etterkrigstidens fredelige integrasjon. Nærmere bestemt omtaler han hvordan EU-land har lært å betrakte forskjeller seg imellom, og hvordan relasjonene dem imellom har endret seg radikalt:

«Europeans – in particular the French and the Germans – have thus learned that people can be different from us without threatening or casting doubt on our identity. ... The otherness of our immediate neighbours nourishes our own identity – be it French, German, or European. ... Indeed, Europe is also a project that ... demonstrates that enemies can become partners and ultimately friends. Even today, it seems miraculous that the very people who suffered most under Germany’s tyranny later invited us to return to the fold of civilised nations and to build a shared and peaceful Europe.» (Gabriel 2017)

Denne refleksjonen – at andres annerledeshet ikke behøver å være truende og ‘nærer’ ens identitet – er svært sammenfallende med teorien om at Selvets nødvendige avgrensning fra en Andre ikke trenger å innebære konstruksjon av radikal Annenhet (jf. kap. 3). Kanskje kan den – kombinert med erfaringen med egen radikal forandring og relasjonell endring fra fiendskap til partnerskap og attpåtil vennskap – spille inn i det tyske framtidssynet på Russland?

Mens Steinmeier stilte spørsmål om hvorvidt og hvordan Russland på sikt kan innlemmes i den internasjonale ordenen og europeisk sikkerhetsarkitektur – og Gabriel om Russland kan overbevises til å returnere til denne ordenen, vurderer nåværende utenriksminister Maas i et Der Spiegel-intervju (2018) at «[c]onstructively integrating Russia remains an immense challenge facing international politics in the coming years.» Han tegner et svært negativt bilde av Russland med ‘etablerte’ og ‘nye’ referanser:

«Russia has increasingly defined itself in distinction to, and partly in opposition to, the West. Unfortunately, Russia has been acting in an increasingly hostile manner: the nerve agent attack in Salisbury, the role it is playing in Syria and eastern Ukraine, hacker attacks, including on the German Foreign Ministry.» (Der Spiegel 2018)

Her artikulere Maas (i forlengelsen av Gabriel) en opplevelse av at Russland i økende grad definerer seg som forskjellig fra og dels i opposisjon til Vesten. Med andre ord synes han å oppfatte at Vesten er gjenstand for negativ annengjøring fra russisk side. Utenriksministeren erfarer også et stadig mer ‘fiendtlig’ russisk atferdsmønster – og tilskriver Russland ansvar for nervegiftangrepet Storbritannia, samt for hackerangrep⁴⁰ mot Tyskland og andre. Maas viser også til Russlands (underforstått kritikkverdige) opptreden i Syria og Øst-Ukraina. I fortsettelsen utdypes disse klagepunktene:

«Russia has become an extremely difficult partner. For the first time since the end of World War II, outlawed chemical weapons were deployed in the heart of Europe. It seems as though cyber attacks have become an important element of Russian foreign policy and ... in Syria, Russia is blocking the UN Security Council.» (Der Spiegel 2018)

Sammenfattet konstrueres Russland her som en aktør med ‘fiendtlig’ atferd; en ‘ekstremt vanskelig partner’ som angriper, slik Maas ser det, både individer og stater med gamle og nye våpen – og spiller en destruktiv rolle i Syria- og Ukraina-kontekstene. Ved at landet tilskrives bruk av kjemiske våpen som ikke har vært anvendt i Europa siden 2. verdenskrig, tillegges det på ny en ‘avleggs’ handling. Maas kan dermed synes betydelig mer pessimistisk rundt potensialet for russisk retur til den regelbaserte ordenen enn sine forgjengere. Samtidig viderefører han dialoglinjen overfor Russland:

«...we have to remain in dialogue with Russia. We need Russia, and not just for the attempt to find a solution to the Syrian conflict. But I also have to take note of the fact that most of our partners now have an extremely critical view of Russia and harbor some doubts about the possibility of fruitful dialogue. In the past, they were willing to go along with Germany to a certain extent. Today, they are wondering: What did that serve?» (Der Spiegel 2018)

Maas sier òg til Der Spiegel (2018) at han vil revitalisere Normandie-formatet, og gjentar behovet for samarbeid med naboene i øst – som han understreker at går begge veier. Ovenfor bemerker også Maas at storparten av Tysklands partnere ‘har et ekstremt kritisk syn på Russland’ og stiller spørsmål ved om dialog, frontet av Berlin, har noe for seg. Denne gjenfortellingen kan indikere en utbredt, sterk vestlig skepsis til russisk endringskapabilitet. Iallfall finner utenriksministeren det vanskeligere å få støtte til dialogtilnærmingen, og uten denne ville primært sanksjoner og avskrekking gjenstå som vestlig russlandspolitikk.

I Der Spiegel-intervjuet (2018) uttaler også Maas seg implisitt rundt spørsmålet om Russland vurderes kapabel til dypere temporal transformasjon. På spørsmål om også Vesten har noe

⁴⁰ Tyskland utviste fire russiske diplomater med henvisning til disse to angrepene. Skripal-saken omtales også eksplisitt som et angrep på Storbritannia (Tysklands utenriksministerium 2018).

ansvar for samtidens dårlige forhold til Moskva – med referanse til russisk tilnæringsvilje og ønske om reform etter vestlig mal tidlig på 90-tallet – svarer han at «[t]here were many who never believed that a country like Russia could develop into a Western-style democracy. They said it wasn't consistent with its culture or traditions.». Til oppfølgingsspørsmålet «*You don't think Russia is capable of democracy?*», sier Maas følgende: «In hindsight, at least, it isn't so clear how much Vladimir Putin wanted to develop Russia in that direction.». Journalisten påpeker så at Putin i en forbundsdagstale i 2001 uttrykte intensjoner om at Russland skulle bli et demokrati med moderne markedsøkonomi og ønske om Vesten som partner i det prosjektet. «It would have been nice had he remained true to that path.», responderer han og tilføyer: «And: It could be that the West didn't always do everything right. But ultimately, Russia decides on its path completely on its own.» (ibid.).

Det framstår som uklart hvordan utenriksministeren stiller seg til forståelsen av russisk kultur og tradisjoner som uforenlig med vestlig demokrati – en variant av synet på Russland som 'iboende autoritær'. Imidlertid synes Maas mer tydelig å uttrykke liten eller ingen tro på at Russland under Putin – som han (2018) anser som 'autoritært' – vil kunne bli et demokrati etter vestlig modell. Kanskje kan en si at 'Putins Russland' fra et tysk ståsted betraktes som inkapabel til å bli *lik* det (progressive) liberaldemokratiske 'vi-et'. Maas uttrykker også et lite forbehold om at Vesten 'kanskje ikke alltid gjorde alt rett' overfor Russland, men synes å tilskrive Russland hovedansvaret for hvilken vei det gikk (innenrikspolitisk og relasjonelt).

På MSC i februar 2019, som var preget av USAs og Russlands varsler om tilbaketrekning fra INF-avtalen, uttrykker Merkel (2019) både et tilbakeblikk og et 'åpent framtidssblikk' på Russland-Vesten-relasjonen. «Russia, in the form of the Soviet Union, was, in a manner of speaking, the antagonist during the Cold War.», sier Merkel (2019) og påpeker at 'vi-et' nærte sterkt håp om bedre sameksistens etter Berlin-murens fall. Så minnes hun den amerikansk-russiske nedrustningsavtalen New START sin ikrafttreden i 2011, og bemerker følgende:

«...today, in 2019, this feels like quite a long time ago. But back then, both Clinton and Lavrov hailed this as a milestone of the strategic partnership. I say this to illustrate what has happened in recent years and to point out that ... things may look completely different again in a few years from now if the different sides work with each other.» (Merkel 2019)

Her poengterer kansleren at Russland og Vesten (spesielt USA) etter den kalde krigens antagonisme nær sagt har hatt 'håpefulle og gode dager' – selv om det i samtiden kan virke lenge siden – og at relasjonen på ny kan ta seg betraktelig opp hvis partene samarbeider. I kjølvannet av de mange 'relasjonsflokene' – som også skinner igjennom i uttalelsen – er det

interessant at hun artikulere et slikt åpent framtidsperspektiv. Det antyder at Merkel øyner mulighetsrom for relasjonell bedring og at hun ikke har ‘gitt opp’ Russland, men holder døren åpen for russisk temporal ‘oppdatering’.

Kanslerens samtidsblikk på Russland er ikke dermed sagt mer ‘positivt’ enn Maas’. Hun (2019) framhever relasjonen som en utenrikspolitisk hovedutfordring, gjentar kritikken av russiske Ukraina-grep og sier at mye gjenstår i implementeringen av Minsk-avtalene. Mens termineringen av INF-avtalen inngår i bakteppet ovenfor, omtaler Merkel (ibid.) den også eksplisitt som ‘en svært dårlig nyhet for oss europeere’. Hun uttrykker òg støtte for USAs beslutning – og tillegger Russland mangeårige avtalebrudd og ansvar for dens utfasing. I sin MSC-tale gjentar Maas dette og sier at russisk opptreden forringer europeisk sikkerhet:

«Violations of treaties fuel mistrust. Russia’s current behaviour with respect to the INF Treaty shows the negative impacts this can have for the security of everyone involved – but especially for us in Europe.» (Maas 2019).

Som respons termineringen, advokerer Merkel (2019) og Maas (2019) sterkt for nedrustningsdialog mellom USA, Europa, Russland og Kina.

Oppsummering – og koblinger mellom identitet og politikk

Hovedrammen for Vestens samtidsbilde av Russland slik det artikuleres fra tysk side er forståelsen av landets Ukraina-grep som graverende folkerettsbrudd. Russland synes konstruert gjennom koblingen av ‘innflytelsessfæretenkning’, ‘territorielle krav’, ‘den sterkeste rett’, ‘ensidige geopolitiske interesser’, ‘maktpolitisk logikk’ og ‘aggresjon’. Til kontrast virker det europeiske/vestlige Selvet konstruert som ‘et lovstyrt fellesskap’ som kobles til ‘europeisk fredsorden basert på folkerett og staters selvbestemmelse/frihet’ – samt ‘ivaretagelse av fellesinteresser’, ‘gjensidig respekt’, ‘innsats for samforståelse og samarbeid’, ‘konfliktløsning med demokratiske og rettslige midler’ og ‘defensive’ avskrekkingstiltak⁴¹. Herunder tilskrives Russland handlinger og konsepter som ‘tilhører fortiden’ – en gjenkjennelig europeisk fortid som det europeiske Selvet har lært av og lagt bak seg. Dermed synes landet tydelig innrammet som temporalt tilbakeliggende (situert på 1800- og 1900-tallet) – og framstår som en ‘romlig inkarnasjon’ av Europas fortids-Andre, hvis ‘avleggse’ atferd ‘truer’ med å trekke Europa tilbake til krigsherjet historie. Overordnet synes Selvet å forstå seg selv som forsvarer av europeisk fred, folkerett og staters selvbestemmelse mot

⁴¹ En mulig svakhet ved at Russland tilskrives ‘innflytelsessfæretenkning’ og ‘ensidige geopolitiske interesser’ overfor Ukraina samtidig som EU søker å knytte landet nærmere sin ‘sfære’, kan synes forsøkt stabilisert ved at unionens politikk omtales som ‘ikke geopolitisk moderniseringshjelp’.

Russlands 'fortidige', 'aggressive' atferd. Samtidig tegnes det bilder av Russland som 'nabo' og 'nødvendig samarbeidspartner' (i ulike sammenhenger). Disse omtales nærmere nedenfor.

Med forgreininger til Ukraina-konflikten, betraktes Russland i bred internasjonal kontekst og i Midtøsten/Syria-sammenheng som Europa/Vestens 'utfordrer', 'rival' og 'et gammelt imperium' på offensiven. Russland grupperes med Kina, Iran og Tyrkia som motparter til Europa/Vestens verdier og interesser – herunder Selvet som 'advokat' for 'multilateralisme, folkerett og menneskerettigheter (samt demokrati)'. Synet på at Russland baserer sitt selvbylde på 'gammel storhet' (gammel imperiestatus) synes også å involvere konstruksjon av landet som 'fortidig' vis-à-vis et 'progressivt' europeisk Selv som ikke har (illegitime) forestillinger om 'fordums glans', men heller tar avstand fra 'historiske grusomheter'. Langs en antatt 'rivaliseringstråd' artikuleres opplevd 're-rivalisering' mellom liberale demokratier og autokratier. Russland er presumptivt en sentral aktør i sistnevnte leir – og omtales eksplisitt som 'autoritær'. Landet tilskrives også 'grunnleggende forskjellige ideer om rettsstat, demokrati og borgerrettigheter' sammenliknet med Selvet. Dette antyder at dikotomien 'liberaldemokratisk' vs. 'autoritær/autokratisk' er vesentlig (også) i samtidskonstruksjonen av Europa/Vesten og Russland. Denne 'hoved-dikotomien' har affiniteter til 'frihet/ufrihet' og 'framgang/tilbakegang eller stagnasjon' – som òg impliserer temporal annengjøring.

Georgia-Russland-krigen utgjør et referansepunkt for forståelsen av Russlands framferd i Ukraina. Denne forståelsen danner igjen referanse- og fortolkningsramme for betraktningen av landet på den internasjonale arena og i Midtøsten/Syria (tvetydig referanse⁴²) – og kobles opp mot de 'nye' referansene til nervegiftangrepet, cyberangrep og brudd på INF-avtalen. Videre figurerer referansen til russisk innenrikspolitikk ('autoritær/autokratisk') også i blikket på Russland i Ukraina-konteksten og på verdensscenen. Samtidig artikuleres det òg noen positive referanser til russisk samarbeidsvilje og konstruktivitet i kontekstene av Iran-avtalen (2015) og New START-avtalen (2010/11), samt dels i Syria-sammenheng. Russisk åpning for en FN-regissert fredsoperasjon i Øst-Ukraina, samt felles historiske bånd er også noenlunde positive referanser. Da ovennevnte referanser er stikkord for representasjoner, illustrerer dette sameksistens av (flest) negative og (noen få) positive representasjoner av Russland.

Som omtalt framstår Russland en romlig 'samtidsmanifestasjon' av Europas fortids-Andre. Interessant langs den romlige dimensjonen er også at landets geografiske tilhørighet i Europa

⁴² Kritikk av Russlands støtte til al-Assad og deres 'barbariske handlinger' mot sivile, og 'resolusjonsblokkering' i Sikkerhetsrådet. Positiv vurdering av russisk bidrag til eliminering av syriske kjemiske våpen, samt amerikansk-russisk framstøt for politisk løsning.

kan synes relativisert. For det første sies 'agresjonen' mot Ukraina å komme 'utenfra' – hvilket minner om 'barbar ved porten'-temaet. Videre brukes 'EU' og 'Europa' ofte om hverandre – noe som også Diez (2004:320) observerer – og dette kan òg antyde relativisering av ikke-medlemmet Russlands plassering i Europa. Samtidig står flere gjengs oppfattede 'europiske land' også utenfor unionen, og Merkel 'presiserer' at Russland er situert ved EUs eksterne grense. Resonnementet 'kun varig sikkerhet i *Europa* med Russland' peker også på at landet forstås som lokalisert i Europa, og at geografisk naboskap overordnet betraktes som intereuropisk. Som dels antydnet ekskluderes kanskje Russland fra Europa som *et sted* ved en mulig sammenveving mellom politikk og rom der EU og øvrige europeiske demokratier blir Europas 'ekvivalent'. Med henspill på et 'EU-sentrert' Europa og Russlands nevnte rolle som en sentral politisk Andre, påpeker Morozov og Rumelili (2012:42) følgende: «In a world where there is only one way of being European, Russia's otherness ceases to be a difference within an imagined community of Europe and is ... ousted to the external domain.». Dette politiske aspektet dannet òg grunnlag for Neumanns (1999:109) iakttagelse av at «Russia is seen as part of Europe in the sense that Russia is Europe's apprentice and a potential apostate.». Lærer-elev-tematikken kommer jeg tilbake til. Oppsummert synes Russland også i samtiden konstruert som en tvetydig størrelse ved Europas grenser (jf. Neumann 1999:110)

I tekstmaterialet artikuleres som illustrert følgende politisk tilnærming til Russland i Ukraina-konflikten: dialog (Normandie-formatet og Minskprosessen), sanksjoner (sammen med fordømmelse) og avskrekking (østlige NATO-tiltak). Fra tysk side betones det at konflikten kun kan løses politisk; bruk av militærmakt og våpenleveranser til Ukraina avvises (Merkel 2014a, 2015; Steinmeier 2015). Videre artikuleres som omtalt sanksjoner tilknyttet nervegift- og hackerangrep, samt ønske om samarbeid med Moskva i spørsmål om europeisk sikkerhet (som atomnedrustning), Syria og terrorbekjempelse. Nedenfor følger analyse av koblinger mellom politikk og identitet.

Dialog og avskrekking kobles som anskueliggjort til en forståelse av at Russland med sin 'fortidige' atferd rokker ved 'den europeiske fredsorden' og slik 'truer med å trekke Europa bakover i tid'. Videre synes dialog-sporet (og avvisning av militær konfliktløsning i Ukraina) tydelig tilkoblet konstruksjonen av Russland som '(uunngåelig) nabo' og '(nødvendig) samarbeidspartner' – der òg 'felles historiske bånd' inngår. Involvert er også konstruksjonen av et europeisk Selv som har lært av fortiden, og i samtiden vektlegger 'dialog og fredelig

konfliktløsning' – i motsetning til i 1914⁴³. Herunder synes det uttrykt et syn om at Russlands 'avleggse' handlinger kontres av et moderne 'europaisk lovstyrt fellesskap' med 'prinsipper og instrumenter for konfliktløsning av det 21. århundre'. Vesentlig er òg artikuleringen av Tyskland som særlig 'sikkerhets- og dialogansvarlig' i europeisk kontekst. Denne selvforståelsen og bildet av Russland som en ikke bare 'uomgjengelig', men attpåtil 'innflytelsesrik nabo' – samt '(nødvendig) samarbeidspartner' – synes også tilkoblet advokering for fastholdelse av Grunnakten og uttalte samarbeidsønsker i nevnte spørsmål.

Trolig danner Ostpolitikk-tradisjonen bakteppe for dialog- og samarbeidsorienteringen. Ostpolitikens kjerneprinsipp har ifølge Forsberg (2016:36) vært en forståelse av Tyskland som (Sovjet-)Russlands sentrale samtale- og samarbeidspartner i Europa. Dette aspektet er imidlertid betydelig dempet av kritikken og sanksjonene mot Russland, vurderer han (ibid.). Gabriel (2017) og Maas (Der Spiegel 2018) taler dessuten for europeisering av Ostpolitik⁴⁴, hvilket kan innebære mer endring av rolleforståelsen. Samtidig synes Berlins fokus på dialog og samhandling⁴⁵ med Moskva å ligge fast – sammen med sanksjoner og avskrekking. I tillegg til ovennevnte, virker også avskrekkingspolitikken tilkoblet konstruksjonen av Russland som 'aggressiv' (jf. felles transatlantisk respons mot 'agresjon utenfra') og av NATO som et 'solidarisk verdifellesskap' med 'defensive tiltak' (Merkel 2016a, 2017). Herunder synes avskrekkingen legitimert med at Russlands 'fortidige' folkerettsstridige framferd har foruroliget østlige allierte (de 'trenger utvetydig beroligelse').

Den Ukraina-relaterte *sanksjonslinjen* framstår som tilkoblet representasjonen av Russlands framferd som sterkt folkerettsstridig og 'avlegges' – og innrammingen av Europa/Vesten som forsvarer av folkeretten ('den sterkeste rett/folkerett'). Sanksjonene kan forstås som både 'straff' og 'indirekte incentiv' for å framtvinge russisk 'retur til en regelstyrt orden'. Sanksjonene spesifiseres av Maas som 'Europas instrument overfor Russland for å oppnå implementering av Minsk-avtalene' (Der Spiegel 2018). Herunder synes Europa/Vesten å 'autoriseres' seg selv som en 'lærer' med rett til å sanksjonere dårlig russisk (lære)atferd – et forhold Neumann (1999:108) observerte på 90-tallet. Muligens betraktes Russland fortsatt som en 'lærling' – da tenkelig som en 'villfaren' eller (dels) 'frafallen' 'lærling' i 'folkerett-emnet' (og for øvrig i 'emnene' rettstat, demokrati og menneskerettigheter). Diplomaturvisningen etter nervegift- og hackerangrep synes tilknyttet konstruksjonen av

⁴³ 1914-analogien peker, slik også Merkel (2014b) bruker den, på behov for dialog for begrensnig av faren for forviklinger og eskalering, herunder et mulig krigsutbrudd som 'ingen egentlig ønsker' (Dalby 1988:428).

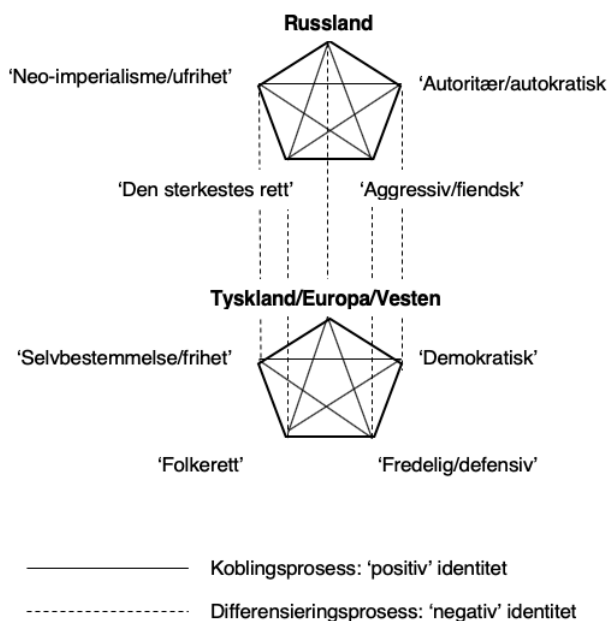
⁴⁴ «[T]here can be no such thing as a German Ostpolitik today ... We can only forge a successful Ostpolitik if our new NATO and EU partners in central and eastern Europe are on board.» (Gabriel 2017)

⁴⁵ Merkel (2019) fastholder også på energisamarbeid med Russland, som rørledningsprosjektet Nord Stream 2.

Russland som en ‘dels fiendtlig’ aktør. I Skripal-saken kobles denne ‘fiendtligheten’ med temporal tilbakeliggenhet ved at landet tilskrives bruk av et forbudt, ‘fortidig’ kjemisk våpen sist anvendt i Europa under andre verdenskrig. Dette synes igjen å aktualisere Europas fortids-Andre som det transformerte Selvet sterkt distanserer seg fra – og gjør kanskje Russland på ny til romlig ‘inkarnasjon’ av denne fortiden. Ved at nervegiftangrepet omtales som et angrep mot allianse- og EU-parter Storbritannia, aktualiseres også konstruksjonen av Vesten/NATO som et ‘solidarisk verdifelleskap’ med ‘udelelig sikkerhet’.

Gjennomgangen rundt spørsmålet om transformasjon antyder viss tiltro at ‘avleggse’ Russland kan evne temporal oppdatering – da i form av retur til europeiske/internasjonale spilleregler på *lengre* sikt (‘ansporet’ av vestlige sanksjoner). Krim-anneksjonen forventes å være en langvarig ‘konfliktkilde’. Landet betraktes som stadig mer gjenstridig og ‘fiendtlig’ innstilt. Realisering av Minsk-avtalene gjenstår – og nye knuter har kommet til. Samtidig oppleves Russland som flertydig ved at det òg kan utvise konstruktiv samarbeidsvilje. Dette – sammen med vektleggingen av unngåelig (gjensidig) samarbeidsbehov med Russland som ‘innflytelsesrik nabo og verdensaktør’ (med atomvåpen) – indikerer at landet i tyske øyne ikke framstår som en ‘tapt sak’ og dessuten vanskelig kan ‘gis opp’ (jf. ‘kun varig sikkerhet *med* Russland’). Videre utgjør Tysklands og intereuropeiske relasjoners radikale transformasjon (fra fiendskap til partnerskap/vennskap) erfaring med og antyder et generelt syn om at mulighetsrommet for omfattende endring av Selvet og relasjoner er stort. Muligens danner dette bakteppe for vurderingen av endringspotensialet til Russland og i Vesten-Russland-relasjonen. Merkel åpner iallfall for at relasjonen kan bedres betydelig over tid gitt felles samarbeidsinnsats. Til sist er det lite/ingen tiltro til ‘dypere’ russisk transformasjon: ‘autoritære’ Russland under Putins lederskap ventes ikke å overskride terskelen til liberaldemokratisk ‘europeisering’.

Samlet sett synes Russland situert i en viss grenseposisjon som dels lik Selvet, men mest Annen. I mine øyne konstrueres det altså betydelig grad av forskjell – og dels radikal, truende annenhet – mellom Russland og

Figur 1. Sentrale dikotomier i tyske representasjoner

Europa/Vesten. Hva gjelder konstruksjon av radikal annenhet (grunnleggende motsetningsforhold) framstår dikotomiene ‘den sterkeste rett/folkerett’ og ‘autoritær/liberaldemokratisk’ som særs sentrale⁴⁶ – kombinert med ‘agresjonen’, ‘neo-imperialismen’, ‘fiendtligheten’ som Russland synes tilskrevet vs. et ‘fredelig’, implisitt ‘ikke-imperialistisk’ og ‘ikke-fiendtlig’ Selv. Kobling mellom russisk ‘agresjon’ og ‘autoritarisme’ kan kanskje indikere betraktning av landet som mer tilbøyelig til ‘agresjon’ og som en ‘sikkerhetstrussel’ grunnet dets ‘autoritære karakter’. Disse skillelinjene griper også inn observert konstruksjon av et vidt temporalt gap mellom partene. Russland synes dessuten nær gjennomgående konstruert som moralsk underlegen Selvet.

I forlengelsen av ovennevnte har tyske Russlands-representasjoner etter min vurdering flere ‘fiendebildekomponenter’ (jf. kap. 1): Det pekes på ‘tapt tillit’ i kjølvannet av Ukraina-konflikten – og Russlands folkerettsstridige, ‘avleggse’ og ‘aggressive’ atferd synes opplevd som truende. Herunder fryktes ‘utglidning’ til europeisk fortidig virkelighet. Russiske (militære) intensjoner i nært omland virker å være gjenstand for mistenksomhet. En svært negativ oppfatning av russiske Ukraina-grep ‘følger også med i blikket’ på landet i andre sammenhenger (jf. fiendebilde som fortolkningsramme). Ansvarliggjort for nervegift- og hackerangrep, omtales Russland som en ‘ekstremt vanskelig partner’ og ‘stadig mer fiendsk’. Det artikuleres også ‘mistillit’ som følger av oppfattede russisk INF-brudd. Som søkt anskueliggjort, synes disse fiendebildekomponentene til stede i koblinger mellom identitet og politikk. Russlandsbildet er like fullt *tvetydig*. Landet er også en tidvis ‘konstruktiv samarbeidspartner’ – og ‘er og blir en nabo’ som ‘vi-et’ (ettertrykkelig) ønsker å komme på bølgelengde og samarbeide med. Herunder trekker både ‘nødvendighetsrepresentasjoner’ og ‘mulighetsrepresentasjoner’ i en annen retning enn mot ‘fiendskap’. Det demonstreres på ulike vis kritisk bevissthet rundt antagonisering av (Sovjet-)Russland i fortid og samtid (jf. Merkels tilbakeblikk og Steinmeiers ‘toveisadvarsel’) – og rundt å gjøre den Andre til fiende generelt (jf. Gabriel). Samtidig artikuleres som nevnt et opplevd fiendebilde fra russisk side – og tyske partners ‘ekstremt kritiske syn på Russland’ – hvilket kompliserer det å holde et (visst) fiendsk blikk på Moskva på avstand/i sjakk. Samlet peker tysk andretilskrivning på et delvis fiendebilde av Russland (innbefattet ‘utfordrer/rival’-bilder) der russiske Ukraina-grep og nervegiftangrepet er hovedreferanser.

⁴⁶ Muligens er òg en ‘barbarisk/sivilisert’-dikotomi virksom i Russlandsbildet i Ukraina- og Syria-kontekstene.

4.2 Amerikanske representasjoner

4.2.1. Obama-administrasjonen

Ukraina-konflikten: Et 'aggressivt', 'bøllete' og 'avleggs' Russland

Kritikk av Russlands Ukraina-grep er et gjennomgangstema i Obamas og Kerrys representasjoner av landet. Med utgangspunkt i et syn på handlingene som folkerettsstridige, tillegges Russland ulike karakteristikk – der særlig 'aggressiv' og 'bøllete' går igjen – og landet konstrueres som temporalt tilbakeliggende. Det foretas også grensdragning mellom Russland og 'den frie verden' – med landet som motpart til Vesten som frihetsforkjemper. Ukraina-konflikten innrammes i stor grad som en konflikt mellom a) regelstyrt internasjonal orden, ukrainsk selvbestemmelse, demokrati og forfølgelse av vestlige/'universelle' idealer – og b) Russlands 'fortidige' maktsyn og maktbruk. Herunder figurerer Vesten – under USAs ledelse – som forsvarer av førstnevnte, og 'straffedommer' overfor det sistnevnte. Dette illustreres og utdypes i det følgende.

«The United States condemns the Russian Federation's invasion and occupation of Ukrainian territory, and its violation of Ukrainian sovereignty and territorial integrity.», uttrykker Kerry (2014a) i en uttalelse om situasjonen i Ukraina 1. mars 2014. Han (ibid.) viser mer utdypende til brudd på FN-pakten, Helsingforserklæringen, samt Budapest-memorandumet. I et intervju med tv-kanalen CBS dagen etter, beskriver Kerry 'invasjonen' som «an incredible act of aggression.» (CBS 2014). I fortsettelsen setter han Russlands framferd inn i temporal kontekst: «You just don't' in the twenty-first century behave in nineteenth-century fashion by invading another country on completely trumped up pretext.» (CBS 2014). Med dette konstrueres Russland som en 'fortidig' aktør hvis 'invasjonshandling under dekke av oppspinn'⁴⁷ situeres på 1800-tallet. Samtidig plasseres USA tydelig i samtiden som en motstemme til avleggs russisk oppførsel – og som talsmann for 'moderne konfliktløsning' mellom land 'etter det 21. århundrets standarder' (CBS 2014). I fortsettelsen gir utenriksministeren (ibid.) uttrykk for håp om endring i Russlands kurs:

«We hope that Russia will turn this around. ... This doesn't have to be a zero sum game. It is not Russia versus United States, Russia versus Europe. This is about the people of Ukraine. The people of Ukraine ... initiated what is happening there.» (CBS 2014)

⁴⁷ Som nevnt ba Putin om og fikk Føderasjonsrådets tillatelse til bruk av militærmakt i Ukraina med henvisning til 'trussel mot russiske borgere og militært personell stasjonert på Krim'. Kerry (CBS 2014) og Obama (2014b) avviser denne trusselvurderingen.

Kerrys uttalelse antyder at Russland tilskrives ‘nullsumtenkning’ – mens USA/Vesten tillegges ‘variabel-sum-tenkning’, samt omtanke for ukrainere og støtte til maktskiftet. I sin uttalelse om Ukraina-situasjonen 20. mars 2014, synes også Obama å tilskrive Russland og Vesten disse ulike tenkemåtene:

«The Russian people need to know, and Mr. Putin needs to understand that the Ukrainians shouldn't have to choose between the West and Russia. We want the Ukrainian people to determine their own destiny, and to have good relations with the United States, with Russia, with Europe...» (Obama 2014a)

Her deler òg Obama ‘Russland’ inn i ‘det russiske folk’ og ‘Putin’. Førstnevnte tillegges nær sagt et ‘informasjonsbehov’ – ‘de trenger å vite at ukrainere ikke skal måtte velge mellom Vesten og Russland’ – mens Putin ‘trenger å forstå dette’. Denne oppdelingen av ‘Russland’ kan indikere en konstruksjon av ‘Putin’ som en (radikal) Andre gjennom (og stabilisert av) en simultan konstruksjon av ‘det russiske folk’ som mer moderat og flertydig enn statslederen (jf. Hansen 2006:28, 41). Som analysen vil vise både i det følgende og senere, er Obamas omtale av russisk lederskap og spesifikt Putin svært krass.

I en tale til europeisk ungdom, holdt i Brussel 26. mars 2014, beskriver Obama Russlands lederskap som tydelig i utakt med samtiden på bakgrunn av dets handlinger i Ukraina:

«...once again, we are confronted with the belief among some that bigger nations can bully smaller ones to get their way – that recycled maxim that might somehow makes right. ... Russia's leadership is challenging truths that only a few weeks ago seemed self-evident – that in the 21st century, the borders of Europe cannot be redrawn with force, that international law matters, that people and nations can make their own decisions about their future.» (Obama 2014b)

Her tilskrives russisk lederskap tro på ‘at større nasjoner kan bølle de mindre for å få sin vilje’, en ‘resirkulert maksime om at makt gir rett’ (synonymt med ‘den sterkestes rett’). At denne troen er ‘resirkulert’ og at (et antatt vestlig) ‘vi’ ‘atter en gang’ konfronteres med den, indikerer at lederskapet oppfattes å operere med et fortidig maktsyn. Som vi skal se senere, kan det være at Obama hentyder mer spesifikt til et ‘sovjetisk maktsyn’. Russlands lederskap synes også innrammet som revisjonistisk i reaksjonær retning ved at det – i Obamas øyne – utfordrer ‘inntil nylig selvinnlysende sannheter’ av det 21. århundre om grensers ukrenkelighet, folkerettens betydning, samt nasjoners og folks selvbestemmelse.

I sin tale for FNs generalforsamling i 2014 (heretter omtalt FN-tale) gjentar Obama (2014f) nevnte forståelse av Russlands maktsyn (‘makt gir rett’) og utdyper USAs mot-standpunkt:

«America stands for something different. We believe that right makes might – that bigger nations should not be able to bully smaller ones, and that people should be able to choose their own future. And these are simple truths, but they must be defended. America and our allies will support the people of Ukraine ... reinforce our NATO Allies ... impose a cost on Russia for aggression, and we will counter falsehoods with the truth. And we call upon others to join us on the right side of history...» (Obama 2014f).

Russland tillegges (igjen) tro på at ‘makt gir rett’, ‘aggresjon’ og ‘falskheter’ – og plasseres implisitt på ‘feil side av historien’. Til kontrast står USA/Vesten for at ‘rett gir makt’ og på ‘rett side av historien’ – i forsvar for (moderne) ‘sannheter’ om at bølling er illegitimt og at folk skal kunne ta egne framtidvalg, samt for ‘sannheten’ om hendelser i Øst-Ukraina. Presidenten (2014f) uttaler også at russisk (fortidig) framferd truer etterkrigsordenen:

«It would take another World War to ... form this United Nations to ensure that no nation can subjugate its neighbors and claim their territory. Recently, Russia's actions in Ukraine challenge this post-war order.» (Obama 2014f).

I nevnte Brussel-tale uttrykker Obama at USAs motreaksjon overfor Russland ikke drives av amerikanske økonomiske eller sikkerhetsmessige egeninteresser, men handler om forsvar av nettopp etterkrigsordenen:

«... if we defined our interests narrowly, if we applied a cold-hearted calculus, we might decide to look the other way. ... But that kind of casual indifference would ignore the lessons that are written in the cemeteries of this continent. It would allow the old way of doing things to regain a foothold in this young century.» (Obama 2014b)

Med dette synes USA konstruert som en temporalt oppdatert, ‘varmhjertet’ ivaretaker av lærdommer fra Europas krigerske fortid og forsvarer av folkeretten mot ‘gammel maktpraksis’ og medfølgende negativ signaleffekt. Samtidig understrekes situeringen av Russland i fortiden, og den gis også implisitt romlig forankring i det europeiske kontinentet. Dette kan antyde konstruksjon av Russland som en spatial ‘samtdsmanifestasjon’ av Europas fortid ikke bare fra tysk, men òg fra amerikansk side. I fortsettelsen hentyder Presidenten (2014b) også at likegyldighet ville medføre alvorlige konsekvenser for ukrainere, og tegner følgende bilde av Maidan-protestantene:

«These Ukrainians ... are reaching for the same ideals that allow us to be here today. ... those voices for human dignity and opportunity and individual rights and rule of law – those voices ultimately will triumph. ... I believe this because these ideals that we affirm are true; these ideals are universal.» (Obama 2014b)

Ukrainere tilskrives søken etter ‘menneskeverd’, ‘framtidsmuligheter’, ‘individuelle rettigheter’ og ‘rettsstat’ – herunder forfølgelse av det amerikanske/vestlige Selvets ‘universelle’ idealer. Med dette kobles ukrainerne til amerikansk/vestlig identitet – hvilket

antyder at den russiske (radikale) Andre er situert i et nettverk av identiteter som også inkluderer ‘det ukrainske folk’, i tillegg til ‘Putin/lederskapet’ og ‘det russiske folk’.

I forlengelsen framhever presidenten (2014b) at det vestlige vi-ets ‘styrke’ ligger i dets tro på demokrati, rettstat, menneskeverd og åpne økonomier – og gjenspeiles i «in our respect for an international system that protects the rights of both nations and people». Obama viser til FN, menneskerettighetserklæringen og folkeretten. Han betoner at systemets regler stadig må bekreftes av ‘godvillige nasjoner’ – og fortsetter:

«And that’s why Russia’s violation of international law – its assault on Ukraine’s sovereignty and territorial integrity – must be met with condemnation. Not because we’re trying to keep Russia down, but because the principles that have meant so much to Europe and the world must be lifted up. ... the United States, Europe, and our partners around the world have been united in defense of these ideals, and united in the support of the Ukrainian people.» (Obama 2014b)

Med dette konstrueres USA/Vesten (igjen) som folkerettens forsvarer og håndhever – og ukraineres støttespiller – vis-à-vis Russland. Beveggrunnen for reaksjonen mot Moskva presiseres også ytterligere: ‘Intensjonen er ikke å holde Russland nede, men å hevde betydningsfulle prinsipper for Europa og verden’. Og i FN-talen i 2015 sier Obama at det er USAs «fidelity to international order» som veileder dets respons på Krim-anneksjonen og ‘ytterligere aggresjon i Øst-Ukraina’ (2015b).

Presidenten (2014b) påpeker videre at USA er bevisst Russlands og Ukrainas ‘dype historie’, men at denne felles historien «does not mean that it should be able to dictate Ukraine’s future.». Oppfattet russisk forsøk på ‘diktering’ kontrasterer han med at USA og Europa ikke ønsker kontroll over Ukraina, men heller at ukrainere skal ta egne beslutninger «just like other free people around the world.» (ibid.). I fortsettelsen av denne ‘tråden’ avviser Obama at en ny kald krig er i emning, og trekker noen interessante skillelinjer:

«...this is not another Cold War that we’re entering into. After all, unlike the Soviet Union, Russia leads no bloc of nations, no global ideology. The United States and NATO do not seek any conflict with Russia. In fact, for more than 60 years, we have come together in NATO – not to claim other lands, but to keep nations free.» (Obama 2014b)

Her betoner Obama etter min tolkning at USA og NATO – i motsetning til Russland (og trolig også Sovjet-Russland) – ‘ikke erobrer andres land, men holder nasjoner *frie*’. Han påpeker også at post-sovjetiske Russland til forskjell fra Sovjet ikke fronter noen blokk eller global ideologi. Men som bemerkningen i parenteser ymter frampå om – og som eksplisitt framkommer i en senere tale, synes Obama å oppfatte en vesentlig fellesnevner mellom

Russland og forgjengeren: «In Ukraine, Russia's recent actions recall the days when Soviet tanks rolled into Eastern Europe.», sier han på militærakademiet West Point (2014d). Dette indikerer at den gamle sovjetiske Andre er i spill i samtidsbildet av Russland – og peker på at dets Ukraina-grep både knyttes til '1800-talls praksis' (jf. Kerry) og til 'sovjetisk praksis' på 1900-tallet. Kanskje er det også, som antydnet ovenfor, tenkelig at 'vi-ets' gjensyn med troen på at 'større nasjoner kan bølge de mindre' og at 'makt gir rett' viser til en oppfatning av Sovjetunionens tankesett og framferd overfor mindre europeiske land – og at Obama dermed betrakter Russlands 'bølling' overfor Ukraina som en forlengelse av forgjengerens oppførsel?

Den gamle sovjetiske Andre skimtes også i Kerry og Obamas artikkel om en skillelinje mellom Russland og 'den frie verden/frie nasjoner'. I april 2014 sier utenriksministeren (2014b) at eksisterende sanksjoner kun er en forsmak på 'den frie verdens' reaksjon hvis russisk 'eskalering' fortsetter. I en tale i Warszawa sommeren 2014, under 25-årsjubileet for valget som ledet til slutten for polsk kommuniststyre, formulerer Obama en liknende grensedragnings:

«...as we've been reminded by Russia's aggression in Ukraine, our free nations cannot be complacent in pursuit of the vision we share – a Europe that is whole and free and at peace. ...We have to stand with those who seek freedom.» (Obama 2014e)

Presidenten uttrykker at russisk 'agresjon' utfordrer 'vi-et' – 'de frie nasjoner' (USA og europeiske land) – sin 'visjon om et helt, fritt og fredelig Europa', og maner til støtte for 'de (ukrainske) frihetssøkende'. 'Den frie verden/de frie nasjoner' betegnet under den kalde krigen vestlige demokratier i kontrast til kommunistiske land (Ferrell 2018:5; Cambridge Dictionary) – og som nevnt ble fri/ufri-dikotomien brukt i vestlig kald-krigs-diskurs. Som Sovjet-Russland, blir samtidens Russland koblet til 'ufrihet' og representert som en motpart til Vestens Europa-visjon.

I 2016 artikulerte Obama (2016b) eksplisitt en opplevd russisk 'trussel' mot denne visjonen under en tale i Hannover til 'det europeiske folk'. Han (ibid.) uttaler òg at russisk 'agresjon' uroer østeuropeiske allierte – og 'synes å true framgangen gjort siden den kalde krigen'. Presidentens ovennevnte utsagn indikerer situering av Russland både på den romlige og temporale utsiden av et 'fritt, helt og fredelig Europa'. 'Frihetens spatiale yttergrense' i Øst-Europa kan synes å være NATOs grense til Russland – et 'aggressivt', 'fortidig' land som representerer 'ufrihet' gjennom 'diktering og erobring', og som er truende til å 'rive ned oppnådd framgang og trekke Europa tilbake i tid'. Simultant virker Vesten å bli konstruert som et temporalt oppdatert, progressivt fellesskap som kobles til 'fred', 'frihet' og

‘framgang’. Framgangen Obama sikter til er trolig demokratisering og selvbestemmelsesrett i utenriks- og sikkerhetspolitikk.

I fortsettelsen av Warszawa-talen utbroderes det ‘temporale gapet’ mellom Russland og ‘de frie nasjoner’:

«The days of empire and spheres of influence are over. Bigger nations must not be allowed to bully the small, or impose their will at the barrel of a gun or with masked men taking over buildings. ... Our free nations will stand united so that further Russian provocations will only mean more isolation and costs for Russia. Because after investing so much blood and treasure to bring Europe together, how can we allow the dark tactics of the 20th century to define this new century?» (Obama 2014e)

Her synes Obama å tilskrive Russland ‘foreldet imperialistisk innflytelsessfæretenkning’. Videre tillegges landet ‘bølling’, ‘påtvinging av sin vilje gjennom våpenmunningen og maskerte menn’, ‘provokasjoner’ og ‘mørke taktikker fra 1900-tallet’. Han artikulere også et ‘vi’ av ‘frie nasjoner’ som danner felles front mot ‘avleggse’ Russland. Innramming av Russland som ‘neo-imperialistisk’ framkommer òg i Obamas FN-tale i 2016: «In a world that left the age of empire behind, we see Russia attempting to recover lost glory through force.» (2016c). Med dette synes Russland konstruert som en aktør som ‘henger igjen’ i ‘imperiets tidsalder’ – som ‘omverdenen (inkludert det vestlige Selvet) har tilbakelagt’ – og landet tillegges eksplisitt ‘forsøk å gjenvinne tapt ære gjennom maktbruk’. Dette antyder en oppfatning om at Russland fortsatt forstår seg selv som et ‘imperiesentrum’ og søker å gjenskape ‘fordums imperial glans’. Som nevnt observerer Tsygankov og Tarver-Wahlquist (2009:308) at Vesten og noen tidligere sovjetrepublikker virker å tillegge Russland ‘imperialistisk identitet’ vis-à-vis post-imperialt omland⁴⁸.

Obama vektlegger flere ganger USAs lederrolle i den felles fronten mot Russland – hvilket gir assosiasjon til forståelsen av landet som ‘den frie verdens leder’. I West Point-talen peker han (2014d) på ‘innsats for å styrke og håndheve den internasjonale orden’ som sentralt i ‘amerikansk lederskap’ – og framhever hvordan USA anførte reaksjonen mot Moskva:

«Our ability to shape world opinion helped isolate Russia right away. Because of American leadership, the world immediately condemned Russian actions; Europe and the G7 joined us to impose sanctions; NATO reinforced our commitment to Eastern European allies ... this mobilization of world opinion and international institutions

⁴⁸ I West Point-talen sier Obama (2014d) at «Russia’s aggression toward former Soviet States unnerves capitals in Europe». Med post-sovjetiske stater viser han med stor sikkerhet til Ukraina, samt muligens også Georgia. Dette kan antyde at Russland tillegges ‘aggressiv, neo-imperialistisk’ framferd overfor begge disse landene, og muligens indikere at Georgia-Russland-krigen i 2008 også er en referanse i USAs Russlandsbilde.

served as a counterweight to Russian propaganda and Russian troops on the border and armed militias in ski masks.» (Obama 2014d)

I State of the Union-talen (SOTU) i 2015 uttaler presidenten seg langs liknende linjer:

«...we're demonstrating the power of American strength and diplomacy. We're upholding the principle that bigger nations can't bully the small – by opposing Russian aggression, and supporting Ukraine's democracy, and reassuring our NATO allies. ... That's how America leads...» (Obama 2015a)

Med dette omtales USA som en 'multilateralt orientert leder' som – på vegne av den internasjonale orden og ukrainsk demokrati – mobiliserte verden mot Russlands 'bøllete', 'aggressive' alenegang og dets 'propaganda'.

Tanken om 'amerikansk globalt lederskap' (til gode for verden) – samt vektlegging av 'amerikansk styrke' og USA som 'verdimessig foregangseksempel' – er framtrepende tema i Obamas representasjoner av eget land. «The question we face ... is not whether America will lead, but how we will lead – not just to secure our peace and prosperity, but also extend peace and prosperity around the globe.», sier han (2014d). Obama framhever at USA er 'verdens mektigste nasjon', at amerikansk militærmakt 'har ingen like' – samt at amerikanske verdier 'inspirerer ledere i parlamenter og nye bevegelser verden rundt' (2014d og 2016a). Han er òg opptatt av at amerikansk lederskap er 'etterspurt' – og bruker Ukraina-konflikten som eksempel: «...[when] masked men occupy a building in Ukraine, it is America that the world looks to for help.», sier Obama (2014d) og trekker følgende slutning: «So the United States is and remains the one indispensable nation.». Dette framstår som tydelig artikulering av amerikansk eksepsjonalisme⁴⁹ – en gammel tro på at USA har en unik rolle å spille i verdenshistorien m.m.⁵⁰. Herunder forstås landet som modell og leder for verdenen (Restad 2012). Obama (2016a) omtaler også 'etterspørselen' etter amerikansk ledelse slik: «... when it comes to every important international issue, people of the world do not look to Beijing or Moscow to lead – they call us.». Dermed synes den russiske Andre å 'understøtte' USAs selvbilde som 'verdensleder'/amerikansk eksepsjonalisme på to vis: Kontring av russisk opptreden framheves som eksempel på amerikansk globalt lederskap – og Moskva figurerer som et potensielt alternativt ledersenter som 'utdances' av ettertraktede Washington.

⁴⁹ I SOTU-talen i 2015 artikulerte Obama (2015a) eksplisitt amerikansk eksepsjonalisme: «Leading – always – with the example of our values. That's what makes us exceptional.»

⁵⁰ Amerikansk eksepsjonalisme rommer òg ideer om at USA er distinkt forskjellig fra 'Den gamle verden' (tradisjonelle europeiske stormakter) – og resistent mot historiske maktpolitiske svingninger (tidligere stormakters fall). Denne troen har lenge vært utbredt og dyptgående blant amerikanere – og er således sentral i amerikansk identitetsdannelse (Restad 2012:54-5).

I en interessant passasje i nevnte Brussel-tale adresserer og tilbakeviser Obama (2014b) russiske bemerkninger om vestlig dobbeltstandard i respons på kritikken av Krim-grepet. Først dementerer han russisk henvisning til Kosovo som presedens; Obama understreker at NATO først intervenerte etter ‘systematisk drap og mishandling’ av kosovoalbanere, og at Kosovos folkeavstemning om løsrivelse skjedde innenfor folkerettslige rammer i tett samarbeid med FN. «None of that even came close to happening in Crimea.» mener han (ibid.). Deretter tilbakeviser Obama at USAs Irak-krig illustrerer vestlig hykleri, som påpekt fra russisk side. Han nevner egen motstand mot intervensjonen, men framholder samtidig at USAs opptreden i Irak skiller seg fra Russlands i Ukraina: «... even in Iraq, America sought to work within the international system. We did not claim or annex Iraq’s territory.», sier han og fortsetter: «Instead, we ended our war and left Iraq to its people and a fully sovereign Iraqi state...» (ibid.). Etter denne gjennomgangen, nyanserer Obama til en viss grad det vestlige Selvets samsvar mellom liv og lære:

«Of course, neither the United States nor Europe are perfect in adherence to our ideals, nor do we claim to be the sole arbiter of what is right or wrong in the world. We are human, after all, and we face difficult choices about how to exercise our power. But part of what makes us different is that we welcome criticism, just as we welcome the responsibilities that come with global leadership.» (Obama 2014b)

Obama uttrykker altså at ‘verken USA eller Europa lever fullstendig opp til sine idealer, og ei heller påstår å være alene om kunne avgjøre hva som er rett og galt’. Han viser til det menneskelige i å feile, og til vanskelige avveininger rundt maktutøvelse. Så trekker Obama, slik jeg tolker det, et skille mellom Vesten og Russland: ‘Men en del av det som gjør oss forskjellige er at vi ønsker kritikk velkommen, akkurat som vi er parate til å påta oss ansvaret som følger med globalt lederskap’. Med dette synes han å konstruere en dikotomi mellom et ‘ansvarlig’ Vesten som ‘gjærne mottar kritikk’ vs. et ‘uansvarlig/lite ansvarlig’ Russland som ‘ikke er mottakelig for kritikk’⁵¹. Muligens kan Obamas ‘forsvar’ av USAs opptreden i Irak overfor russisk kritikk – og hans ‘innrømmelse’ av ‘ufullkommen’ vestlig etterlevelse av egen lære – forstås som en svakhet i identitetskonstruksjonen av Vesten vis-à-vis Russland, og at den forsøkes stabilisert med ny artikulasjon av forskjell partene imellom (jf. vestlig imøtekommenhet overfor kritikk og ansvarsbevissthet).

I sin siste pressekonferanse som president, konstaterer Obama (2017) – med sikte på russisk framferd – at det er viktig for USA å stå opp mot større lands invadering og bølling av mindre

⁵¹ Ifølge Neumann (Morgenbladet 2019:28) har det fra 1940-tallet vært en vestlig oppfatning at *stor makt* betyr *stort ansvar* – at stormakter forventes å ta betydelig institusjonelt ansvar for verden. Denne forventningen møtte ikke Sovjet i Vestens øyne (ibid.), og ut fra Obamas ord kan en trolig anta at dagens Russland ei heller gjør det.

land. At USA gjorde dette overfor Russland betegner han som «a good example of the vital role that America has to continue to play around the world in preserving basic norms and values» (ibid.). Samtidig vedgår Obama viss amerikansk ufullkommenhet i denne rolleutøvelsen – da i samhandling med ‘allierte, venner eller partnere’ som ikke i ønsket grad etterlever internasjonale regler og normer⁵². Han (ibid.) understreker imidlertid at «in every multilateral setting – in the United Nations, in the G20, in the G7 – the United States typically has been on the right side of these issues.» – og at dette er viktig fordi «if we, the largest [economy], strongest country and democracy in the world, are not willing to stand up on behalf of these values, then certainly China, Russia and others will not.». Her brukes altså Russland kontrasteksempel på stater som ikke vil (generelt eller uten USAs føring) stå opp for internasjonale regler og normer/stille seg på ‘den riktige siden’. Igjen kan det framstå som at en svakhet i identitetskonstruksjonen vis-à-vis Russland forsøkes stabilisert med ny artikulasjon av forskjell mellom partene.

Russland som ‘tyrannen’ Assads støttespiller og medansvarlig for ‘brutalitet’

I FN-talen i 2015 tar Obama et ‘oppgjør’ med andre maktens verdenssyn, blant annet i Syria-konteksten. Russland navngis ikke eksplisitt, noe studiens metodologiske retningslinjer i utgangspunktet krever. I lys av representasjonene ovenfor, konkrete stikkord i ‘oppgjøret’ og øvrig omtale av landet i talen, er det imidlertid sterke holdepunkter for at Russland omtales i det følgende:

«There are those who argue that the ideals enshrined in the U.N. charter are unachievable or out of date ... they argue for a return to the rules that applied for most of human history and that pre-date this institution: the belief that power is a zero-sum game; that might makes right; that strong states must impose their will on weaker ones; that the rights of individuals don't matter; and that ... order must be imposed by force. On this basis, we see some major powers assert themselves in ways that contravene international law. We see an erosion of the democratic principles and human rights ... information is strictly controlled, the space for civil society restricted. We're told that such retrenchment is required to beat back disorder; that it's the only way to stamp out terrorism, or prevent foreign meddling. In accordance with this logic, we should support tyrants like Bashar al-Assad ... because the alternative is surely worse.» (Obama 2015b)

Etter min tolkning opplever Obama at ‘noen store makter’, som Russland, ‘avfeier FN-paktens idealer som uopnåelige eller utdaterte’ – og ‘advokerer for retur til et gammelt regelsett’, som de igjen ‘hevder seg på grunnlag av i strid med folkeretten’. Det gamle regelsettet tilskrevet Russland mfl. og det implisitt nye, temporalt oppdaterte regelsettet tillagt det amerikanske Selvet kan sammenstilles slik: ‘makt er et nullsumspill/positiv-sum-spill’,

⁵² I FN-talen av 2016 medgir Obama (2016c) at USA selv har gjort feil de siste 25 årene, men vektlegger samtidig USAs villighet til å bli gransket og til justere sin atferd.

‘makt gir rett/rett gir makt’, ‘sterke stater kan/kan ikke påtvinge sin vilje på de svakere’, ‘individets rettigheter er betydningsløse/betydningsfulle’, ‘orden må/må ikke innføres med makt’. Herunder er flere fellesnevner med det ‘fortidige’ maktsyn tillagt Russland som tidligere illustrert. Videre synes Russland mfl. tillagt en logikk/praksis som går ut på at innskrenkning av demokrati, menneskerettigheter, informasjonsflyt og sivilsamfunn er nødvendig i møte med uorden, terrorisme og utenlandsk innblanding – ‘en logikk som tilsier at tyranner som al-Assad bør støttes fordi alternativet er verre’. Denne ‘ordenslogikken’, framholder han, ‘tilsier at tyranner som al-Assad bør støttes fordi alternativet er verre’. Dette framstår som tydelig kritikk av Russlands bidrag til al-Assads maktposisjon, og oppfattet russisk tilnærming til ‘uorden’, terrorbekjempelse og brodd mot ‘utenlandsk innblanding’. Ovennevnte antyder at Obama omtaler russisk opptreden både i Ukraina og Syria⁵³ – og kanskje også russisk innenrikspolitik. Som vi skal se, mener han at demokrati, menneskerettigheter og sivilsamfunn har dårlige kår i ‘Putins Russland’. Overordnet sett virker Obama å ‘konfrontere’ et oppfattet ‘avleggs realistisk verdensanskuelse’ hos Russland mfl. fra et liberalt, ‘progressivt’ ståsted – og (igjen) å tegne et bilde av USA/Vesten som forsvarer av folkeretten (samt demokrati og menneskerettigheter) vis-à-vis Russland.

I november 2016, under russiskstøttede syriske styrkers militæroffensiv mot opprørskontrollerte områder i Aleppo (The Guardian 2016), slår Obama dels al-Assad-regimet og Russland i hartkorn. I en pressekonferanse med Merkel tilskriver han (2016d) dem ‘ikke-diskriminerende angrep på sivile’, og tillegger Russland ‘militær støtte til Assad-regimets ofte barbariske taktikker overfor opposisjonen’. Måneden etter, også i en pressekonferanse, sier han (2016e) at «[t]he world ... is united in horror at the savage assault by the Syrian regime and its Russian and Iranian allies on the city of Aleppo.». Han viser til ‘omringing, beleiring, utsulting og henrettelser av sivile’, og ‘nådeløse angrep på hjelpearbeidere’. «These are all horrific violations of international law», uttaler han, og fastslår at «[r]esponsibility for this brutality lies in one place alone – with the Assad regime and its allies Russia and Iran ... this blood and these atrocities are on their hands.» (2016e). Med dette tilskrives altså al-Assad-regimet, Russland og Iran et ‘villmannsangrep’ og ‘forferdelige folkerettsbrudd»; i Obamas øyne har de ‘eneansvar for brutalitet’ og ‘blod og grusomheter på sine hender’. Han (ibid.) kritiserer også Russland for å handlingslamme FNs sikkerhetsråd vedrørende humanitær innsats, våpenhvile og politisk konfliktløsning i Syria – og sier at USA vil fortsette

⁵³ I SOTU-talen i 2016 kobler Obama (2016a) Russlands ‘engasjementer’ i disse landene: «...Russia is pouring resources in to prop up Ukraine and Syria – client states that they saw slipping away from their orbit.». Russland skisseres som en (kritikkverdigg) ‘patron’ som iherdig prøver å holde ‘klientstatene’ Ukraina og Syria ‘innenfor sin innflytelsesbane’ – og tillegges igjen innflytelsessfære-tenkning.

sitt 'press' for framgang på disse områdene, inkludert press for politisk maktskifte i landet. Etter min tolkning peker bruken av ordene 'barbari', 'villmannsangrep' og 'brutalitet' på det 'usiviliserte', temporalt tilbakeliggende – mens USA til kontrast kan synes tilskrevet arbeid for å oppnå mer 'siviliserte', 'progressive' forhold.

Forut for det ovennevnte var Russland og dets Syria-engasjement også gjenstand for mer tvetydig – til dels positiv – omtale fra amerikansk side. Både Obama (2014b, 2014f) og Kerry (2014c; 2015; 2016) framholder elimineringen av syriske kjemiske våpen som eksempel på vellykket amerikansk-russisk samarbeid – og på 'konstruktivitet' fra russisk side⁵⁴. Obama (Obama 2015b) artikulere også 'beredthet til å samarbeide med enhver nasjon, inkludert Russland og Iran, for konfliktløsning i Syria'. Samlet sett illustrerer omtalen av Russland i Syria-konteksten etter min tolkning tre relevante aspekter. For det første virker russisk Syria-engasjement å bli betraktet i 'det negative lyset' av landets Ukraina-grep. Videre synes al-Assad konstruert som en svært radikal Andre, noe som – på bakgrunn av russisk støtte til han – virker å 'radikalisere' den russiske Andre. Denne 'radikaliseringen' forsterkes også av at Russland senere regnes som bidragsyter til 'barbari', 'villmannsangrep' og 'brutalitet'. Til sist viser også Russland-omtalen i denne sammenhengen en sameksistens mellom negativ og (selektiv) positiv representasjon.

Valginnblanding og ('skruppelløse') Putin

Et sentralt tema i ovennevnte pressekonferanser er også russisk innblanding i presidentvalget. Obama (2016d) uttaler at 'det er svært tydelige beviser' for at Russland står bak cyberangrep⁵⁵ mot Clintons valgkampsjef og DNC. Senere forteller presidenten (2016e) at han i september personlig ga Putin beskjed om å 'kutte ut' med advarsel om 'alvorlige følger' hvis han fortsatte. Deretter skjedde ingen ytterligere 'tukling' med valget, bemerker Obama. «Our goal continues to be to send a clear message to Russia or others not to do this to us, because we can do stuff to you.», uttaler han (2016e) og varsler mottiltak. I en offisiell uttalelse 29. desember presenterer Obama (2016f) USAs sanksjonsrespons på «the Russian government's aggressive harassment of U.S. officials and cyber operations aimed at the U.S. election.». Her tilskrives Russland altså ikke bare valginnblanding, men også 'aggressiv

⁵⁴ I intervjuer med Rossija-1 og Rossija-24 (russiske statseide tv-kanaler) under russlandsbesøk for Syria-samtaler (før Aleppo-offensiven), beskriver Kerry (2015, 2016) en god samarbeidsrelasjon 'tross meningsforskjeller' og 'irritasjoner' – som 'Ukraina-problemet'. Han omtaler også felles innsats for syrisk våpenhvile, ønske om IS-bekjempelse, og enighet om at Syria skal forbli helt og at folket skal velge dets framtid.

⁵⁵ «This isn't new. It's not unique to Russia.», tilføyer Obama (2016d) og viser til erfaring med cyberangrep fra flere stater. Senere peker han (NPR 2016) på en 'tradisjonell samforståelse blant stormakter om at alle driver etterretning mot alle' og trekker en klar skillelinje mellom slik aktivitet og 'ondsinnede cyberangrep' for industriell spionasje fra Kina og valginnblanding fra Russland.

trakassering av amerikanske tjenestemenn' i Moskva. Han (ibid.) tillegger òg Russland 'en global kampanje for ondsinnede cyberaktiviteter', og betegner disse 'aggressive aktivitetene' som brudd på og underminering av 'etablerte internasjonale atferdsnormer'. Herunder framtrer en konstruksjon av Russland som 'aggressiv', samt i en forstand 'ondsinnnet'. I forutgående, ovennevnte pressekonferanse vurderer Obama hensikten bak og mulig innvirkning av innblandingene:

«The Russians can't change us or significantly weaken us. ... But they can impact us if we lose track of who we are ... if we abandon our values. Mr. Putin can weaken us, just like he's trying to weaken Europe, if we start buying into notions that it's okay to intimidate the press, or lock up dissidents, or discriminate against people because of their faith or what they look like.» (Obama 2016e)

Putin synes innrammet som en 'hovedaktør' i valginnblandingsforsøket – og tillegges eksplisitt 'søken etter å svekke både USA og Europa'. Dette 'forsøket på svekkelse' vil, slik Obama ser det, kun lykkes hvis det amerikanske 'vi-et' 'mister sine verdier av syne' og 'aksepterer at det er greit å intimidere pressen, fengsle dissidenter eller diskriminere folk etter trosretning eller utseende'. Trolig tilskrives Putin disse (autoritære/illiberale) ideene som kontrasteres med amerikanske (liberale) verdier. Denne tolkningen understøttes av Obamas uttalelse til NPR (amerikansk allmennkringkaster) senere i desember. Han viser rystet til at 37 % av republikanske velgere ifølge en meningsmåling er positivt stemt overfor Putin:

«Think about that. Over a third of Republican voters think Putin is a good guy. This is somebody who – the former head of the KGB, who is responsible for crushing democracy in Russia, muzzling the press, throwing political dissidents in jail, countering American efforts to expand freedom at every turn – is currently making decisions that's leading to slaughter in Syria.» (NPR 2016)

Her framheves Putins bakgrunn i russisk sikkerhetstjeneste – og han tilskrives altså ansvar for 'knusing av russisk demokrati', 'knebling av pressen', 'fengsling av politiske dissidenter', 'kontring av USAs innsats for å fremme frihet ved enhver sving' og 'beslutningstaking som leder til slakting i Syria'. Obama virker igjen å tegne en skillelinje mellom Selvet og den russiske Andre med utgangspunkt i 'frihet': USA konstrueres som 'frihetsforkjemper' versus 'Putins Russland' der 'frihet innskrenkes' og 'hvorfra amerikansk frihetsarbeid motarbeides'.

Videre indikerer ovennevnte en konstruksjon av 'Putins Russland' som 'ikke-demokratisk' og slik et motstykke til USAs 'demokratiske identitet' (jf. Obama 2014b). Annengjøringen med utgangspunkt i 'demokrati' framstår samtidig som mer omfattende. I West Point-talen sier Obama (2014d) at «America's support for democracy and human rights goes beyond idealism – it is a matter of national security. Democracies are our closest friends and are far

less likely to go to war.» Foruten å konstruere USA som ‘støttespiller for demokrati og menneskerettigheter’, virker han også å ‘sikkerhetisere’ demokrati (jf. Wæver) basert på demokratisk fred-tesen. Slik ‘sikkerhetisering’ kan betraktes som realisert og utbredt i Vesten. Eksempelvis var koblingen mellom sikkerhet og demokrati sentral i NATOs rekonstruksjon og østutvidelse etter den kalde krigen (Williams og Neumann 2000)⁵⁶. Med ovennevnte amerikansk innsats for frihet sikter trolig Obama til promotering av demokrati og menneskerettigheter. Ettersom han anser demokrati som et nasjonalt sikkerhetsanliggende, oppfattes muligens ‘Putins Russland’ ikke bare som en aktør som motarbeider amerikansk demokratipromotering og slik også amerikanske sikkerhetsinteresser – men òg kanskje som en sikkerhetstrussel i kraft av sin ‘ikke-demokratiske’ karakter. Hvis så, peker det på ‘Putins Russland’ som en radikal Andre.

Som tidligere anskueliggjort ser Obama svært kritisk på Putin/lederskapets Ukraina-grep, og skiller mellom ‘Putin’ og ‘det russiske folk’. Et særskilt fokus på Putin i Ukraina-konteksten framkommer også i presidentens pressekonferanse med Merkel våren 2014: Obama (2014c) tillegger Putin ‘ord og handlinger som antyder at han oppfatter seg berettiget til å krenke ukrainsk suverenitet og territorielle integritet, samt diktere dets finans- og utenrikspolitikk’. ‘Slikt er uakseptabelt’, erklærer han (ibid.) og kontrasterer det med USAs ønske om ukrainsk selvbestemmelse. Obamas uttalelser om drøftingen med Merkel om ytterligere Russland-sanksjoner er også interessante: «We’re not interested in punishing the Russian people.», sier Obama (2014c) og fortsetter: «We do think that Mr. Putin and his leadership circle are taking bad decisions ... and he needs to be dissuaded from his current course.». Med dette skjelves igjen ‘det russiske folket’ fra ‘Putin/lederskapet’. Obama uttrykker at vestlige straffetiltak ikke tilsiktes ‘folket’, men derimot Putin/lederskapet som ‘tar dårlige avgjørelser og hvis handlingskurs må avskjæres’. Samtidig ser det ut til at russere ikke betraktes som ‘uskyldsrene’ – og at de ikke er gjenstand for identifikasjon som ukrainere. Illustrerende er Obamas (2014b) følgende utsagn i Brussel-talen: «... with time, as long as we remain united, the Russian people will recognize that they cannot achieve security, prosperity and the status that they seek through brute force.». I fortsettelsen artikulere han også en to-spors-tilnærming til Ukraina-konflikten: «And that’s why, throughout this crisis, we will combine

⁵⁶ Alliansen rekonstruerte seg som et sikkerhetsfellesskap hvis ‘kjerneidentitet’ var basert på kulturelle, særlig demokratiske, bånd – framfor på den felles sovjetiske trusselen, ifølge Williams og Neumann (2000:361). Herunder ble sikkerhet redefinert som ‘kultur’ – og derigjennom stadig sterkere koblet til demokrati. Dette ble ifølge dem et ‘mektig kulturelt narrativ’, illustrert ved erklæringer om utbredelse av ‘demokratisk fred’ (2000:369-371). Russisk respons på NATO-utvidelsen ble innrammet som talende for landets post-sovjetiske identitet – en test på om det virkelig hadde progressiv kurs mot Vesten og demokrati, eller returnerte til imperialistisk fortid (ibid. s. 372).

our substantial pressure on Russia with an open door for diplomacy.» Her tillegges russere en forståelse om at ‘sikkerhet, velstand og status kan oppnås med rå maktbruk’⁵⁷. Obama artikulere også en tro at de på sikt vil endre oppfatning forutsatt at (det vestlige) ‘vi-et’ står samlet mot slik maktbruk (og åpner for dialog). Dette kan indikere en betraktning av det russiske folk som mer kapabelt til å ‘lære’ og ‘forandre innstilling’ enn Putin/lederskapet.

I sin siste pressekonferanse som president, peker Obama (2017) på Putins presidentcomeback i 2012 som startpunkt for «an escalating anti-American rhetoric» og «an approach to global affairs that seemed to be premised on the idea that whatever America is trying to do must be bad for Russia and so we ... counteract whatever they do». Han (ibid.) vurderer at «that return to an adversarial spirit that I think existed during the Cold War has made the relationship more difficult.», sier Obama (ibid.). Med dette virker Obama å tilskrive ‘Putins Russland’ en ‘anti-amerikansk retorikk’ og ‘gjennomgående kontra-amerikansk tilnærming internasjonalt’. Denne ‘anti/kontra-amerikanske’ språkføringen og innfallsvinkelen innrammes som ‘en retur til et antagonistisk sinnelag’ med antatt eksistens under den kalde krigen. Herunder synes Obama å artikulere et opplevd russisk/putinistisk fiendebilde av USA med kald krig-røtter – og å tillegge Putin ansvar for ‘vanskeliggjøring’ av USA-Russland-relasjonen. Den samlede, krasse omtalen av spesifikt Putin i tekstmaterialet indikerer at han i seg selv er en vesentlig ‘komponent’ i (fiende)bildet av Russland.

Et Russland kapabelt til forandring?

Da Russland representeres som temporalt utdatert av Obama og Kerry, følger spørsmålet om landet oppfattes som kapabelt til ‘oppdatering’. Dette spørsmålet vil adresseres med presentasjon av uttalelser som synes å inneha et framtidsperspektiv – og som også illustrerer sameksistens av negativ og mer positiv omtale av landet.

«Since the end of the Cold War, we have worked with Russia under successive administrations to build ties of culture and commerce and international community...», sier Obama (2014b) i Brussel-talen. Han omtaler så inklusjonen av Russland i G8 og WTO – og russisk-amerikansk samarbeid om sikring av kjernefysiske materialer fra terrorister, atomnedrustning og eliminering av Syrias kjemiske våpen. Med dette som ‘springbrett’, sier Obama følgende:

⁵⁷ Dette henspiller trolig på at Krim-anneksjonen ble svært godt mottatt av mange russere (Bebler 2015:45).

«... we believe the world has benefited when Russia chooses to cooperate on the basis of mutual interests and mutual respect. So America, and the world and Europe, has an interest in a strong and responsible Russia, not a weak one.» (Obama 2014b)

Disse uttalelsene peker på amerikansk erfaring med at Russland kan være en konstruktiv samarbeidspartner – og en oppfatning om at Washington og Moskva sammen har oppnådd ting som har kommet verden til gode. Artikulasjonen av at Vesten og verden for øvrig ‘har interesse av et sterkt og ansvarlig Russland, ikke et svakt ett’ kan tolkes inn i overnevnte dikotomi mellom et ‘ansvarlig’ Vesten og implisitt ‘uansvarlig’ Russland. Uttalelsen synes å oppfordre til russisk ansvarlighet, og søker kanskje også å imøtegå en russisk opplevelse av at Vesten ønsker et ‘svakt’ Russland. Muligens – og mest aktuelt i denne konteksten – kan det og indikere at Obama kan se for seg et (mer) temporalt oppdatert, ‘ansvarlig’ Russland.

I FN-talen høsten 2014 framholder Obama (2014f) at en ‘diplomatisk vei til fred’ er tilgjengelig for Russland i Ukraina-konteksten. «If Russia takes that path ... then we will lift our sanctions and welcome Russia’s role in addressing common challenges.», sier han (ibid.) og fortsetter: «After all, that’s what the United States and Russia have been able to do in past years...». Obama gjentar de positive referansene til samarbeid om atomnedrustning og eliminering av syriske kjemiske våpen, og bemerker at «that’s the kind of cooperation we are prepared to pursue again – if Russia changes course.» (ibid.). Med dette virker Obama å holde døren åpen for russisk endring i Ukraina-konteksten, og for at de to landene på ny kan komme godt nok overens til å kunne samarbeide (tett bilateralt) om felles problemstillinger. Trolig preget av en multilateral ramme – og med Ukraina-konflikten satt i parentes – utgjør også samarbeid om Iran-avtalen en positiv referanse: I et NBC-intervju i juli 2014 omtaler Kerry (2014c) Moskva som ‘konstruktiv og hjelpsom’ i forhandlingene om Irans atomprogram. Og i FN-talen høsten 2015 peker Obama (2015b) på samarbeid om atomavtalen med deriblant Russland som eksempel på ‘det internasjonale systemets styrke når det fungerer slik det skal’.

Obamas følgende utsagn i Hannover-talen indikerer at russisk etterlevelse av Minsk-avtalene fungerer som ‘målestokk’ for russisk endring:

«I want good relations with Russia, and have invested a lot in good relations with Russia. But we need to keep sanctions on Russia in place until Russia fully implements the Minsk agreements ... ultimately, it is my fervent hope that Russia recognizes that true greatness comes not from bullying neighbors, but by working with the world...» (Obama 2016b)

Her uttrykker også Obama ønske om et godt forhold til Russland – og bemerker at han har ‘investert mye’ for å oppnå det. Kanskje ymter han om en opplevelse av manglende ‘investering’ fra Moskvas side. Obama sier ikke noe om hvordan han vurderer status i russisk etterlevelse av Minsk-avtalene, men at det ‘til syvende og sist’ er hans ‘inderlige håp at Russland erkjenner at sann storhet ikke kommer gjennom bølling, men gjennom samarbeid med verden’. Kanskje indikerer dette en vurdering av at en slik erkjennelse sitter langt inne og at russisk endring vil la vente på seg, men at ‘håpet er der’.

Mot slutten av sitt presidentskap gir Obama et tilbakeblikk på relasjonen til Russland, et ytterligere innblikk i hvordan han betrakter Russland vis-à-vis USA – og uttrykk for hvordan han mener at etterfølgeren Trump bør forholde seg til Russland. I nevnte pressekonferanse med Merkel senhøsten 2016, uttaler han følgende:

«...my principal approach to Russia has been constant since I first came into office. Russia is an important country. It is a military superpower. It has influence in the region and ... around the world. And in order for us to solve many big problems around the world, it is in our interest to work with Russia and obtain their cooperation.» (Obama 2016d)

Her omtales Russland som ‘et viktig land’ – ‘en militær supermakt’ med ‘innflytelse i regionen (presumptivt Europa/Eurasia) og rundt om i verden’ – og ‘et land USA har interesse av å samarbeide med i håndtering av store verdensproblemer’. Dette antyder et bilde av Russland som en aktuell/ønsket samarbeidspartner. Obama peker òg på kontinuitet i sin ‘hovedtilnærming’ til Russland. Dette beskriver han nærmere ved å si at han ‘har søkt et konstruktivt forhold til Moskva’, men også vært «... realistic in recognizing that there are some significant differences in how Russia views the world and how we view the world.» (ibid.). Disse ‘betydelige forskjellene i verdenssyn’ utdyper han med henvisning til Merkels og egen forutgående artikulering av det vestlige ‘verdifellesskapet’:

«The values that we talked about – the values of democracy, free speech, international norms, rule of law, respecting the ability of other countries to determine their own destiny and preserve their sovereignty and territorial integrity – those things are not something that we can set aside. And so on issues like Ukraine, like Syria, we’ve had very significant differences.» (Obama 2016d)

Her artikuleres altså ‘demokrati, ytringsfrihet, rettsstatsprinsipper, internasjonale normer og respekt for andre staters suverenitet og territoriale integritet’ som det amerikanske/vestlige Selvets identitetsmarkører vis-à-vis den russiske Andre – manifestert i Ukraina- og Syria-konteksten. Med dette antydes på ny en russisk ‘ikke-demokratisk’ karakter – og Obamas

nevnte beskrivelse av presumptivt Russland (mfl. ‘andre store makter’) sitt verdenssyn og gamle regelsett kan betraktes som ‘vrengbildet’ til dette vestlige syn- og verdsett. Videre uttrykker også Obama (ibid.) håp om at Trump vil innta ‘en tilsvarende konstruktiv tilnærming’ i russlandspolitikken: «finding areas where we can cooperate with Russia where our values and interests align, but ... stand up to Russia where they are deviating from our values and international norms.» (ibid.). Dette antyder en forståelse av at USA og Russland til en viss grad og ‘tidvis’ kan ha sammenfallende verdier og interesser på noen områder – og at her er ønske om og noe mulighetsrom for samarbeid i tilfeller der Moskva ‘ikke avviker fra Selvets verdier og internasjonale normer’. Artikulasjonen av en bred ‘verdi- og regelkløft’ mellom USA/Vesten og Russland indikerer at Russland – iallfall ikke under Putin – oppfattes som kapabel til å bli ‘lik’ det vestlige, progressive Selvet.

Oppsummering – og koblinger mellom identitet og politikk

Den dominerende referansen i Obama-administrasjonens representasjoner av Russland er Ukraina-konflikten – med vektlegging av russiske handlinger som folkerettsstridige. Sentralt er også innramming av USA/Vesten som forsvarer av folkerettsbasert etterkrigsorden – og av ukrainsk selvbestemmelse, demokrati og forfølgelse av vestlige/‘universelle’ idealer: ‘menneskeverd’, ‘framtidsmuligheter’, ‘individuelle rettigheter’ og ‘rettsstat’. (‘Demokrati’ er også sentralt i selvtilskrivningen.) Russland synes konstruert som en aktør som står for ‘aggresjon’, ‘bølling’ og ‘dikteringsforsøk’, som opererer med ‘nullsumtenkning’, ‘tro på at makt gir rett’, ‘falskheter/propaganda’, ‘neo-imperialistisk innflytelsessfæretenkning’ – og som derigjennom representerer ‘ufrihet’. Vis-à-vis denne russiske Andre virker det å framgå en konstruksjon av det amerikanske/vestlige Selvet som (eksplisitt og implisitt) som står for ‘fred’, ‘frihet’ og ‘selvbestemmelse’, ‘variabel-sum-tenkning’, ‘tro på at rett gir makt’, ‘fakta/legitime sannheter’ – og som har lagt imperialistisk innflytelsessfæretenkning bak seg.

Obama framhever at russisk ‘bølling’ og ‘aggresjon’ i Ukraina har blitt kontret med amerikansk globalt lederskap. Foruten ‘styrking og håndheving av den internasjonale orden’ (som vis-à-vis Russland), går lederskapet til ‘verdens mektigste nasjon’ ut på å ‘fremme fred og velstand verden rundt’ og på å tjene som et ‘verdimessig foregangseksempel’. Ukraina-konflikten brukes dessuten som eksempel på at amerikansk lederskap etterspurte – og slik Obama ser det ‘er og blir USA den ene unnværlige nasjonen’. Herunder framstår amerikansk lederskap/eksepsjonalisme som sentralt i USAs selvbilde – og Russland framtrer som en av de Andre som brukes for å underbygge dette, også ved å være en mulig alternativ verdensleder som ‘utdances’ av USA. Etter tilbakevisning av russisk motkritikk om vestlig dobbeltstandard

med referanse til Kosovo-presedensen og Irak-krigen, nyanseres det vestlige Selvets samsvar mellom liv og lære noe. Samtidig synes denne 'svakheten' i identitetskonstruksjonen forsøkt stabilisert gjennom artikulering av ny forskjell mellom et ansvarlig Vesten som 'gjærne mottar kritikk' vs. et 'uansvarlig/lite ansvarlig' Russland som 'ikke er mottakelig for kritikk'. Det vedgås òg viss amerikansk ufullkommenhet i 'verdensrollen som bevarer av grunnleggende normer og verdier' ved samhandling med andre som ikke etterlever høy standard på dette området. Igjen synes en 'svakhet' søkt stabilisert med ny konstruksjon av forskjell, i dette tilfellet ved artikulering av at USA 'typisk står opp for slike normer og verdier' mens Russland mfl. ikke vil gjøre det (generelt eller uten amerikansk ledelse).

Temporal annengjøring av Russland i Ukraina-konteksten framstår som markant og omfattende. Landet synes situert i fortiden – nærmere bestemt på 1800- og 1900-tallet – i kontrast til temporalt oppdaterte, progressive USA/Vesten. Interessant i den sammenheng er at den gamle sovjetiske Andre virker å være i spill i samtidsbildet av Russland. Obama kobler eksplisitt russisk og sovjetisk framferd – og at Selvet 'igjen konfronteres' med 'en resirkulert maksime om at makt gir rett' og 'bølling' gjennom russisk opptreden viser muligens tilbake til oppfattet sovjetisk maktsyn og praksis. I tillegg revitaliseres dikotomien fra den kalde krigens dager mellom 'den frie verden' og Russland (tidligere Sovjet). Herunder synes Russland plassert både på den romlige og temporale utsiden av 'den frie verden' og 'et helt, fritt og fredelig Europa'. Videre gis etter min tolkning amerikansk/vestlig 'progressivitet' og implisitt også russisk 'fortidighet' romlig forankring i Europa. USA synes konstruert som en temporalt oppdatert ivaretaker av lærdommer fra Europas krigerske fortid – mens Russland tenkelig konstrueres som en spatial 'inkarnasjon' av europeisk fortid også fra amerikansk side (jf. tyske representasjoner). Det artikuleres en 'fortidig' russisk trussel mot etterkrigsordenen, Vestens Europa-visjon og 'framgang oppnådd (i Europa) siden den kalde krigen'. Vesten og Russland plasseres også på henholdsvis 'riktig' og 'feil' side av historien. Dette antyder en temporal og normativ vurdering av førstnevnte som moderne og overlegen, og sistnevnte som temporal tilbakeliggende og underlegen.

Analysen antyder at den russiske Andre er situert i et nettverk av identiteter. For det første deles Russland inn i 'det russiske folk' og 'Putin/lederskapet': Mens russerne 'trenger å vite', trenger Putin 'å forstå' at

Figur 2. Russland i et nettverk av identiteter

‘ukrainerne ikke skal måtte ta et enten-Vesten-eller-Russland-valg’. Og det vestlige Selvet ønsker ikke å straffe vanlige russere, men Putin/lederskapet som ‘tar dårlige avgjørelser’ og som ‘synes å oppfatte seg berettiget til folkerettsbrudd og diktering overfor Ukraina’. Dette kan indikere konstruksjon av ‘Putin/lederskapet’ som en (radikal) Andre gjennom (og stabilisert av) en simultan konstruksjon av ‘det russiske folk’ som mer moderat og tvetydig. Mer om Putin-omtalen følger senere. Videre tilskrives ‘ukrainere’ som nevnt forfølgelse av vestlige/‘universelle’ idealer – og synes dermed koblet til USA/Vestens identitet. Denne positive identifikasjonen med ukrainere virker å forsterke brodden mot Russland (Putin/lederskapet). Slik identifikasjon er derimot ikke russerne gjenstand da de tillegges tro på at ‘sikkerhet, velstand og status kan oppnås med rå maktbruk’. Samtidig antydes det russerne på sikt vil endre syn forutsatt vestlig samlet front. Til sist figurerer ‘tyrannen’ al-Assad som en særs radikal Andre – hvis ‘grusomme karakter’ synes å ‘smitte over på’ Russland som hans støttespiller.

I bredere internasjonal sammenheng antas Russland (blant flere ‘store makter’) tillagt et verdenssyn der ‘FN-paktens idealer avvises’ til fordel for ‘(eld)gamle regler’, som igjen danner grunnlag for ‘folkerettsstridige handlinger’. Dette ‘gamle regelsettet’ har flere fellestrekk med ‘fortidige’ maktsynet (og ‘tilhørende’ folkerettsstridig praksis) eksplisitt tilskrevet Russland i Ukraina-konteksten. Sammenstilling av de gamle reglene og Selveits implisitt moderne regelsett gir bl.a. følgende dikotomier: ‘makt er et nullsumspill/positivsum-spill’, ‘makt gir rett/rett gir makt’ og ‘sterke stater kan/kan ikke påtvinge sin vilje på de svakere’. Videre synes Russland mfl. tillagt en logikk der innskrenkning av demokrati, menneskerettigheter og sivilsamfunn oppfattes som ‘påkrevet’ overfor uorden, terrorisme og utenlandsk innblanding – og herunder ‘at tyranner som al-Assad bør støttes fordi alternativet er verre’. Dette framstår som tydelig kritikk av russisk støtte til al-Assad-regimet – og antakeligvis òg av oppfattet russisk tilnærming til nettopp ‘uorden’, terrorbekjempelse og brodd mot ‘utenlandsk innblanding’ (på hjemmebane og i andre ikke-vestlige stater). Det ovennevnte synes å sikte til Russlands opptreden både i Ukraina og Syria, og muligens også russisk innenrikspolitik. Disse to landene innrammes dessuten som ‘klientstater’ som ‘patronen’ Russland strever for å holde ‘innenfor sin innflytelsesbane’. Følgelig tilskrives landet igjen ‘innflytelsessfæretenkning’. Samlet sett indikerer dette at russisk Syria-engasjement kobles til og betraktes i ‘det negative lyset’ av landets Ukraina-grep – samt at USA/Vesten (igjen) konstrueres som (‘progressiv’) forsvarer av folkerett, samt demokrati og menneskerettigheter, overfor ‘avleggse’ Russland.

I Syria-konteksten tillegges Russland mer konkret støtte til ‘al-Assads ofte barbariske behandling av opposisjonen’; landet ansvarliggjøres, sammen med al-Assad-regimet og Iran, for ‘villmannsangrep’, ‘forferdelige folkerettsbrudd’, ‘brutalitet’ og sies å ha ‘blod og grusomhet på sine hender’. Spesifikt Putin tillegges også ‘beslutningstaking som leder til slaktning i Syria’. Gjennom denne ordbruken synes Russland koblet til det ‘usiviliserte’ og temporalt tilbakeliggende. Til kontrast kan USAs artikulerte politikk for humanitær innsats, våpenhvile og politisk konfliktløsning implisitt virke innrammet som streben etter å oppnå mer ‘siviliserte’, ‘progressive’ forhold. Samtidig er Russlandsbildet i Syria-sammenhengen tvetydig. Forut for den syrisk-russiske Aleppo-offensiven høsten 2016, omtales eliminering av syriske kjemiske våpen som et vellykket amerikansk-russisk samarbeid der Russland viste seg ‘konstruktiv’ – og Kerry forteller fra Syria-samtaler mellom landene om et stort sett godt samarbeidsforhold med felles innsats for våpenhvile og enighet i visse spørsmål. Her er altså sameksistens av negativ og (begrenset) positiv Russlands-omtale.

Et tredje tema i Obama-administrasjonens representasjoner antatt russisk statsbestilt- og utført valginnblandingsforsøk i USA gjennom cyberangrep. Herunder synes Russland på ny konstruert som ‘aggressiv’. Landet tilskrives en ‘global kampanje for ondsinnede cyberaktiviteter’ – i tillegg til ‘aggressiv trakassering av amerikanske tjenestemenn (i Moskva) – og derigjennom brudd på og underminering av ‘internasjonale atferdsnormer’. Samtidig nyanseres bildet noe ved påpekning om at Russland ikke er alene om å begå ‘cyberangrep’ på USA. Obama trekker dessuten en skillelinje mellom ‘tradisjonell etterretning’ (som ‘stormakter er innforstått med at alle driver med mot alle’) og ‘ondsinnede cyberangrep’ for industriell spionasje (tilskrevet Kina) og for valginnblanding tillagt Russland. Med dette søker han kanskje å distansere Selvets ‘dulgte praksis’ fra Russlands. Videre synes denne tematikken å aktualisere USAs demokratiske identitet og tenkelig også nevnte selvbilde som ‘ivaretaker av grunnleggende normer og verdier’.

Putin synes innrammet som en ‘hovedaktør’ bak valginnblandingsforsøket, og er gjenstand for krass omtale i andre kontekster (som dels omtalt ovenfor). Dette antyder at han forstås som en personifikasjon av en russisk innenriks- og utenrikspolitikk som konstrueres som (skarpt) motstykke til den amerikanske. Den russiske presidenten tillegges eksplisitt ‘søken etter å svekke både USA og Europa’, hans bakgrunn i russisk sikkerhetstjeneste framheves – og han tilskrives implisitt ‘autoritære/illiberale’ ideer og eksplisitt slik praksis: ‘knusing av russisk demokrati’, ‘knebling av pressen’ og ‘fengsling av politiske dissidenter’. Ideer om at slik praksis er akseptabel settes i kontrast amerikanske (liberale) verdier. Videre tillegges

Putin dessuten ‘kontring av USAs frihetsinnsats *ved enhver sving*’. Dermed foretas igjen grensedragning med utgangspunkt i ‘frihet’: USA konstrueres som ‘frihetsforkjemper’ versus ‘Putins Russland’ der ‘frihet innskrenkes’ og ‘hvorfra amerikansk frihetsarbeid motarbeides’. I forlengelsen av dette utpekes Putins presidentcomeback i 2012 som startpunkt for ‘eskalerende anti-amerikansk retorikk’ og ‘en konsekvent kontra-amerikansk politikk’ ut fra (nullsum)tanken om at ‘alt USA gjør, må være dårlig for Russland’. Dette innrammes som ‘en retur til et antagonistisk sinnelag’ med antatt eksistens under den kalde krigen. Med dette synes Obama å artikulere opplevd ‘russisk/putinistisk fiendeblick på USA’ med kald krig-røtter – og å tilskrive Putin ansvar for USA-Russland-relasjonens dårlige forfatning. Selv mener han å ha ‘investert’ mye for å oppnå et godt forhold til Russland.

At Putin tillegges ‘knusing av russisk demokrati’, antyder en konstruksjon av ‘Putins Russland’ som ‘et ødelagt demokrati’ og slik en kontrast til USAs ‘demokratiske identitet’. Obama synes også å ‘sikkerhetisere’ demokrati basert på demokratisk fred-tesen (jf. ‘amerikansk støtte til demokrati og menneskerettigheter omhandler nasjonal sikkerhet’). I lys av dette og opplevd konsekvent russisk kontring av amerikansk innsats for frihetens sak (trolig demokrati- og menneskerettighetspromotering), er det tenkelig at ‘Putins Russland’ ikke bare oppfattes å motarbeide amerikanske sikkerhetsinteresser, men òg betraktes som sikkerhetstrussel ved å være ‘ikke-demokratisk’.

Som omtalt utgjør Ukraina-konflikten hovedreferansen i Obama-administrasjonens Russlandsbilde, med Georgia-Russland-krigen i 2008 som mulig ‘underreferanse’. Videre synes forståelsen av Russland i Ukraina-konteksten å danne referanse/fortolkningsramme for betraktningen av landet i bredere internasjonal sammenheng og i Syria-konteksten (som illustrert en tvetydig referanse). Videre kobles valginnblandings-referansen til ‘Putin-referansen’ – herunder presidenten som ‘legemliggjøringen’ av russisk innenrikspolitikk og utenrikspolitikk i Ukraina- og Syria-kontekstene samt av ‘kontra-amerikansk’ politikk. Putin-omtalen danner dermed ‘en viss rød tråd’ i de negative Russlands-representasjonene. Samtidig artikuleres det også noen positivt ladede referanser til amerikansk-russisk samarbeid om sikring av kjernefysiske materialer fra terrorister, atomnedrustning, eliminering av Syrias kjemiske våpen, Iran-avtalen (Russland som ‘konstruktiv og hjelpsom’ i avtaleforhandlingene) og delvis om Syria-spørsmål. I tillegg artikuleres (visse) ‘kulturelle, handelsmessige og internasjonale fellesskaps-bånd’. Samlet viser dette sameksistens av negative og positive Russlandsrepresentasjoner med hovedvekt av førstnevnte.

I tekstmaterialet artikuleres (som dels illustrert) følgende russlandspolitikk i konteksten av Ukraina-konflikten: fordømmelse og sanksjoner (også omtalt som ‘isolasjon og påføring av kostnader’), avskrekking (østlige NATO-tiltak/forsterkning av allierte⁵⁸) og diplomati/dialog. Obama avviser også bruk av militærmakt for konfliktløsning, og ønsker en politisk løsning (2014b, 2014c, 2016b). I andre kontekster artikuleres sanksjoner for valginnblanding og ‘trakassering av amerikanske tjenestemenn’, samt ønske om samarbeid med Russland i ulike spørsmål. Nedenfor følger analyse av koblinger mellom politikk og identitet.

Fordømmelse og sanksjoner i Ukraina-konteksten synes tydelig koblet til konstruksjonen av Russland som en ‘aggressiv’, ‘bøllerte’ aktør som bryter folkeretten og opererer med fortidig ‘imperialistisk innflytelsessfæretenkning’ – og selvframstillingen av USA/Vesten som temporalt oppdatert/progressiv forsvarer og håndhever av etterkrigsordenen, samt advokat for ukrainsk selvbestemmelse. Tett tilknyttet sistnevnte virker også å være selvforståelsen av USA som verdens (‘unnværlige, eksemplariske’) leder, dets ‘innsats for styrking og håndheving av internasjonal orden’ og ‘ivaretagelse av grunnleggende internasjonale normer og verdier’. Illustrerende er at Obama framhever amerikansk lederskap bak motreaksjonen overfor Russland – og poengterer at den ikke bunner i amerikanske egeninteresser eller et vestlig ønske om å ‘holde Russland nede’ eller å ‘straffe det russiske folk’, men handler om ‘troskap til den internasjonale orden’, om ‘oppretholdelse av viktige prinsipper’ og om å ‘avskjære Putins dårlige handlingskurs’. Herunder synes skillet mellom ‘russere’ og ‘Putin/lederskapet’ å inngå i legitimeringen av sanksjonene. I tillegg kan det skimtes en lærer-elev-konstruksjon av henholdsvis USA/Vesten og Russland.

Dels overlappende med ovennevnte, framstår avskrekkingen forbundet med omkvedet om russisk ‘aggresjon’, og artikuleringen av en russisk ‘trussel’ mot det vestlige vi-ets ‘visjon om et helt, fritt og fredelig Europa’. Tilstøtende er òg utsagn om at ‘russiske Ukraina-grep minner om sovjetisk framferd i Øst-Europa’, at denne ‘aggresjonen’ uroer østeuropeiske allierte – og ‘synes å true framgangen gjort siden den kalde krigen’. Her figurerer i mine øyne den gjenopplivede skillelinjen mellom (Sovjet-)Russland og ‘den frie verden’ – herunder mellom a) en gammel sovjetisk Andre og en samtidig russisk Andre som ‘(aggressivt) erobrer andres land’ (samt ‘bøller’ og ‘dikterer’) og b) Vesten/NATO som ‘holder nasjoner frie’. Sanksjoner og støtten til Ukraina artikuleres også innenfor denne rammen. Samlet virker avskrekkingstiltakene tilknyttet konstruksjon av Russland som et temporalt tilbakeliggende land som står for ‘aggresjon’, implisitt ‘neo-imperialisme/ufrihet’ og en framferd som kan

⁵⁸ I dette ligger også USAs egne European Reassurance/Deterrence Initiative, som artikuleres av Obama (2014e).

lede til europeisk 'tilbakegang' vs. et moderne/progressivt Vesten som står for 'fred, frihet og framgang'. Tilkoblet synes også å være en konstruksjon av NATO som et 'solidarisk verdifellesskap' som beroliger (øst)europeiske allierte (Obama f.eks. 2014a, 2014e).

Som Obama formulerer, kombineres vestlig sanksjonspress med diplomati overfor Russland. I Ukraina-konfliktens tidlige fase snakker han (2014a) og Kerry (CBS 2014) noe om dialog mellom USA og Russland. Diplomati-sporet kan tenkelig være tilknyttet innramming av USA som en aktør som opererer med 'variabel-sum-tenkning' vis-à-vis 'nullsumtenkende' Russland/Putin – og herunder et amerikansk håp om endring i russisk handlingskurs og konfliktløsning 'etter det 21. århundrets standard'. Relevant er også nevnte mulige betraktning av 'det russiske folk' som (mer) kapabelt (enn Putin/lederskapet) til på sikt å forandre oppfatning 'om hvordan oppnå ønsket sikkerhet, velstand og status' gitt at Vesten står samlet mot 'rå maktbruk' og 'åpner for dialog'. Videre artikuleres diplomati overfor Russland i stor grad med henvisning til tysk og fransk innsats for dialog og diplomatisk konfliktløsning, jf. Normandie-formatet og Minskprosessen (Obama 2014c, 2016b). Altså vektlegges sanksjoner og NATO-tiltak i artikulering av politikk i Ukraina-konteksten.

Sanksjonene for valginnblanding og trakassering synes tilkoblet innramming av Russlands framferd som 'aggressiv' og 'ondsinnert' – og som 'i strid med og underminerende av internasjonale atferdsnormer'. Tilknyttet er kanskje også tilskrivning av Putin 'søken etter å svekke både USA og Europa' og antatt kontrastering mellom hans ideer og amerikanske verdier. Disse sanksjonene kan muligens også involvere det amerikanske selvbildet som 'bevarer av grunnleggende normer og verdier'. Ønske om samarbeid⁵⁹ med Russland 'i adressering av felles utfordringer' og 'for håndtering av verdensproblemer' virker tilknyttet omtalen av forutgående amerikansk-russisk samarbeid – og slik implisitt til konstruksjon av Russland som en tidvis 'konstruktiv samarbeidspartner'. Samarbeidsønsket synes også, særlig i Syria-konteksten, tilkoblet konstruksjonen av Russland som 'et viktig land', 'en militær supermakt' med 'innflytelse rundt om i verden' – og slik som en aktuell/ønsket samarbeidspartner. Involvert kan også være konstruksjonen av et '(globalt) ansvarsbevisst' amerikansk/vestlig Selv, og et implisitt 'samarbeidsinnstilt' USA som under Obama 'har søkt et konstruktivt forhold til Moskva'.

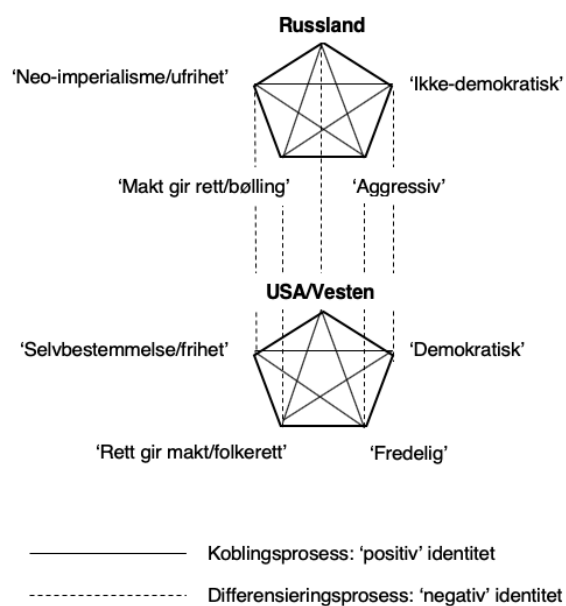
Adresseringen av spørsmålet om transformasjon indikerer først forsiktig tro på at 'fortidige' Russland på lengre sikt kan evne temporal oppdatering gjennom kursendring i Ukraina-

⁵⁹ Samarbeidsønske artikuleres dels med betingelse om russisk kursendring i Ukraina, jf. Obama 2014f.

konteksten (etter påtrykk fra Vesten). En slik oppdatering vil imidlertid kun implisere en *delvis* russisk ‘retur til internasjonale spilleregler’. Som ovennevnte illustrerer vurderes russisk framferd å stride mot og underminere internasjonale regler og normer på flere områder. Videre tillegges ‘Putins Russland’ en ‘anti-amerikansk’ utenrikspolitisk linje – og oppleves altså å kontre et amerikansk Selv som forstår seg selv som ‘ivaretaker av grunnleggende normer og verdier på verdensbasis’. Samtidig omtales som nevnt eksempler på vellykket amerikansk-russisk samhandling og Russland beskrives som ‘et viktig land’ med sterke militære kapabiliteter og innflytelse – og dermed som en aktuell/ønsket samarbeidspartner i ulike internasjonale spørsmål. Dette indikerer at Russland kan vise seg fra ‘bedre sider’, vanskelig kan ‘gis opp’ og dermed ikke anses som fullstendig inkapabel til å likere Selvet i sin internasjonale atferd. Hva gjelder dypere transformasjon (mulig kapabilitet til å bli lik liberaldemokratiske USA/Vesten), synes Russland betraktet som ‘permanent tilbakeliggende’ iallfall så lenge Putin sitter ved roret.

Overordnet synes det konstruert høy grad av forskjell – og betydelig radikal annenhet – mellom Russland og USA/Vesten. Om den russiske Andre kanskje er situert i en viss grenseposisjon som noe lik det amerikanske Selvet, kan det muligens ligge i at begge tilskrives ‘militære superkapabiliteter’ (atomvåpen), og har (betydelig) innflytelse rundt om i verden (som sterke militærmakter og vetomakter i sikkerhetsrådet). Obama snakker også om ‘bygging av kulturelle, handelsmessige og internasjonale fellesskaps-bånd’ fra 90-tallet, hvilket kan indikere fellesnevnerne. Videre kan kanskje adressering av russisk motkritikk om dobbeltstandard, nyansering av Selvets samsvar mellom liv og lære – og herunder antatte forsøk på å stabilisere svakheter i identitetskonstruksjonen – indikere ‘vanskelige gråsoner’ mellom Selvet og den russiske Andre. Radikal annenhet konstrueres i mine øyne særlig med dikotomiene ‘makt gir rett/rett gir makt(folkerett)’, ‘ufrihet/frihet’ (‘neo-imperialistiske’ Russland vs. ‘den frie verden’) og ‘ikke-demokratisk/liberaldemokratisk’. Disse kan sies å romme kontrastene i verdensanskuelse/verdisett som beskrives av Obama. Tilknyttet er også tilskrivning av Russland ‘aggresjon’, ‘bølling’ og ‘neo-imperialisme’ vs. et implisitt ‘fredelig’, ‘ikke-bøllele’ og ‘ikke-imperialistisk’ amerikansk/vestlig Selv. I tillegg synes spesifikt Putin konstruert som en antipatisk, radikal Andre. Russisk støtte til den særs radikale Andre al-Assad og tillagte medansvar for ulike ‘grusomheter’ virker også å gjøre Russland mer ‘ytterliggående’, og kan òg antyde en barbarisk/sivilisert-dikotomi. Disse sterke/basale motsetningsforholdene synes konstruert med innslag av markant temporal annengjøring der også den gamle (radikale) sovjetiske Andre virker å figurere. En nær gjennomgripende moralsk asymmetri med Russland som underlegen USA/Vesten synes òg å avtegne seg.

I forlengelsen av ovennevnte synes Obama og Kerry å tegne et fiendebilde av Russland som utpreget ‘aggressiv’, ‘bøllete’ og dels ‘ondsinnnet orientert’. Det artikuleres en russisk ‘trussel’ mot ‘et helt, fritt og fredelig Europa’. Russland figurerer kanskje også som en ‘sikkerhetstrussel’ mot USA da demokrati (og menneskerettigheter) ‘sikkerhetiseres’ og landet tillegges en ‘ikke-demokratisk/illiberal karakter’. Videre tilskrives Russland en ‘eskalerende anti-amerikansk retorikk’ og ‘konsekvent kontra-amerikansk utenrikspolitikk’, med bl.a. ‘kontring av USAs frihetsinnsats ved enhver sving’, og vurderes dermed trolig å motarbeide amerikanske sikkerhetsinteresser. Mye av dette kobles spesielt til ‘antagonisten’ Putin – hvis presidentcomeback anses å markere opptakt til ‘anti-amerikansk’ språkføring og framferd. Herunder synes Putin i seg selv å være en sentral komponent i fiendebildet av Russland – og hovedaktøren bak et (etter min tolkning) opplevd russisk/putinistisk fiendebilde av USA. Videre gripes det tilbake til ‘fiendebildearven’ fra den kalde krigen på ulike vis: i omtalen av Russland hentydes det eksplisitt og implisitt til Sovjetunionen – og den ‘anti-amerikanske’ linjen innrammes som ‘antagonisme’ med kald krig-røtter. Det svært kritiske blikket på Russland i Ukraina-konteksten (og på Putin) synes å følge med i betraktningen av landet også i andre sammenhenger, som i Syria-konteksten der landet kanskje får ‘verst omtale’. Mistillit til ‘Putins Russland’ artikuleres ikke direkte, men virker å framgå tydelig i underteksten. Samtidig preges andretilskrivningen av noe ambivalens (jf. også positiv omtale og samarbeidsønske) – og dermed framstår ikke det observerte fiendebildet som altomfattende. Samlet synes ‘fiendeblikket’ på Russland å hvile særlig på oppfatningen av russiske Ukraina-grep og Putins innen- og utenrikspolitiske framferd.

Figur 3. Sentrale dikotomier i Obama-administrasjonens representasjoner

4.2.2. Trump-administrasjonen

Russiske ‘anslag’ mot Ukraina og Vesten

Russisk framferd i Ukraina danner et sentralt referansepunkt i Trump-administrasjonens representasjoner – og artikuleres ofte sammen med andre, stort sett nyere referanser. Herunder framkommer etter min tolkning grensedragninger mellom Russland og USA/Vesten med

utgangspunkt i ‘ansvar’, frihet, folkerett og demokrati. I det følgende skisseres Trump-administrasjonens omtale av Russland der dets Ukraina-grep er en innholdsmessig (og analytisk) ‘hovedtråd/samlingstråd’ – med oppfattet russisk ‘undergraving av vestlig demokrati’ og nervegiftangrepet som sentrale ‘side-tråder’.

I en tale til ‘det polske folk’ i Warszawa sommeren 2017, artikulere Trump betydelig kritikk av Russland – samtidig som han åpner for samhandling:

«Today, the West is ... confronted by the powers that seek to test our will, undermine our confidence, and challenge our interests. ... We urge Russia to cease its destabilizing activities in Ukraine and elsewhere, and its support for hostile regimes – including Syria and Iran – and to instead join the community of responsible nations in our fight against common enemies and in defense of civilization itself.» (Trump 2017a)

Her synes Russland konstruert som en av maktene som tillegges ‘søken etter å teste, underminere og utfordre Vesten’. Konkret tilskrives Moskva ‘destabiliserende aktiviteter i Ukraina og andre steder’, og ‘støtte til fiendtlige regimer som Syria og Iran’. At Russland oppfordres til ‘heller å slutte seg til fellesskapet av ansvarlige nasjoner⁶⁰ i kampen mot felles fiender og for sivilisasjon i seg selv’, indikerer konstruksjon av en ansvarlig/uansvarlig-dikotomi mellom (fortrinnsvis) Vesten og Russland. Med ‘felles fiender’ sikter Trump til særlig ‘radikale islamske terrorister’, som han mener truer både Vesten og ‘hele menneskeheten’ (ibid.). Herunder synes det også tegnet en sivilisasjon/barbari-dikotomi der Russland medregnes som del av ‘den generelle siviliserte verden’ vs. den barbariske, særs radikale Andre i ‘radikal islamsk terrorisme’ (særlig IS). Trump synes også å åpne for at Russland kan bli ‘ansvarlig’ hvis landet endrer atferd og samarbeider med ‘de ansvarlige’.

I forlengelsen ‘sammenfatter’ Trump disse motkreftene som han mener at Vesten står overfor:

«Americans, Poles, and the nations of Europe value individual freedom and sovereignty. We must work together to confront forces, whether they come ... from the South or the East, that threaten over time to undermine these values....» (Trump 2017a)

Trolig er det Russland (mfl.) som oppfattes å ‘true fra øst’. Felles for motkreftene er at de ‘truer med å underminere de vestlige verdiene individuell frihet og suverenitet’. Herunder kan det synes konstruert en skillelinje mellom Russland (mfl.) og Vesten med utgangspunkt i ‘frihet’ og ‘(respekt for) suverenitet’. Trump (ibid.) omtaler òg amerikanske soldater i Polen – utstasjonert som del av NATOs forsterkede ‘avskrekkings- og forsvarsstilling’ overfor

⁶⁰ Sikter trolig til USA-ledet koalisjon mot IS med mange vestlige, men òg arabiske land (jf. kap 2; SNL 2019).

Russland – som «brave defenders of freedom». Dette indikerer konstruksjon av USA/NATO som forsvarer av ‘frihet’ mot Russland.

Trumps Warszawa-tale følges opp samme sommer av Pence (2017b) i Tallin. I en tale til NATO-tropper på ‘avskrekkingsoppdrag’ i Estland, re-artikulerer han kritikken av russisk ‘destabiliserende aktivitet i Ukraina og andre steder’ og ‘støtte til fiendtlige regimer’ med Nord-Korea som nytt eksempel. Samtidig målbærer han et mer utbroderende blikk på Russland med framtreddende romlig og temporal dimensjon:

«Today we stand where East meets West, on a great frontier of freedom. And no threat looms larger in the Baltic States than the specter of aggression from your unpredictable neighbor to the east. At this very moment, Russia continues to seek to redraw international borders by force, undermine the democracies of sovereign nations, and divide the free nations of Europe one against another.» (Pence 2017b)

Med dette synes Pence tydelig å konstruere en romlig ‘frihetsgrense’ mellom Russland og Vesten/NATO. Visepresidenten situerer seg også i et ‘baltisk perspektiv’ der han finner at ‘ingen trussel rager større enn aggresjonsspøkelset fra den uforutsigbare naboen i øst’. Herunder figurerer den gamle sovjetiske Andre, som også visepresidenten nær sagt omtaler som ‘frihetens anti-tese’: «That communist regime personified everything free peoples reject.» (ibid.). I tillegg kan ‘barbar ved porten’-temaet skimtes. Ut fra ovennevnte synes samtidens Russland betraktet i forlengelsen av Sovjet med koblinger til ‘aggresjon’ og ‘ufrihet’ – hvilket antyder konstruksjon av landet som ‘fortidig situert’ og reproduksjon av fri/ufri-dikotomien fra vestlig kald-krigs-diskurs.

Til forskjell fra Russland som tilskrives ‘søken etter å endre internasjonale grenser med makt’, kobler Pence (2017b) Vesten med ‘rettsstat’ – hvilket kan indikere underliggende konstruksjon av ‘folkerett/makt gir rett’-dikotomien mellom Selvet og den russiske Andre. Mer utdypende artikuleres Vesten/NATO som et verdifelleskap basert på ‘frihet, demokrati og rettsstat’. På MSC i 2017 omtaler Pence (2017a) også USA som ‘leder av den frie verden’. Videre sier han i begge disse talene (ibid.) at USA ‘vil fortsette å ansvarliggjøre Russland for dets grep og kreve at landet etterlever Minsk-avtalene’ – og ‘oppfordrer europeiske allierte og venner til å gjøre det samme’ Her innrammes USA som ‘rettskaffent’ vis-à-vis Russland – og det antydes en forståelse av amerikansk lederskap i vestlig kontring av Moskva à la Obamas.

Ovenfor tillegges Russland og ‘søken etter å underminere suverene nasjoners demokrati, og sette frie europeiske nasjoner opp mot hverandre’. Førstnevnte peker på valginnblanding, mens sistnevnte trolig sikter til en forståelse av at Russland bruker energimakt som politisk

pressmiddel mot europeiske NATO-land. Denne tolkningen understøttes av Pence' utsagn i 2019, som presenteres senere. I sin FN-tale i 2018 sier Trump (2018e) at USA «believe strongly in energy security for ourselves and for our allies», og at landet er 'verdens største energiprodusent og er beredt til å eksportere'. Videre bemerker presidenten (ibid.) at «[r]eliance on a single foreign supplier can leave a nation vulnerable to extortion and intimidation». Han berømmer så Polen mfl. for konstruksjon av en baltisk rørledning «so that nations are not dependent on Russia». Samtidig kritiserer presidenten Tyskland for Nord Stream 2-rørledningen, og erklærer at «[h]ere in the Western Hemisphere, we are committed to maintaining our independence from the encroachment of expansionist foreign powers.» (ibid.). Vestlig divergens settes her i parentes. Relevant er at energi 'sikkerhetiseres' vis-à-vis Russland – og at landet konstrueres som en 'ekspansjonistisk makt' som implisitt tillegges sannsynlig eller faktisk bruk av 'energiutpressing og -intimidering'. Som vi senere skal se, byr også Trump på mindre 'antagonistisk' omtale av energimakten (Putins) Russland.

I Trumps FN-tale i 2017 antydes (igjen) grensedragning mellom Russland og USA med utgangspunkt i '(respekt for) suverenitet' – samt herunder 'respekt for folkerett og grenser': «We must reject threats to sovereignty, from the Ukraine to the South China Sea. We must uphold respect for law, respect for borders», sier presidenten (2017b). I denne talen vektlegger han suverenitetsprinsippet gjentatte ganger langs sin 'Amerika først-linje'. Trump (ibid.) erklærer at USA 'forventer at alle nasjoner respekterer rettighetene til enhver annen suveren nasjon'. Han situerer også eget land «among the greatest forces for good in the history of the world, and the greatest defenders of sovereignty, security, and prosperity for all.» (ibid.) Med dette artikulere Trump implisitt en russisk 'trussel mot Ukrainas suverenitet' vs. et ('eksepsjonelt') USA som 'forventer at alle nasjoner respekterer andres suverene rettigheter' – og 'er blant de største forsvarere av suverenitet, sikkerhet og velstand for alle'.

I et NYTimes-innlegg i 2017 gir Tillerson uttrykk for følgende blikk på Russland:

«On Russia, we have no illusions about the regime we are dealing with. The United States today has a poor relationship with a resurgent Russia that has invaded its neighbors Georgia and Ukraine in the last decade and undermined the sovereignty of Western nations by meddling in our election and others.» (NYTimes 2017).

Her framgår det at USA 'ikke har noen illusjoner om det russiske regimet' – hvilket antyder at det anses å være av 'dårlig sort'. Russland som omtales som 'gjenoppblomstrende' og tilskrives først 'invasjon av naboene Georgia og Ukraina'. Dermed trekkes en parallell mellom russisk framferd i Georgia i 2008 og senere i Ukraina. Tillerson (NYTimes 2017)

skriver også at USA ‘er på vakt mot russisk aggresjon’ – og er ‘forpliktet til gjenoppretting av Ukrainas suverenitet og territorielle integritet’. Videre bemerker han at «[a]bsent a peaceful resolution of the Ukraine situation, which must begin with Russia’s adherence to the Minsk agreements, there cannot be business as usual with Russia.» (ibid.). Herunder synes USA konstruert som forsvarer av Ukraina mot russisk ‘aggressiv’ framferd. Ovenfor tillegges òg Russland på ny ‘underminering av vestlige nasjoners suverenitet gjennom valginnblanding’.

I en uttalelse på NATO-kvarteret i Brussel våren 2018, omtaler Pompeo nevnte tema og nye – samt artikulere en ‘russisk militær trussel’ mot amerikanske allierte og partnere:

«Russia threatens allies and partners both militarily, as seen through its invasions of Georgia in 2008 and Ukraine in 2014, and through an aggressive campaign to undermine western democratic institutions. In light of Russia’s unacceptable actions, NATO is more indispensable than ever. As NATO allies agree, the use of military-grade nerve agent developed by Russia on UK territory was a reckless action that put the lives of innocent civilians at risk.» (Pompeo 2018a)

‘Den militære trusselen’ fra Russland anskueliggjøres av Pompeo med henvisning til russiske ‘invasjoner av Georgia og Ukraina’. En ‘russisk fare’ identifiseres også i en ‘aggressiv kampanje for å undergrave vestlige demokratiske institusjoner’. Moskva tillegges òg mer eller mindre ansvaret for nervegiftangrepet i Storbritannia, og herunder en ‘uforsvarlig handling’. Videre omtales NATO som ‘mer uunnværlig enn noensinne i lys av Russlands uakseptable handlinger’. En illustrasjon på forståelsen av NATOs rolle framkommer også i Pompeos (2018a) følgende utsagn: «the alliance has been the bulwark of international peace and security for nearly 70 years, and it will remain so.». Han (ibid.) sier òg at de allierte har pratet om «the changing nature of the threat from Russia» og at «[t]here was enormous consensus of the risk that it poses to the West, those hybrid war activities». Med dette artikuleres altså en ‘hybrid trussel’ fra Russland mot Vesten, hvilket trolig henspiller på valginnblanding og mer konkret på bruk av desinformasjon og cyberangrep (jf. kap. 2). Videre sier utenriksministeren at USA «has made abundantly clear that NATO should not return to business as usual with Russia until Moscow shows clear change in its actions and complies with international law.» (ibid.). Dermed virker USA/NATO innrammet som forsvarer av folkeretten og ‘uunnværlig bolverk for internasjonal fred og sikkerhet’ vs. russisk ‘folkerettsstridig og truende militær framferd’.

I en fellesuttalelse fra statslederne i USA, Frankrike, Tyskland og Storbritannia om nervegiftangrepet i mars 2018, vises det til britisk informasjon om at det er «highly likely that Russia was responsible for the attack» – samt at landene vurderer at «there is no plausible alternative explanation» (Det hvite hus 2018). Dermed tillegges Russland (med et lite forbehold) ansvar for angrepet – og slik «the first offensive use of a nerve agent in Europe

since the Second World War» (ibid.). Med dette tilskrives landet en ‘fortidig’ handling og synes dermed konstruert som temporalt tilbakeliggende. I forlengelsen tilskrives Russland ‘et klart brudd på kjemivåpenkonvensjonen og folkeretten, samt ‘et overgrep mot britisk suverenitet’. Statslederne synes også å artikulere en ‘russisk sikkerhetstrussel’ ved å framholde at angrepet «threatens the security of us all.» (ibid.). Videre uttaler de at «[o]ur concerns are also heightened against the background of a pattern of earlier irresponsible Russian behavior.» (ibid.). Her framgår det at nervegiftangrepet betraktes i lys av ‘et mønster av tidligere uansvarlig russisk atferd’. Dette peker trolig særlig på russiske Ukraina-grep (med oppfattet forløper i Georgia-grep) og valginnblanding – og antyder re-konstruksjon av en ansvarlig/uansvarlig-dikotomi mellom Vesten og Russland.

I et Fox News-intervju uttaler Pompeo (2018b) seg ytterligere om amerikansk støtte til Ukraina og om ‘den russiske trusselen’:

«This administration has been strong in supporting the Ukrainians, strong in making sure that we’re protected against Russian expansion in other parts of the world. We all recognize that that threat is real, and President Trump has been strong in protecting America from Russian aggression.» (Pompeo 2018b).

Med dette synes russisk framferd i Ukraina innrammet som ‘ekspansjonistisk’ – og det antydes opplevde forsøk fra Russland på ‘ekspansjonisme i andre deler av verden’. Dette knytter an til nevnte omtale av landet som en ‘ekspansjonistisk makt’. Moskva tilskrives også ‘agresjon’. Herunder synes USA konstruert som ukrainernes og verdens ‘beskytter’ mot russisk ‘ekspansjonisme’ og ‘agresjon’. Pompeo (2018b) tilføyer også at Trump-administrasjonen har vært «relentless in its efforts to deter Russia from its bad behavior.»

Videre uttrykker han (2018b) òg en oppfatning om at Russland lenge har drevet med ‘undergraving av vestlig demokrati’: «It wasn’t just the 2016 elections. Somehow America seems to forget the history of Russia’s efforts to undermine Western democracy for decades now.» Dette antyder at samtidens russiske atferd på dette feltet ses som en forlengelse av oppfattet sovjetisk praksis, hvilket understøttes av Pompeos utsagn samme dag til et kristent amerikansk kringkastingsnettverk, CBN. CBN-intervjuet er i utgangspunktet ekskludert fra tekstutvalget grunnet usikker resepsjon, men inkluderes her for å belyse dette momentet. Til CBN sier utenriksministeren at «[t]here is a long history ... of Russia’s efforts to undermine Western democracy – the Soviet Union for decades, now Russia for the last few.» (2018c). I tillegg til de historiske linjene, tegner også Pompeo (2018b) i Fox News-intervjuet lange

framtidige linjer: «I have great confidence that the Russians will try and undermine Western democracy in ... 2018, 2019, and for an awfully long time.».

Ovenfor er interessante temporale dimensjoner. Da russiske ‘anslag mot vestlig demokrati’ knyttes an til den gamle sovjetiske Andres oppfattede praksis – og ‘demokrati’ gjerne (og trolig i amerikanske øyne) betraktes som en moderne, progressiv styreform (vis-à-vis ikke-demokratiske styresett) – antydes en konstruksjon av Russland som temporalt tilbakegjengende. At Moskva forventes å drive slik aktivitet i uoverskuelig framtid, indikerer fravær av endringskapabilitet og slik konstruksjon av landet som dobbelt temporalt dislokalisert. Videre antyder Pence’ og utenriksministrenes utsagn at ‘undermineringen av vestlig demokrati’ utføres fra en russisk ikke-demokratisk posisjon. I en pressekonferanse med Ungarns utenriksminister i Budapest, kaller Pompeo (2019g) eksplisitt Russland for ‘autoritær’:

«Today I spoke with the foreign minister about the urgent importance of supporting Ukraine in its quest for sovereignty and territorial integrity. We must not let Putin drive wedges between friends in NATO. Hungarians know all too well from their history that an authoritarian Russia will never be a friend to the freedom and sovereignty of smaller nations.» (Pompeo 2019g)

Igjen synes USA konstruert som forsvarer av Ukraina mot Russland. I forlengelsen av Pence’ nevnte anklage, tilskrives spesifikt Putin ‘forsøk på å drive kiler mellom venner i NATO’. I dette tilfellet danner trolig Russlands PR-kampanje et sentralt bakteppe⁶¹. Med henspill på Ungarns forhold til Sovjet (som figurerer sterkt i utenriksministerens uttalelser her), uttrykker Pompeo noe han betrakter som en ‘ungarsk historisk kjensgjerning’ – ‘at et autoritært Russland aldri vil være en venn for mindre nasjoners frihet og suverenitet’. I fortsettelsen sier han (2019g) også at «Russia’s not the only power that wants to erode freedom in this region» og viser til at «Russia and China are authoritarian powers who do not share our joint aspirations of freedom.». Utenriksministeren (ibid.) annonserer dessuten ‘styrking av amerikansk tilstedeværelse i Sentral-Europa’ og beklager ‘USAs fravær i regionen i nyere fortid’. «Our rivals filled those vacuums. Today we reaffirm our determination to compete for positive influence in the region.», sier han (ibid.). Dermed konstrueres Russland som en ‘autoritær makt’ og ‘rival’ som ‘ønsker å erodere frihet i regionen’ – i kontrast til ‘demokratiske’ USA/NATO og dets ‘frihetsstreben’, samt USAs ‘positive innflytelse’.

⁶¹ Som nevnt i kap. 4.1 har Ungarn vært blant ‘tvilerne’ til EUs Russland-sanksjoner, og ifølge Tsygankov (2016:247) har Moskvas (konservative) budskap vunnet gjenklang hos ungarske styresmakter.

I en uttalelse om Trump-administrasjonens Krim-deklarasjon av juli 2018, sier Pompeo (2018d) at USA «reaffirms as policy its refusal to recognize the Kremlin's claims of sovereignty over territory seized by force in contravention of international law.». Mer utdypende omtaler han (ibid.) 'Russlands Ukraina-invasjon og dets forsøkte Krim-anneksjon' som brudd på prinsippene om suverenitet og territoriell integritet (herunder om at grenser ikke kan endres med makt) og viser til FN-pakten og Helsingforserklæringen. Videre synes Pompeo (2018d) å artikulere 'russisk hykleri' ved å si at USA «calls on Russia to respect the principles to which it has long claimed to adhere and to end its occupation of Crimea.». Utenriksministeren (ibid.) tilføyer òg at «Russia has acted in a manner unworthy of a great nation and has chosen to isolate itself from the international community.» Med dette omtales landet som en i utgangspunktet 'stor nasjon' som har opptrådt på 'uverdige vis' overfor Ukraina og som har 'selvisolert' seg. Pompeo (ibid.) sier òg at USA 'sammen med allierte, partnere og det internasjonale fellesskapet' fastholder på en ikke-anerkjennelsespolitikk overfor Krim-anneksjonen og stadfester at Ukrainas territoriale integritet må gjenopprettes. Dermed virker USA/Vesten igjen (dog denne gangen mer utbroderende) konstruert som forsvarer av folkeretten og Ukraina vis-à-vis Russland.

Syria/Midtøsten: Russland som 'promotør av kjeltringstater og brutale/morderiske ledere'

Russland er dels gjenstand for svært krass omtale i Syria-konteksten. Som nevnt kritiseres landet for 'støtte til fiendtlige regimer som Syria, Iran og Nord-Korea'. Våren 2018 bombet USA igjen militære mål i Syria i respons på gassangrep mot sivile som al-Assad-regimet ble tilskrevet ansvar for – denne gangen sammen med Frankrike og Storbritannia (SNL 2018). I en Syria-uttalelse underveis i bombekampanjen tilskriver Trump (2018b) sammenfattet al-Assad 'onde villmannsangrep mot og slakting av uskyldige sivile' – og kaller han et 'monster'. Videre tar presidenten 'for seg' Iran og Russland, som han omtaler som 'de to landene mest ansvarlige for å støtte det kriminelle al-Assad-regimet':

«To Iran, and to Russia, I ask: What kind of a nation wants to be associated with the mass murder of innocent men, women, and children? The nations of the world can be judged by the friends they keep. No nation can succeed in the long run by promoting rogue states, brutal tyrants, and murderous dictators.» (Trump 2018b)

Her sier Trump med andre ord at Russland (og dels Iran) 'assosieres med masse mord av uskyldige mennesker' – og anses å 'promotere kjeltringstater, brutale tyranner og morderiske diktatorer'. Sistnevnte klagepunkt sikter trolig kun på Russland da han (2017b) i nevnte FN-tale kaller Iran og Nord-Korea 'kjeltringstater'. Dermed henspiller trolig anklagen på Russlands Syria-engasjement og oppfattet russisk støtte til Iran (samt dels Nord-Korea). Videre antyder utsagnet ovenfor en oppfatning om at land som 'ønsker å assosieres med' eller

opererer slik at de forbindes med masse mord, er dypt umoralske. I fortsettelsen beskyldes Russland for løftebrudd omkring elimineringen av syriske kjemiske våpen:

«In 2013, President Putin and his government promised the world that they would guarantee the elimination of Syria's chemical weapons. Assad's recent attack – and today's response – are the direct result of Russia's failure to keep that promise. Russia must decide if it will continue down this dark path, or if it will join with civilized nations as a force for stability and peace.» (Trump 2018b)

Med dette tillegges 'Putins Russland' et tydelig ansvar for at gassangrepet kunne utføres, samt for påfølgende vestlig luftangrep. Videre tilskrives landet en kurs 'nedover en mørk sti', og stilles overfor et valg mellom å 'fortsette nedover den' eller slutte seg til 'siviliserte nasjoner' (presumptivt vestlige land med USA, Storbritannia og Frankrike i bresjen) som en 'stabilitets- og fredskraft'. I Trumps følgende utsagn anskueliggjøres ytterligere hvordan det vestlige Selvet kontrasteres fra al-Assad-regimets oppfattede atferd og dels også fra Russlands:

«Following the horrors of World War I a century ago, civilized nations joined together to ban chemical warfare. ... We never want to see that ghastly specter return. So today, the nations of Britain, France and the United States of America have marshaled their righteous power against barbarism and brutality.» (Trump 2018b)

Igjen innrammes kjemisk våpenbruk som 'fortidig' (jf. nervegiftangrep) – og de tre vestlige statene skisseres som temporalt oppdaterte, berettigede bekjempere av 'dette spøkelset'. Samlet sett antyder ovennevnte situering av Russland i en 'sivilisatorisk og temporal gråsoner' mellom det 'barbariske, brutale', tilbaketrukkende al-Assad-regimet og det 'siviliserte', temporalt oppdaterte vestlige Selvet. Ovenfor framgår også konstruksjon av al-Assad som en særs radikal Andre, med Iran og Nord-Korea som 'gode nummer to og tre'. Etersom Russland figurerer som begge støttespillere, synes dette å 'radikalisere' den russiske Andre.

Samtidig er Russland gjenstand for noe annen type omtale i Syria-konteksten. I en pressekonferanse med den russisk utenriksministeren Sergei Lavrov, snakker Tillerson (2017a) om felles ønske om et forent og stabilt Syria, og enighet om å nekte terrorister 'som ønsker å angripe både USA og Russland' en trygg havn i landet – samt om å fortsette drøfting om hvordan oppnå konfliktløsning. Han gir også i NYTimes-innlegget uttrykk for samarbeidsbehov med Russland særlig i Syria: «While we are on guard against Russian aggression, we recognize the need to work with Russia where mutual interests intersect. Nowhere is that more evident than in Syria.» (NYTimes 2017). I en presseseanse med Putin i Helsinki, påpeker Trump (2018d) at «our militaries, actually, have gotten along probably better than our political leaders for years», og forteller at militærene 'kommer veldig godt

overens, og koordinerer seg imellom i Syria og andre steder'. Dette illustrerer at negativ omtale i Syria-sammenhengen sameksisterer med noe nøytral/positiv andretilskrivning.

(Atom)opprustning og INF-avtalen: Russland som '(truende) rival' og 'lovbryter'

På MSC i 2017 varsler Pence (2017a) at USA ('lederen av den frie verden') under Trump-administrasjonen vil «strengthen our military, restore the arsenal of democracy», for slik å være «able to confront any and all who would threaten our freedom and our way of life». 'Truslene' mot USA/Vestens frihet og livsstil ser visepresidenten (ibid.) i 'framveksten av nye og gamle motstandere', som Russland (en 'gammel motstander i øst', jf. Sovjet). I SOTU-talen i 2018 advokerer Trump for kraftig økning av USAs militærbudsjett og revitalisering av dets atomvåpenarsenal i møte med blant annet '(farlige) rivaler' som i Kina og Russland:

«...we face rogue regimes, terrorist groups, and rivals like China and Russia that challenge our interests, our economy, and our values. In confronting these dangers, we know that ... unmatched power is the surest means of our defense. For this reason, I am asking the Congress to ... fully fund our great military. As part of our defense, we must modernize and rebuild our nuclear arsenal... making it so strong and powerful that it will deter any acts of aggression.» (Trump 2018a)

Dermed er Russland blant 'truslene/rivalene' som artikuleres i begrunnelsen for amerikansk (atom)opprustning – herunder 'revitalisering av demokratiets arsenal'.

Høsten 2018 anklager Trump (2018f) i en presseuttalelse Russland for brudd på INF-trakten og varsler amerikansk terminering av avtalen. På NATO-kvarteret i desember re-artikulerer og utdyper Pompeo (2018f) presidentens beskyldning. Han (ibid.) forteller at administrasjonen utøver «powerful American leadership on behalf of our people and our allies» ved å konfrontere Russland med 'mangeårige avtalebrudd': «Russia's been flight-testing the SSC-8 cruise missile since the mid-2000s. ... Its range makes it a direct menace to Europe.», sier han (ibid.) og fortsetter: «In 2017, General Selva ... told Congress that Russia had deployed its missile, and I quote, "in order to pose a threat to NATO and to facilities within the NATO area of responsibility"». Her tillegges Russland utvikling og utplassering av en mellomdistanserakett 'som utgjør en direkte trussel mot Europa' – 'med den hensikt (nettopp) å være en trussel mot NATO'. Skissert russisk opptreden kontrasteres av Pompeo (ibid.) med amerikansk 'samvittighetsfull etterlevelse av traktaten'. USA har også, forteller utenriksministeren, «exercised the utmost patience and effort in working to convince Russia to adhere to its terms.» (ibid.). I fortsettelsen setter han oppfattet russisk framferd inn i en større kontekst:

«These violations of the INF Treaty cannot be viewed in isolation from the larger pattern of Russian lawlessness on the world stage. The list of Russia's infamous acts is long: Georgia, Ukraine, Syria, election meddling, Skripal, and now the Kerch Strait, to name just a few. In light of these facts, the United States today declares it has found Russia in material breach of the treaty and will suspend our obligations as a remedy effective in 60 days unless Russia returns to full and verifiable compliance.» (Pompeo 2018f)

Med dette uttrykker han at Russlands 'vesentlige brudd på INF-traktaten' ses i sammenheng med 'et større mønster av russisk lovløshet på verdensscenen'. Pompeo utdyper 'den lange listen av famøse handlinger' med russisk opptreden i Georgia, Ukraina (inkl. hendelsen ved Kertsjstredet) og Syria – samt valginnblanding og nervegiftangrepet. Dermed oppsummerer han alle de mest sentrale referansene i Trump-administrasjonens Russlandsbilde – og anskueliggjør at de kobles til hverandre. Dette antyder òg en 'lovløs/lovlydig'-dikotomi i konstruksjonen av Russland og USA/Vesten. Oppfattede russiske INF-brudd og 'øvrig lovløshet' brukes også som begrunnelse for amerikansk suspensjon av egne avtaleforplikter om 60 dager 'med mindre Russland returnerer til full og verifiserbar etterlevelse'.

I Trumps INF-uttalelse i februar 2019 – der amerikansk avtaleterminering kunngjøres – tillegges Russland på ny «unlawful conduct» med et «prohibited missile system that poses a direct threat to our allies and troops abroad» (Trump 2019a). Igjen tilskrives USA 'fullstendig oppfyllelse av avtalen', og presidenten (ibid.) annonserer utvikling av 'militære responsalternativer'. Samtidig uttrykker han USAs 'forpliktelse til verifiserbar og håndhevbar våpenkontroll som fremmer egen, allierte og partners sikkerhet' og sier følgende:

«We stand ready to engage with Russia on arms control negotiations that meet these criteria, and, importantly, once that is done, develop ... an outstanding relationship on economic, trade, political, and military levels. This would be a fantastic thing for Russia and the United States, and would also be great for the world.» (Trump 2019a)

Med dette artikulere presidenten både en opplevd 'direkte trussel' fra russisk side – og beredthet til våpenkontrolldialog med Russland. Videre, hvis vellykkede forhandlinger, uttrykkes et ønske om å 'utvikle en enestående relasjon' på flere områder.

I sin SOTU-tale av 2019 snakker Trump (2019b) om 'gjentatte russiske INF-brudd' og amerikansk tilbaketrekning fra avtalen. «Perhaps we can negotiate a different agreement, adding China and others, or perhaps we can't – in which case, we will outspend and out-innovate all others by far.», sier han (ibid.). Som antydnet ovenfor er vektlegging av forsvarsopprustning – og framheving av USAs overlegne militærmakt – sentralt i Trump-administrasjonens uttalelser. Disse forholdene kommer ofte til uttrykk i tekstmaterialet

sammen med artikuleringer av amerikansk eksepsjonalisme – à la Obama. Trump (2019b) framhever ‘full gjenoppbygging av USAs militære’ med budsjetter på 700 og 716 milliarder dollar i 2018/2019 – samt utvikling av et ‘topp-avansert missilforsvarssystem’. Herunder erklærer han (ibid.) at «our military is the most powerful on Earth, by far» og at «we represent the most extraordinary nation in all of history.». Omtalte utsagn om USAs lederskap, unike rolle i verdenshistorien og enestående militærmakt antyder at amerikansk eksepsjonalisme fortsatt er høyst sentralt i det amerikanske selvbildet – og indikerer at Russland er blant de Andre som brukes til å underbygge dette.

‘Ønsket om å komme overens’ og spørsmålet om russisk endringskapabilitet

Da Russland synes konstruert som ‘fortidig’, følger spørsmålet om landet betraktes som kapabelt til ‘framtidrettet endring’. Dette adresseres nedenfor sammen med presentasjon av administrasjonens uttalte ønske om et bedre forhold til og samarbeid med Russland.

I et NPR-intervju sier Tillerson (2017b) at ‘USA-Russland-relasjonen er på sitt dårligste siden den kalde krigens slutt’ og at «we have a very low – almost no – level of trust between us». I forlengelsen uttaler utenriksministeren (ibid.) at «this cannot be the relationship ... between the two most powerful nuclear nations on the planet». I omtalte pressekonferanse med Lavrov, uttrykker han (2017a) at forverringen av relasjonen skyldes ‘gjensidige grep tatt for å demonstrere misnøye med den andre’ og advokerer for stabilisering av forholdet. I NPR-intervjuet sier Tillerson (ibid.) videre at «we would like to have a relationship with Russia where they do not threaten ... the United States or to any of the Western part of the world» – samt at USA gjerne skulle ha sett Russland som «a positive member of the global world order, not a disruptive part». Foruten artikuleringen av et skralt forhold, en opplevd russisk ‘trussel’ mot Vesten og omtale av landet som ‘forstyrrende’ på verdensscenen, indikerer Tillersons utsagn en oppfatning om at det er ‘nødvendig’ at *atommaktene* USA og Russland kommer bedre overens. Utsagnet kan dertil antyde at han muligens kan se for seg russisk endring på lang sikt – herunder landet som et ‘positivt medlem av verdensordenen’.

I NATO-uttalelsen våren 2018 artikulerer Pompeo (2018a) et amerikansk ønske om dialog med Russland og framholder at «[w]e would love nothing more than them to rejoin ... the democratic world». Her framgår en oppfatning om at Russland har vært del av ‘den demokratiske verden’ og at russisk gjenvending ønskes. Samtidig forventer han som nevnt at Russland vil fortsette med ‘undermining av vestlig demokrati’ i lang framtid og omtaler landet som ‘autoritært’. Dette kan antyde at Russland i bunn og grunn anses som kapabelt til å

returnere til 'den demokratiske verden' framfor å 'undergrave' den, men at det er ingen/lite tiltro til slik endring i overskuelig framtid. Kanskje er en slik betraktning tilknyttet Pompeos bilde av 'Putins Russland': «Russia, under Vladimir Putin, remains a bully.», sier han (2018e) til Fox News. Som òg omtalt uttrykker Tillerson at USA 'ikke har noen illusjoner om det russiske regimet'. Sammenfattet synes ikke Russland (under Putins ledelse) ansett som kapabel til å bli 'lik' det demokratiske, temporalt oppdaterte amerikanske/vestlige Selvet.

Mens utenriksministrenes artikuleringer av søken etter å få USA-Russland-relasjonen på fote synes mer preget særlig av 'nødvendighetsvurderinger', virker presidentens artikuleringer av det samme i større grad å også vektlegge 'mulighetsvurderinger'. I en pressekonferanse etter NATO-toppmøtet sommeren 2018 (forut for Helsinki-møtet med Putin) uttrykker Trump (2018c) flere ganger ønske om å komme overens med Russland. Presidenten (ibid.) sier også følgende om Putin: «he's a competitor. He's representing Russia. I'm representing the United States. He's not my enemy. And hopefully, someday, maybe he'll be a friend.». Med konkurranse dem imellom, viser han (2018d) i presseseansen med Putin til Nord Stream 2-rørledningen – og sier at «the word "competitor" is a compliment.». Altså synes Trump å ha et mer positivt syn på Russlands president enn sin utenriksminister, men han sier ikke noe som indikerer tiltro til at 'Putins Russland' kan bli lik Selvet.

I Helsinki forteller Trump (2018d) om 'dypt produktiv dialog' mellom presidentene og at «[o]ur meeting today carries on a long tradition of diplomacy between Russia, the United States, for the greater good of all.». I et tilbakeblikk på relasjonen, snakker presidenten (ibid.) om at 'landene kjempet side om side med hverandre under andre verdenskrig' og at de 'selv under den kalde krigen evnet å vedlikeholde en sterk dialog'. Med henblikk på samtiden sier han (ibid.) at «our relationship has never been worse than it is now. However, that changed as of about four hours ago.». Trump forteller at han mener at begge land er ansvarlige for at dialog som under dette presidentmøtet ikke har skjedd tidligere. Dertil peker han på anklagen om samrøre og Mueller-etterforskningen som et vesentlig hinder. Trump (ibid.) vektlegger at 'konstruktiv dialog mellom landene åpner for mulige nye veier til verdensfred- og stabilitet' – samt at de har 'godt kjente meningsforskjeller', men 'må, med basis i felles interesser, finne måter å samhandle på for å kunne løse mange verdensproblemer'.

Samtaletema mellom presidentene har ifølge Trump vært valginnblanding i USA⁶², innsats mot atomvåpenspredning (Nord-Korea, Iran), Syria og ‘radikal islamsk terrorisme’. Som nevnt kritiserer Pence Russland for å støtte ‘fiendtlige Nord-Korea’. Samtidig takker Trump (2017b) i FN-talen av 2017 Moskva for støtte til Pyongyang-sanksjoner – og i presseseansen med Putin uttrykker han (2018d) verdsettelse av russisk forpliktelse til samarbeid med USA for å stanse Nord-Koreas atomprogram. Dermed utgjør Nord-Korea en tvetydig referanse. Videre uttaler presidenten at amerikansk-russisk samarbeid rundt Syria ‘har potensialet til å redde svært mange liv’, og forteller som nevnt om militær koordinering mellom partene i landet. Hva gjelder terrorisme, påpeker Trump (ibid.) at ‘begge land har lidd forferdelige terrorangrep’ – og at presidentene har entes om å vedlikeholde kontraterror-kommunikasjon ‘for å beskytte våre borgere fra denne globale trusselen’. Dermed artikuleres en felles trussel. Til sist framgår det at landenes nasjonale sikkerhetsrådsrepresentanter skal møtes for oppfølging av adressert tematikk (ibid.)⁶³.

Ovenfor artikulere Trump samlet sett noe eksisterende samarbeid/enighet og felt der det er samarbeidspotensial, samt flere fellesnevner mellom landene. I tillegg til ‘felles tradisjon for diplomati til alles gode’, bemerker han alliansen under 2. verdenskrig og at begge ‘har lidd forferdelige terrorangrep’. Han artikulere også følgende framtidsperspektiv:

«Today’s meeting is only the beginning of a longer process. But we have taken the first steps toward a brighter future ... Our expectations are grounded in realism but our hopes are grounded in America’s desire for friendship, cooperation, and peace.» (Trump 2018c)

Med dette synes Trump å uttrykke ønske om og (forbeholden) tro på at relasjonen på sikt kan bedres, herunder for ‘forventninger forankret i realisme’ – og ‘håp forankret i ønske om vennskap, samarbeid og fred’. Dette opplever han (ibid.) også at er en gjensidig forståelse. Som omtalt artikulere presidenten i INF-uttalelsen beredhet til våpenkontrolldialog med Russland – og et ønske om å ‘utvikle en enestående relasjon’ mellom landene etter vellykkede forhandlinger på dette området. Dette antyder at Trump fastholder sin dialoglinje og ønske om å komme på bølgelengde med Russland, samtidig som ønsket her kobles til betingelse om endret russisk tilnærming til våpenkontroll.

⁶² Trumps omskiftelige utsagn rundt amerikansk etterretnings konklusjon om russisk valginnblanding i USA – hvilket kom til uttrykk under presseseansen med Putin og i etterkant av møtet – settes i parentes i denne studien.

⁶³ Pompeo (2018, 19.07) sier om Helsinki-møtet at Trump ‘oppnådde ett av sine mål’: «to create a way where the two leaders of these important countries can have positive, constructive conversations that surround these incredibly important issues». Med dette konstrueres både USA og Russland som ‘viktige land’.

Ovennevnte innleder til ‘underspørsmålet’ om Russland betraktes som kapabel til tidsmessig oppdatering gjennom retur til ‘moderne’ internasjonale spilleregler. Som omtalt er russisk implementering av Minsk-avtalene satt som betingelse for løfting av Øst-Ukraina-relaterte sanksjoner, og figurerer slik som en ‘målestokk’ for endring også i Trump-administrasjonens Russland-omtale (Pence 2017a; Tillerson 2017a; NYTimes 2017). I tillegg forutsetter som nevnt løfting av USAs Krim-relaterte sanksjoner at Russland returnerer Krim til Ukraina. Pence’ (2019) følgende uttalelse i en pressekonferanse med Polens president gir en sterk indikasjon på at Russland ikke oppfattes å ha endret seg i Ukraina-konteksten per da – og tenkelig på at landet betraktes som lite kapabelt til å gjøre det:

«Despite years of negotiations, Russian forces still occupy large parts of Georgia and Ukraine, and they recently unlawfully detained Ukrainian ships and their crews in the Black Sea. Moscow seeks to divide our alliance, with its oil and gas reserves, with its new arsenal of nuclear weapons, and with its efforts to meddle in elections across Europe and around the world.» (Pence 2019)

Med dette tilskrives Russland ‘fortsatt okkupasjon av store deler av Georgia og Ukraina’ – samt ‘ulovlig arrest av ukrainske skip og mannskap’ ved Kertsjstredet. Videre re-artikulerer Pence nevnte omtale av oppfattet russisk ‘søken etter å splitte europeiske land/NATO’ – og mener at Moskva gjør dette ved bruk av energimakt, nye atomvåpen og ‘valginnblanding i Europa og rundt om i verden’. Sett i sammenheng med Pompeos betraktning av russisk ‘undergraving av vestlig demokrati’ som en forlengelse av sovjetisk framferd, antyder dette en konstruksjon av Russland som en aktør som fortsatt opererer med ‘fortidig’ praksis. Illustrerte artikuleringer av et opplevd russisk ‘mønster av uansvarlig og lovløs atferd internasjonalt’ indikerer også liten tiltro til russisk kapabilitet/vilje til selv ‘moderat’ temporal oppdatering. Samtidig synes Trump å holde døren åpen for at Russland kan tre inn i ‘de ansvarliges rekke’ og få (mer solid) forankring blant ‘siviliserte’ land som de vestlige. Tillersons ønske om å se Russland som ‘et positivt medlem av verdensordenen’, kan og som omtalt antyde at landet på lengre sikt anses som kapabel til å gjenoppta ‘lovlydig’ atferd på.

Oppsummering og koblinger mellom identitet og politikk

Russiske Ukraina-grep danner en ‘hovedtråd/samlingstråd’ som andre referanser knyttes an til. I Ukraina-konteksten synes Russland samlet sett konstruert som en ‘aggressiv, ekspansjonistisk makt’ som ‘destabiliserer og søker å endre internasjonale grenser med makt’ – og som med dette bryter folkeretten. USA/Vesten virker konstruert som forsvarer av Ukraina og folkeretten (særlig suverenitetsprinsippet) mot denne russiske Andre. Russisk ‘invasjon av Ukraina’ ses i forlengelsen av tidligere ‘invasjon av Georgia’ – og Moskva

tilskrives ‘fortsatt okkupasjon av store deler av begge land’. Dessuten tillegges Russland ‘ulovlig arrest av ukrainske skip med mannskap’ ved Kertsjstredet. Landet beskrives også som en utgangspunktet ‘stor nasjon’ som har opptrådt på ‘uverdig vis’ overfor Ukraina – hvilket tilsier viss sameksistens mellom ‘positiv’ og negativ omtale.

Ovennevnte artikuleres sammen med russiske ‘anslag’ mot Vesten. Russland tilskrives ‘søken etter å underminere vestlig demokrati, erodere frihet og sette vestlige land opp mot hverandre’. Videre artikuleres landet som en (hybrid) sikkerhetstrussel. Sammenfattet konstrueres Russland (overlappende) i denne sammenhengen som en ‘aggressiv, ekspansjonistisk, autoritær makt’ og ‘rival’ som driver med valginnblanding og ‘energiutpressing og -intimidering’, samt truer militært med ‘invasjoner i sitt nabolag’, ‘nervegiftangrep’ og med nye atomvåpen. Vis-à-vis denne russiske Andre konstrueres USA/Vesten samlet sett som ‘den demokratiske, frie verden’ – ledet an av USA – og NATO som ‘unnværlig bolverk for internasjonal fred og sikkerhet’.

Innenfor tematikken ovenfor synes den russiske Andre og det amerikanske/vestlige Selvet konstruert gjennom følgende sentrale dikotomier: ‘uansvarlig/ansvarlig’, ‘makt gir rett/folkerett’, ‘ufrihet/frihet’, og ‘autoritær/demokratisk’. De to sistnevnte kobles særlig til hverandre – og utgjør dermed en revitalisert dikotomi-duo fra vestlig kald-krigs-diskurs. Vesentlig er òg skillelinjen ‘aggressiv’ vs. ‘fredelig/defensiv’. Videre synes det tegnet en romlig ‘frihetsgrense’ mellom Russland og Vesten/NATO – og landet synes betraktet i forlengelsen av den gamle, sovjetiske Andre som ‘aggresjonsspøkelse’ og ‘frihetens anti-tese’. Herunder skimtes ‘barbar ved porten’-temaet. Russisk ‘undergraving av vestlig demokrati’ ses også i forlengelsen av oppfattet sovjetisk framferd – og landet forventes å fortsette med slik ‘underminering’ i overskuelig framtid. I tillegg tilskrives Russland bruk av kjemisk våpen som ikke har vært anvendt i Europa siden 2. verdenskrig, og tillegges slik en ‘avleggs’ handling. Herunder synes den russiske Andre situert i fortiden i kontekstene av dets framferd i Ukraina og framtoning/opptreden i Baltikum og Sentral-Europa, samt dets oppfattede ‘anslag’ mot vestlig demokrati og nervegiftangrep-saken.

I kontekstene av russiske ‘anslag’ mot Ukraina og mot USA/Vesten artikuleres avskrekking, våpensalg til Kiev, sanksjoner (relatert til Ukraina, valginnblanding og nervegiftangrepet) og Krim-deklarasjonen (formalisering av ikke-anerkjennelse av Krim-anneksjonen). Ukraina som sentralt emne i ønsket dialog adresseres kort nedenfor. Avskrekking (NATO-tiltak og eget European Deterrence Initiative) og våpensalg synes særlig tilkoblet nevnte

konstruksjoner av Russland som en ‘aggressiv, ekspansjonistisk makt’ som ‘destabiliserer og søker å endre internasjonale grenser med makt’ og som ‘truer allierte’ vis-à-vis USA/Vesten som forsvarer av Ukraina og folkeretten, med NATO som ‘uunnværlig bolverk for internasjonal fred og sikkerhet’. I Trump-administrasjonens tid har allerede eksisterende Russland-sanksjoner blitt videreført, innskjerpet og kodifisert i nevnte CAATSA-lov. Ukraina-relaterte sanksjoner og Krim-deklarasjonen synes tilkoblet konstruksjonene ovenfor med vekt på det folkerettslige aspektet. Den samlede sanksjonspolitikken (inkl. for nervegiftangrepet) synes overordnet tilkoblet representasjoner av Russland som en ‘aggressiv’ og ‘ekspansjonistisk’ aktør som bryter folkeretten, ‘underminerer USAs og andre vestlige staters demokrati’ og ‘truer alliertes sikkerhet’ (jf. ‘mønster av lovløs framferd’) vs. USA/Vesten (‘den demokratiske, frie verden’) som forsvarer folkeretten og ‘ansvarliggjør Russland for dets handlinger’.

I Syria/Midtøsten-konteksten og dels i bredere sammenheng konstrueres Russland som ‘støttespiller’ av ‘kjeltringstater/fiendtlige regimer’ som Syria, Iran og Nord-Korea. Herunder anses også landet som ‘promotør’ av det ‘onde, moderiske monstret’ al-Assad – og ‘assosieres med hans masse mord av uskyldige sivile’. Støtten til den særs radikale Andre al-Assad – samt oppfattet støtte til de også svært radikale Andre Iran og Nord-Korea – synes dermed å ‘radikalisere’ den russiske Andre. Dette forsterkes også av at ‘Putins Russland’ tilskrives løftebrudd omkring elimineringen av syriske kjemiske våpen, og dermed ansvarliggjøres for muliggjøring av gassangrep i Syria, samt for at påfølgende vestlig militær respons ‘måtte til’. USA, Storbritannia og Frankrike konstrueres som berettigede bekjempere av ‘fortidig’ kjemisk våpenbruk – og Russland stilles overfor et valg mellom å ‘fortsette nedover en mørk sti’ eller ‘slutte seg til siviliserte (vestlige) nasjoner’. Samlet synes Russland situert i en ‘sivilisatorisk og tidsmessig gråsoner’ mellom det ‘barbariske, brutale’, tilbakeliggende al-Assad-regimet og det ‘siviliserte’, temporalt oppdaterte vestlige Selvet. Syria- og Nord-Korea-referansene er samtidig tvetydige. I Syria-konteksten omtales også viss amerikansk-russisk enighet, samarbeidsønske og en god samhandlingsrelasjon mellom militærene. Og i Nord-Korea-konteksten takkes også Russland for støtte til Pyongyang-sanksjoner og russisk forpliktelse til samarbeid med USA om å stanse landets atomprogram.

Innenfor tematikken amerikansk (atom)opprustning konstrueres Russland som en ‘gammel motstander i øst’ (med den gamle sovjetiske Andre i spill) og ‘(stormakt)rival’ som med flere ‘truer vestlig frihet og livsstil – samt USAs interesser, økonomi og verdier’. Grensedragning med utgangspunkt i ‘frihet’ og ‘demokrati’ synes igjen virksom – herunder ved at ‘den frie

verdens leder' USA skal 'revitalisere sitt militære, demokratiets arsenal' vis- à-vis denne russiske Andre. I dette synes det å framgå tydelig kobling mellom identitetskonstruksjonene ovenfor og artikulering av amerikansk opprustningspolitikk. Tilknyttet er òg artikuleringen av amerikansk eksepsjonalisme, hvilket synes fortsatt svært sentralt i det amerikanske selvbildet – og antydning til at Russland figurerer blant de Andre som brukes for å underbygge dette.

I konteksten av INF-traktaten tillegges USA 'fullstendig etterlevelse av avtalen' og 'mektig lederskap på vegne av eget folk og allierte' for dets konfrontering av Moskva med dets 'mangeårige avtalebrudd'. Russlands 'forbudte missilsystem' beskrives som en 'direkte trussel mot Europa, og en tilsiktet trussel mot NATO' – og dets 'vesentlige brudd på INF' settes inn i 'et større mønster av russisk lovløshet på verdensscenen'. Det vises til russisk opptreden i Georgia, Ukraina (inkl. hendelsen ved Kertsjstredet) og Syria, valginnblanding og nervegiftangrepet. Dette illustrerer sammenkobling av alle av de mest markante referansene i Russlandsbildet slik det artikuleres av Trump-administrasjonen. Innrammingen av den russiske Andre som 'truende lovbryter' vis-a-vis det 'lovlydige' USA (og NATO) synes koblet til og brukt som legitimering av amerikansk tilbaketrekning fra INF-avtalen.

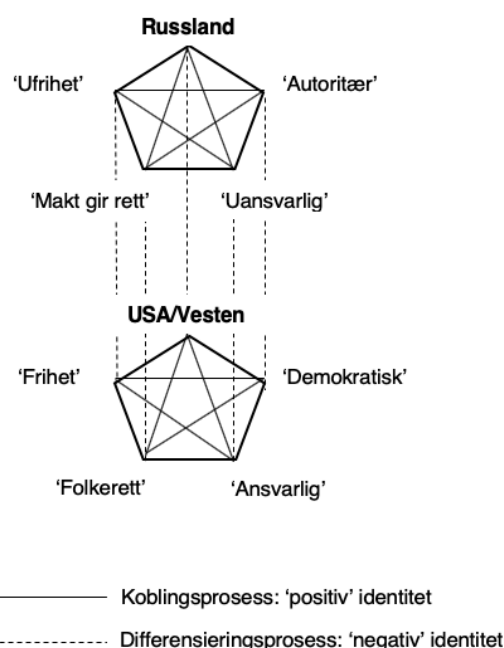
Samtidig uttrykkes det søken etter relasjonell bedring mellom USA og Russland – og herunder ønske om dialog og samarbeid med Moskva. Denne orienteringen synes for det første tilknyttet og begrunnet med en forståelse om at det 'begredelige' forholdet mellom 'verdens sterkeste atommakter' er uholdbart og må bedres. Dette kan betraktes som en krigsavvergingsagenda (jf. Trenin). Videre virker den tilkoblet artikuleringen av Russland som et 'viktig land' og av samarbeidsbehovet med Moskva særlig i Syria – samt søken etter å oppnå løsning av Ukraina-spørsmålet. Vesentlig synes òg Trumps artikulering av fellesnevnerne mellom landene: 'felles tradisjon for diplomati til alles gode', 'felles kampinnsats under 2. verdenskrig' og at begge 'har lidd forferdelige terrorangrep'. I forlengelsen av sistnevnte artikuleres også terrorisme som en felles trussel og kontraterrørsamarbeid mellom partene. Tilknyttet dialog-linjen synes dessuten å være forståelsen av gjensidig ansvar for forverringen av relasjonen.

Som omtalt synes ikke 'fortidige' Russland – iallfall ikke under Putins ledelse – betraktet som kapabel til å bli 'lik' det demokratiske, temporalt oppdaterte amerikanske/vestlige Selvet. Putin synes i seg selv å være en referanse i Trump-administrasjonens Russlandsbilde. I tillegg til ovennevnte omtale av 'Putins Russland' i Syria-konteksten, tilskrives spesifikt Putin søken 'etter å drive kiler mellom venner i NATO' – og under hans lederskap, mener Pompeo – 'vil

Russland alltid være en bølge'. Trumps Putin/Russlandsomtale er betydelig ambivalent. Han sier at hans betegnelse av Putin som 'konkurrent', da på energiekspport-feltet (tysk-russisk gassrørledningsprosjekt), er et 'kompliment' – samtidig som han 'sikkerhetiserer' energi vis-à-vis Russland og konstruerer landet som en 'ekspansjonistisk makt' med 'energiutpressing- og intimidering' nært til hånds. Videre antyder analysen at der er heller liten tiltro til at Russland, iallfall på mellomlang sikt, er kapabel/villig til 'moderat' temporal oppdatering, men samtidig at døren holdes på gløtt for dette.

Etter min tolkning illustrerer ovennevnte konstruksjon av høy grad av forskjell – og betydelig radikal annenhet – mellom Russland og USA/Vesten. Grunnleggende motsetningsforhold synes konstruert med innslag av temporal annengjøring, og herunder figurerer den gamle sovjetiske Andre. Videre indikerer funnene at USA/Vesten nær gjennomgående innrammes som moralsk overlegen Russland. Der er noe situering av den russiske Andre i en grenseposisjon vis-à-vis Selvet – jf. identifisert plassering av Russland i en 'sivilisatorisk og tidsmessig gråsoner' i Syria-konteksten, samt artikulerte fellesnevner mellom landene. Trump-

administrasjonen synes å tegne et fiendebilde av Russland 'ekspansjonistisk' og 'lovløst'. Det artikuleres 'stadig' dels konkret mot Ukraina og samt mot USA/Vestens sikkerhet, demokrati, suverenitet, frihet og samhold. Russland tillegges også støtte til den særs radikale al-Assad, samt til 'fiendtlige regimer/kjeltringstater' i Iran og Nord-Korea. Videre påpekes det lav – nær ingen – tillitt til Russland (og vice versa). 'Fiendebildearven' fra den kalde krigen synes å komme tydelig til uttrykk (jf. konstruksjon av romlig og tidsmessig frihetsgrense mellom Russland og NATO, 'aggresjonsspøkelset' i øst – samt kobling av opplevd sovjetisk og kontemporær russisk 'underminering av vestlig demokrati). Samtidig er andretilskrivningen tvetydig (jf. også positive representasjoner og ønske om å komme overens og samarbeide med Russland). Følgelig virker ikke fiendebildet å være altoverskyggende – som også illustrert ved Trumps utsagn om at 'Putin ikke er en fiende – og vil forhåpentligvis en dag kanskje være en venn'. Samlet peker 'fiendeblikket' på Russland på en forståelse av et 'mønster av russisk uansvarlig og lovløs framferd' der russiske Ukraina-grep utgjør en sentral 'samlingstråd'.

Figur 4 Sentrale dikotomier i Trump-administrasjonens representasjoner. Vesentlig er òg dikotomien 'aggressiv/fredelig (eller defensiv)'.

4.3 Mulighetsrom for moderering av fiendebildet

Hva kan man så si om mulighetsrommet for å 'ta brodden av' fiendebildet (og slik oppnå bevegelse i retning avspenning) i lys av analysefunnene og med litteratur-innspill? Som nevnt i kapittel 3 deler de fleste diskursanalytiske tilnærminger en filosofisk antakelse om at sosiale konstruksjoner, som identitet, er kontingente – de kunne ha blitt konstruert annerledes og kan endres. Empirisk illustrerende er det bemerkelsesverdige skiftet i USAs bilde av Sovjet og Tyskland etter andre verdenskrig: Sovjet ble rekonstruert fra aktet alliert og 'venn' til fiende – mens fienden i to verdenskriger, (Vest-)Tyskland, ble i økende grad omdefinert til 'venn' og del av det vestlige (siviliserte) fellesskap (Green og Bogard 2012:278, 285-6). Gabriel artikulere også erfaringen med egen radikal forandring og relasjonell endring blant samtidens EU-land fra fiendskap til partnerskap og attpåtil vennskap – og herunder bevissthet rundt at andres annerledeshet ikke behøver å være truende og 'nærer' ens identitet. Merkel poengterer også at Vesten-Russland-relasjonen har sett bedre dager og kan gjøre det igjen. Det artikuleres òg ønske om et bedre forhold fra både tysk og amerikansk side – og der er antydninger til at det særlig fra tysk og Trumps side søkes skapt nettopp mulighetsrom for framtidig konstruktivt samspill. Aspektene ovenfor taler således for et i utgangspunktet stort spillerom for re-konstruksjon av den russiske Andre og moderering av fiendebildet.

Samtidig – til forskjell fra det tyske eksemplet – har Russland som nevnt historisk sett vært Europas sentrale 'liminare Andre', og etter mine funn synes landet fortsatt situert i en grenseposisjon som dels europeisk, dels ikke-europeisk. Med henblikk på denne russiske mellomposisjonen, påpeker Holm (2019:8) at «Western states tend to treat Russia differently – more harshly – than they treat, for example, authoritarian non-Western states such as China and Saudi Arabia». Som omtalt finner også Morozov og Rumelili at Russland figurerer som en sentral politisk Andre for EU – og et syn på landet som 'iboende autoritært'. Sistnevnte forfattere samt Williams og Neumann finner dessuten 'sikkerhetisering' av demokrati fra EU og NATOs side. Denne analysen viser at 'autoritær/demokratisk'-dikotomien er sentral i samtidens vestlige selvilde og Russlandsbilde, og der er funn som antyder en forståelse av landet som nettopp 'iboende autoritært' eller lite kapabelt til å bli lik det demokratiske vestlige Selvet. Ettersom jeg også finner indikasjoner på kobling mellom russisk 'aggresjon' og 'autoritarisme' – og mer eksplisitt på 'sikkerhetisering' av demokrati – kan det hende at (nabo)landet 'stadig' vil oppfattes som en trussel. For å ta brodden av dette 'fiendebildeaspektet', må demokrati 'de-sikkerhetiseres' (jf. Wæver). Vesentlig er òg funnene av at samtidens Russland betraktes i forlengelsen av den gamle fienden Sovjet, synes forstått

som ‘neo-imperialistisk’ – og muligens fortsatt figurer som ‘barbar ved porten’. Slike ‘dyptgående’ eller ‘sedimenterte’ konstruksjoner kan være verre å gjøre noe med (Green og Bogard 2012:279-80). I tillegg kan det i identitetsdannelse ligge en fristelse til å omgjøre forskjell til annenhet (jf. kap. 3). En slik fristelse kan være særlig aktuell i lys av divergens innad i Vesten, herunder mulig bruk av den russiske Andre for å fastholde samhold (med veksler på Neumann 1999 i kap. 3). Samtidig påpeker Neumann og Welsh (1991:331) at «one should not rule out the possibility of turning a traditionally apposite Other into a positive Other, with which one could have mutually fruitful interaction.» Gjennomgangen så langt anskueliggjør at det er mulighetsrom for ‘nedbygging’ av fiendebildet av Russland, men at det samtidig kan vise seg vanskelig.

Et siste relevant aspekt er nyansering av Selvet. Dette er et stikkord for et kritisk blick på vestlig selvtilskrivning og andretilskrivning – og kan være et betydningsfullt grep for å ta brodden av fiendebildet av Russland. Obama artikulere en viss nyansering av USA/Vesten vis-à-vis bl.a. russisk kritikk av vestlig dobbeltmoral, men synes like fort å stabilisere dette med artikulering av ny forskjell. Hva gjelder etterlevelse av folkeretten, påpeker Wilhelmsen (2014) både amerikansk og russisk ‘selektiv prinsippfasthet’. Videre poengterer Holm en vestlig forestilling om ‘iboende godhet’ (tilknyttet liberale ideer) i møte med omverdenen (2017:55), amerikansk og sovjetisk/russisk valginnblanding (2018) og gjensidig mangel på introspeksjon i Vesten-Russland-relasjonen (2019). Gjensidigheten er viktig da man også kan snakke om et russisk fiendebilde av Vesten – og analysen finner nettopp et opplevd fiendsk blick fra russisk side. Gjensidigheten er òg viktig fordi Vestens og Russlands omtale av hverandre (og samtidig av seg selv) er viklet inn i hverandre (Neumann 1996:205-6). Denne ‘tredjeheten’ ved identitetsdannelse – og den Andres agens i Selvets identitetsdannelse (f.eks. undersøkt av Morozov og Rumelili (2012)) – er svært interessant. Studie av dette i Vesten-Russland-relasjonen fordrer utforskning også av Russlands selvbilde og Vesten-bilde. Dette er noe jeg gjerne skulle gjort i dette arbeidet, men må peke på som forslag til videre forskning.

I forlengelsen av studiens søken etter å bidra til bevisstgjøring rundt hvordan Vesten tenker om den russiske ‘utsiden’ og til ‘our living in difference’ (jf. Neumann), vil jeg avrunde med følgende spørsmål: Kanskje kan det være fruktbart fra vestlig side (og vice versa) å rette blikket mot hvordan egne selvbilder og (fiende)bilder av Russland kan bidra til å opprettholde samtidens konfrontasjon – og å kaste noe tvil over trusselen fra den russiske Andre?

5 Avslutning

Med henblikk på et betydelig ‘aktivert trussel-landskap’ mellom Vesten og Russland i samtiden, har denne oppgaven utforsket vestlige selvbilder og (fiende)bilder av den russiske Andre – og hva disse Russlandsbildene bygger på. Dette har blitt gjort med en diskursanalytisk tilnærming til studie av identitet og utenrikspolitikk. Oppgaven har også sett på spillerommet for å ta brodden av fiendebildet av Russland i lys av analysefunn og med litteraturinnspill.

Et hovedfunn i studien er at Vesten samlet synes konstruert som forsvarer av folkeretten, frihet, fred og demokrati vis-à-vis et ‘aggressivt’, ‘autoritært’ Russland som opererer med ‘den sterkeste rett’ og som står for ‘ufrihet’. Herunder konstrueres den russiske Andre og det vestlige Selvet særlig med dikotomiene ‘den sterkeste rett/folkerett’, ‘aggressiv/fredelig’, ‘ufrihet/frihet’ og ‘autoritær/demokratisk’. De sistnevnte utgjør en revitalisert ‘dikotomi-duo’ fra vestlig kald-krigs-diskurs om Sovjet – og den gamle, sovjetiske Andre er i spill i samtidsblikket på Russland. Det samme synes det århundrer gamle bildet av landet som ‘barbar ved porten’ og lærer-elev-tematikk. Et annet sentralt funn er at Russland virker konstruert som en ‘romlig samtidsinkarnasjon’ av Europas fortids-Andre, frykten for retur til sin rivaliserende, krigerske fortid. Andre vesentlige skillelinjer med tilknytning til de ovennevnte er ‘neo-imperialisme/selvbestemmelse’ og ‘uansvarlig/ansvarlig’. Russiske Ukraina-grep framgår som en hovedreferanse i Russlandsbildet – og som andre vesentlige referanser knyttes an til: Georgia (2008), Syria/Midtøsten, ‘underminering’ av Vesten/EU med valginnblanding og cyberangrep, nervegiftangrep i Storbritannia og brudd på INF-avtalen. Disse danner implisitt og eksplisitt grunnlag for forståelsen av ‘et mønster av russisk ‘uansvarlig’ og ‘lovløs’ framferd internasjonal’.

Russland synes dels konstruert som en radikal Andre vis-à-vis det vestlige Selvet. Samlet sett finner jeg et fiendebilde av Russland, men òg tvetydighet i hvordan den russiske Andre betraktes. Herunder kan en kanskje snakke om en dominerende sikkerhetsdiskurs der ‘den russiske fare/rival’ er i fokus – og om en alternativ samarbeidsdiskurs der Russland framgår som en aktuell og innflytelsesrik samarbeidspartner.

Mellom tyske, Obama-administrasjonen og Trump-administrasjonens representasjoner er betydelig sammenfall (førstnevnte fire dikotomier artikuleres av alle parter). Av flere forskjeller har jeg særlig merket meg følgende momenter. Med forbehold om at

tekstmaterialet på ingen måte er uttømmende, synes tysk Russland-omtale preget av mindre 'antagonistisk' språkføring enn den amerikanske og mer fokus på dialog/samarbeid. Begge administrasjoner snakker stadig om russisk 'agresjon' og synes særlig å vektlegge avskrekking, mens dette er mindre markant på tysk side. Omtale av Russland som 'bølle' er òg kun til stede i amerikanske representasjoner, særlig i Obamas. Trump-administrasjonen synes å stå for flest trusselartikulasjoner. Dette er trolig tilknyttet den her ganske 'sær-tyske' representasjonen av Russland som '*uunngåelig* nabo og samarbeidspartner', og kan indikere et opplevd behov for en mer balansert relasjon til Russland enn det USA har. Obama er også den som mest omtaler Putin spesifikt, og da på svært krast vis (til forskjell fra Trump). Herunder figurer Putin som en egen referanse i Russlandsbildet særlig ut fra amerikanske representasjoner. Innenfor selvtilskrivning artikulere kanskje tyskerne i større grad 'rettstat/folkerett', mens amerikanerne i større grad synes å artikulere 'frihet'.

Litteraturliste

Kapittel 1

- Cottam, Martha (2000): «Enemy image». I: Alan E. Kazdin (red.): *Encyclopedia of Psychology*. New York, NY, US: Oxford University Press.
- Frank, Jerome D. og Andrei Y. Melville (1988): «The Image of the Enemy and the Process of Change». I: Anatoly Gromyko og Martin Hellman (red.): *Breakthrough: Emerging New Thinking*. New York: Walker Publishing Company.
- Green, David Michael og Cynthia J. Bogard (2012): «The Making of Friends and Enemies: Assessing the Determinants of International Identity Construction». *Democracy and Security* 8(3): 277-314.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.
- Huebert, Rob (2017): «Security challenges in the Arctic». I: Elena Conde og Sara Iglesias Sánchez (red.): *Global Challenges in the Arctic Region: Sovereignty, environment and geopolitical balance*. New York: Routledge.
- Lindeman, Ole Andreas (2008): «Fiendebilder i russisk utenrikspolitikk – konsekvenser for forholdet til Vesten». *Nordisk Øst-forum* 22(1): 5-30.
- Murray, Shoon Kathleen og Jason Meyers (1999): «Do People Need Foreign Enemies? American leaders' beliefs after the Soviet demise». *The Journal of Conflict Resolution* 43(5):555-569.
- Myklebost, Kari Aga og Jens Petter Nielsen: «Den seige russofobien». *Nordlys* 26.02.2016:3. Kronikk.
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Neumann, Iver (2010): «Europa og de andre». *Nytt norsk tidsskrift* 1-2(27):86-96.
- Ottosen, Rune (1995): «Enemy Images and the Journalistic Process». *Journal of Peace Research* 32(1):97-112.
- Pompeo, Mike (2019, 06.05): «Looking North: Sharpening America's Arctic Focus». U.S. Department of State, 6. mai. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/looking-north-sharpening-americas-arctic-focus/> [Lesedato: 15.05.2019]
- Rash, Felicity (2012): *German Images of the Self and the Other: Nationalist, Colonialist and Anti-Semitic Discourse 1872-1918*. Basingstoke og New York: Palgrave Macmillan.
- Romanova, Tatiana (2016): «Sanctions and the Future of EU-Russian Economic Relations». *Europe-Asia Studies* 68(4):774-796.

Silverstein, Brett (1989): «Enemy Images. The Psychology of U.S. Attitudes and Cognitions Regarding the Soviet Union». *American Psychologist* 44(6):903-913.

Trenin, Dmitri (2017): «Collision Rather Than Collusion: Issues in Russian-U.S. Relations». *Asia Policy* 24:33-38.

Tsygankov, Andrei P. (2014): «The frustrating partnership: Honor, status, and emotions in Russia's discourses of the West». *Communist and Post-Communist Studies* 47:345-354.

Tsygankov, Andrei P. (2017): «Russia and the Future of European Security». I: Roger E. Kanet (red.): *The Russian Challenge to the European Security Environment*. Cham: Springer International Publishing AG, z.Hd. Alexander Grossmann.

Tsygankov, Andrei P. og Matthew Tarver-Wahlquist (2009): «Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide». *Foreign Policy Analysis* 5(4):307-326.

Wilhelmsen, Julie (2016): «Forestillingenes krig». *Morgenbladet* 1.-7.07.2016:16. Kronikk.

Wilhelmsen, Julie (2017b): «Russland: Hvor reell er trusselen og hvordan bør Norge forholde seg til den?». Julie Wilhelmsen <http://www.nupi.no/Nyheter/Russland-Hvor-reell-er-trusselen-og-hvordan-boer-Norge-forholde-seg-til-den> [Lesedato: 02.01.2017]

Kapittel 2

Aftenposten, nettutgave, 23.09.2014: «USA og arabiske land bomber IS-mål i Syria». <https://www.aftenposten.no/verden/i/J1g28/USA-og-arabiske-land-bomber-IS-mal-i-Syria> [Lesedato: 04.02.2018]

Aftenposten, nettutgave, 02.08.2019: «Både USA og Russland bekrefter: Nedrustningsavtalen er død». <https://www.aftenposten.no/verden/i/AdXMgq/Bade-USA-og-Russland-bekrefter-Nedrustningsavtalen-er-dod> [Lesedato: 02.08.2019]

Averre, Derek (2016): «The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance». *Europe-Asia Studies* 68(4):699-725.

Averre, Derek og Kataryna Wolczuk (2016): «Introduction: The Ukraine Crisis and Post-Post-Cold War Europe». *Europe-Asia Studies* 68(4):551-555.

Bebler, Anton (2015): «Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict». *Romanian Journal of European Affairs* 15(1):35-54.

BBC, nettutgave, 07.09.2019: «Ukraine and Russia exchange prisoners in landmark deal». <https://www.bbc.com/news/world-europe-49610107> [Lesedato: 07.09.2019]

Bukkvoll mfl. (2017): *10 år med russisk forsvarsmodernisering*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt. Viten, FFI-rapport nr. 2, 17/16860.

Charap, Samuel og Mikhail Troitskiy (2013): «Russia, the West and the Integration Dilemma». *Survival* 55(6):49-62.

CNN, nettutgave, 02.08.2017: «Russia sanctions: What you need to know». <https://edition.cnn.com/2017/07/25/europe/russia-sanctions-explainer/index.html> [Lesedato: 09.02.2018]

European Council of the European Union (2018): «European Council conclusions on the Salisbury attack, 22 March 2018». *EU*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-salisbury-attack/pdf> [Lesedato: 09.09.2018]

European Council of the European Union (2019): «EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine». *EU*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> [Lesedato: 30.09.2019]

European External Action Service, EEAS (2017): «The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol: Fact Sheet». *EEAS*. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/37464/eu-non-recognition-policy-crimea-and-sevastopol-fact-sheet_en [Lesedato: 30.01.2018]

European External Action Service, EEAS (2018): «Questions and Answers about the East StratCom Task Force». *EEAS*. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/2116/questions-and-answers-about-east-stratcom-task-force_en [Lesedato: 25.01.2019]

European External Action Service, EEAS (2019): «EU-Ukraine relations – factsheet». *EEAS*. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/4081/eu-ukraine-relations-factsheet_en [Lesedato: 30.09.2019]

Office of the High Commissioner for Human Rights (2019): «Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2018 to 15 February 2019». *OHCHR*. <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019.pdf> [Lesedato: 22.09.2019]

Forsvaret (2018): «Øvde på forsvaret av Norge». *Forsvaret*. <https://forsvaret.no/%C3%B8velse> [Lesedato: 02.02.2019]

Government of the United Kingdom (2018, 15.03): «Salisbury Attack: Joint statement from the leaders of France, Germany, the United States and the United Kingdom.» *Den britiske statsministerens kontor*. <https://www.gov.uk/government/news/salisbury-attack-joint-statement-from-the-leaders-of-france-germany-the-united-states-and-the-united-kingdom> [Lesedato: 16.03.2018]

Holtmark, G. Sven (2015): «Innledning». I: Sven G. Holtmark og Petia Mankova (red.): *Naboer i frykt og forventning: Norge og Russland 1917-2014*. Oslo: Pax.

Hopf, Ted (2016): «‘Crimea is ours’: A discursive history». *International Relations* 30(2):227-255.

Klassekampen, nettutgave, 08.01.2018: «Ruster opp mot Russland». <https://www.klassekampen.no/article/20180108/ARTICLE/180109973> [Lesedato: 02.02.2019]

Lavrov, Sergei (2015): «Foreign Minister Sergey Lavrov's interview to Mezhdunarodnoye Obozreniye programme on Rossiya 24 TV channel, Moscow, 29 May 2015». Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 30. mai. Tilgjengelig fra: http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/1339440 [Lesedato: 08.02.2018]

Loftus, Suzanne og Roger E. Kanet (2017): «Growing Confrontation Between Russia and the West: Russia's Challenge to the Post-Cold War Order». I: Roger E. Kanet (red.): *The Russian Challenge to the European Security Environment*. Cham: Springer International Publishing AG, z.Hd. Alexander Grossmann.

Ministry of Defence of the Russian Federation (2017): «Zapad 2017 Russian-Belarusian strategic exercise launched in Russia and Belarus». *Russlands forsvarsministerium*. http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12142199@egNews [Lesedato: 10.12.2017]

Ministry of Defence of the Russian Federation (2018): «Maneuvers Vostok-2018». *Russlands forsvarsministerium*. <http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12194252@egNews> [Lesedato: 02.02.2019]

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2014): «Reply of the official representative of the Ministry of Foreign Affairs of Russia, Alexander Lukashevich, regarding Russia's reaction to the anti-Russian sanction introduced by the United States, the EU and other countries». *Russlands utenriksministerium*. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/68626 [Lesedato: 31.01.2018]

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2017, 28.07): «Foreign Ministry's statement». *Russlands utenriksministerium*. http://www.mid.ru/en/web/guest/maps/us/-/asset_publisher/unVXBbj4Z6e8/content/id/2824435 [Lesedato: 09.02.2018]

Morozov, Viatcheslav og Bahar Rumelili (2012): «The external constitution of European identity: Russia and Turkey as Europe-makers». *Cooperation and Conflict* 47(1):28-48.

Myklebost, Kari Aga og Jens Petter Nielsen: «Den seige russofobien». *Nordlys* 26.02.2016:3. Kronikk.

Nielsen, Jens Petter (2014): «Russlands rolle i det norske nasjonale prosjektet 1814-1855». I: Jens Petter Nielsen og Petia Mankova (red.): *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917*. Oslo: Pax.

Neumann, Iver B. (1996): *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. London: Routledge.

Neumann, Iver B. (1999): *Uses of the other: "the East" in European identity formation*. Manchester: Manchester University Press.

Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Neumann, Iver B. (2002): «Europe's post-Cold War memory of Russia: *cui bono?*». I: Jan-Werner Müller (red.): *Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge: Cambridge University Press.

Neumann, Iver B. (2017): «Russiske nasjonalister versus vestvendte siden Den kalde krigens slutt». *Arr – Idéhistorisk tidsskrift* 3-4:3-17.

NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2018): «About us». *NATO StratCom*. <https://www.stratcomcoe.org/about-us> [Lesedato: 08.02.2018]

North Atlantic Treaty Organization (2014): «Wales Summit Declaration». *NATO*. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm [Lesedato: 24.10.2017]

North Atlantic Treaty Organization (2017): «NATO battlegroups in Baltic nations and Poland fully operational». *NATO*. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146557.htm [Lesedato: 03.10.2017]

North Atlantic Treaty Organization (2018a): «Statement by the North Atlantic Council on the use of a nerve agent in Salisbury». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_152787.htm?selectedLocale=en [Lesedato: 04.08.2018]

North Atlantic Treaty Organization (2018b): «Relations with Ukraine». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm [Lesedato: 01.04.2019]

North Atlantic Treaty Organization (2019a): «Boosting NATO's presence in the east and southeast». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm [Lesedato: 01.04.2019]

North Atlantic Treaty Organization (2019b): «Statement on Russia's failure to comply with the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_162996.htm [Lesedato: 05.02.2019]

North Atlantic Treaty Organization (2019c): «Relations with Russia». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm [Lesedato: 06.02.2019]

NRK, nettutgave 23.02.2014: «– Her flykter Janukovitsj fra Kiev». http://www.nrk.no/urix/_her-flykter-janukovitsj-fra-kiev-1.11563918 [Lesedato: 02.10.2017]

NRK, nettutgave, 10.04.2017: «Anklager Russland for kjemisk angrep i Syria». <https://www.nrk.no/urix/anklager-russland-for-kjemisk-angrep-i-syria-1.13469134> [Lesedato: 04.02.2018]

NRK, nettutgave, 12.04.2018a: «OPCW: Skripal forgiftet med Novitsjok». https://www.nrk.no/urix/opcw_-_skripal-forgiftet-med-novitsjok-1.14003891 [Lesedato: 09.09.2018]

NRK, nettutgave, 26.11.2018b: «Ukraina innfører militær unntakstilstand». <https://www.nrk.no/urix/ukraina-innforer-militaer-unntakstilstand-1.14311444> [Lesedato: 27.11.2018]

NRK, nettutgave, 22.03.2019a: «Mueller har levert sluttrapport fra Russland-granskningen». <https://www.nrk.no/urix/mueller-har-levert-sluttrapport-fra-russland-granskingen-1.14486625> [22.03.2019]

NRK, nettutgave, 08.08.2019b: «Ekspert mener NATO-øvelse terget russerne». <https://www.nrk.no/nordland/mener-norge-har-terget-russerne-1.14651862> [08.08.2019]

Obama, Barack (2016f): «Statement by the President on Actions in Response to Russian Malicious Cyber Activity and Harassment». The White House, 29. desember. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/12/29/statement-president-actions-response-russian-malicious-cyber-activity> [Lesedato: 06.03.2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (2019, 22.09): «OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM), Daily Report 224/2019 issued on 21 September 2019». OSSE. <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/431780> [Lesedato: 22.09.2019]

President of Russia (2019): «Executive Order On Extending Certain Special Economic Measures to Ensure the Russian Federation's Security». *Kreml*. <http://en.kremlin.ru/acts/news/60814> [Lesedato: 22.09.2019]

Putin, Vladimir (2014a): «Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council». President of Russia, 1. mars. Tilgjengelig fra: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353> [Lesedato: 02.10.2017]

Putin, Vladimir (2014b): «Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine». President of Russia, 4. mars. Tilgjengelig fra: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366> [Lesedato: 02.10.2017]

Putin, Vladimir (2018a): «Presidential Address to the Federal Assembly». President of Russia, 1. mars. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56957> [Lesedato: 31.07.2018]

Putin, Vladimir (2018b): «Statement by President of Russia Vladimir Putin». President of Russia, 14. april. Tilgjengelig fra: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/57257> [Lesedato: 09.02.2018]

Putin, Vladimir (2019a): «Meeting with Sergei Lavrov and Sergei Shoigu». President of Russia, 2. februar. Tilgjengelig fra: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59763> [Lesedato: 05.02.2019]

Putin, Vladimir (2019, 20.02): «Presidential Address to the Federal Assembly». President of Russia, 20. februar. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59863> [Lesedato: 21.02.2019]

Reuters, nettutgave, 12.01.2017a: «Europe erects defenses to counter Russia's information war». <https://www.reuters.com/article/us-usa-cyber-russia-europe-idUSKBN14W2BY> [Lesedato: 04.02.2018]

Reuters, nettutgave, 07.04.2017b: «Putin calls U.S. strikes on Syria illegal, blow to U.S.-Russia ties». https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-putin/putin-calls-u-s-strikes-on-syria-illegal-blow-to-u-s-russia-ties-idUSKBN1790NU?utm_source=twitter&utm_medium=Social [Lesedato: 04.02.2018]

Reuters, nettutgave, 29.05.2017c: «France's Macron, alongside Putin, denounces two Russian media for election meddling». <https://www.reuters.com/article/uk-france-russia-influence/frances-macron-alongside-putin-denounces-two-russian-media-for-election-meddling-idUKKBN18PIT8> [07.02.2018]

Romanova, Tatiana (2016): «Sanctions and the Future of EU-Russian Economic Relations». *Europe-Asia Studies* 68(4):774-796.

Rowland, Robert C. og John M. Jones (2016): «Reagan's Strategy for the Cold War and the Evil Empire Address». *Rhetoric & Public Affairs* 19(3):427-463.

Sakwa, Richard (2017): «U.S.-Russian Relations in the Trump Era». *Insight Turkey* 19(4):13-27).

Store norske leksikon (2018): «Gassangrep i Syriakrigen». *SNL*. https://snl.no/Gassangrep_i_Syriakrigen [Lesedato: 25.03.2019]

Store norske leksikon (2019): «INF-avtalen». *SNL*. <https://snl.no/INF-avtalen> [Lesedato: 07.08.2019]

The Guardian, nettutgave, 29.03.2018: «Russia expels diplomats in tit-for-tat action over Salisbury attack». <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/29/russia-accuses-uk-of-violating-international-law-skripal-case> [Lesedato: 09.09.2018]

The Independent, nettutgave, 21.08.2017: «Russia causes alarm with 'largest ever' military drills in Belarus». <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-military-drills-belarus-zapad-nato-eastern-europe-vladimir-putin-a7905386.html> [Lesedato: 04.10.2017]

The Washington Post, nettutgave, 16.12.2016: «FBI in agreement with CIA that Russia aimed to help Trump win White House». https://www.washingtonpost.com/politics/clinton-blames-putins-personal-grudge-against-her-for-election-interference/2016/12/16/12f36250-c3be-11e6-8422-eac61c0ef74d_story.html?hpid=hp_hp-top-table-main_usrussia-224pm%3Ahomepage%2Fstory&utm_term=.e0e995783230 [Lesedato: 09.02.2018]

The Washington Post, nettutgave, 27.03.2018: «Here are all the countries that just expelled Russian diplomats». https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/03/27/here-are-all-the-countries-that-just-expelled-russian-diplomats/?utm_term=.e7741e5bb81d [Lesedato: 09.09.2018]

The White House (2014a): «FACT SHEET: Ukraine-Related Sanctions». *Det hvite hus*. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/17/fact-sheet-ukraine-related-sanctions> [Lesedato: 15.12.2017]

The White House (2014b): «FACT SHEET: European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners». *Det hvite hus*. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/03/fact-sheet-european-reassurance-initiative-and-other-us-efforts-support-> [Lesedato: 02.02.2019]

The White House (2016): «FACT SHEET: U.S. and NATO Efforts in Support of NATO Partners, including Georgia, Ukraine, and Moldova». *Det hvite hus*. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/09/fact-sheet-us-and-nato-efforts-support-nato-partners-including-georgia> [Lesedato: 16.12.2017]

The White House (2017): «National Security Strategy of the United States of America, December 2017». *Det hvite hus*.
<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
[Lesedato: 19.02.2018]

The White House (2018): «President Donald J. Trump Has Taken Action to Stop Syrian Chemical Weapons Use». *Det hvite hus*. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-taken-action-stop-syrian-chemical-weapons-use/>
[Lesedato: 28.04.2018]

TIME, 04.03.2019:6: «The U.S.-Europe rift brings nuclear risks».

Trump, Donald (2019a): «Statement from the President Regarding the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty». The White House, 1. februar. Tilgjengelig fra:
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-regarding-intermediate-range-nuclear-forces-inf-treaty/> [Lesedato: 05.02.2019]

Tsygankov, Andrei P. (2015): «Vladimir Putin's last stand: the sources of Russia's Ukraine policy». *Post-Soviet Affairs* 31(4):279-303.

Tsygankov, Andrei P. (2016): *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. 4. utg. London: Rowman & Littlefield Publishers.

Tsygankov, Andrei P. (2017): «Russia and the Future of European Security». I: Roger E. Kanet (red.): *The Russian Challenge to the European Security Environment*. Cham: Springer International Publishing AG, z.Hd. Alexander Grossmann.

U.S. Congress (2017): «Countering America's Adversaries Through Sanctions Act». *CAATSA*. <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf> [Lesedato: 08.02.2018]

U.S. Department of Defense (2017): «U.S., NATO Forces Train to Deter and Defend in Saber Guardian 2017». *USAs forsvarsdepartement*.
<https://www.defense.gov/News/Article/Article/1260953/us-nato-forces-train-to-deter-and-defend-in-saber-guardian-2017/> [Lesedato: 10.12.2017]

U.S. Department of Defense (2018a): «Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America». *USAs forsvarsdepartement*.
<https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> [Lesedato: 20.02.2018]

U.S. Department of Defense (2018b): «Nuclear Posture Review». *USAs forsvarsdepartement*.
<https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF>
[Lesedato: 20.02.2018]

U.S. Department of Defense (2019): «Missile Defense Review». *USAs forsvarsdepartement*.
https://www.defense.gov/Portals/1/Interactive/2018/11-2019-Missile-Defense-Review/The%202019%20MDR_Executive%20Summary.pdf [Lesedato: 05.02.2019]

U.S. Department of Homeland Security (2016): «Joint Statement from the Department of Homeland Security and Office of the Director of National Intelligence on Election Security». *USAs sikkerhetsdepartement*. <https://www.dhs.gov/news/2016/10/07/joint-statement-department-homeland-security-and-office-director-national> [Lesedato: 09.02.2018]

U.S. Department of Justice (2017): «Appointment of Special Counsel to Investigate Russian Interference with the 2016 Presidential Election and Related Matters». *USAs justisdepartement*. <https://www.justice.gov/opa/press-release/file/967231/download> [Lesedato: 09.02.2018]

U.S. Department of Justice (2019): «Attorney General's Letter to House and Senate Judiciary Committee, March 24th 2019». *USAs justisdepartement*. <https://www.justice.gov/ag/page/file/1147981/download> [Lesedato: 26.03.2019]

U.S. Department of State (2018): «Russia Fact Sheet». *USAs utenriksdepartement*. <https://www.state.gov/russia-fact-sheet/> [Lesedato: 04.04.2019]

U.S. Department of State (2019): «Transatlantic Community Imposes Sanctions on Russia». *USAs utenriksdepartement*. <https://www.state.gov/transatlantic-community-imposes-sanctions-on-russia/> [Lesedato: 04.04.2019]

Wilhelmsen, Julie (2017): «Russland: Hvor reell er trusselen og hvordan bør Norge forholde seg til den?». *Julie Wilhelmsen* <http://www.nupi.no/Nyheter/Russland-Hvor-reell-er-trusselen-og-hvordan-boer-Norge-forholde-seg-til-den> [Lesedato: 02.01.2017]

Williams, Michael C. og Iver B. Neumann (2000): «From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity». *Millennium: Journal of International Studies* 29(2):357-387.

Kapittel 3

Averre, Derek (2016): «The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance». *Europe-Asia Studies* 68(4):699-725.

Bratberg, Øivind (2014): *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Buzan, Barry, Ole Wæver og Jaap De Wilde (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. 2. utg. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Connolly, William E. (2002): *Identity, Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Utvidet utgave. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Daehnhardt, Patricia og Vladimir Handl (2018): «Germany's Eastern Challenge and the Russia-Ukraine Crisis: A New Ostpolitik in the Making?». *German Politics* 27(4):445-459.

Forsberg, Tuomas (2016): «From Ostpolitik to 'frostpolitik'? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia». *International Affairs* 92(1):21-42.

Green, David Michael og Cynthia J. Bogard (2012): «The Making of Friends and Enemies: Assessing the Determinants of International Identity Construction». *Democracy and Security* 8(3): 277-314.

Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.

Holzschleiter, Anna (2014): «Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations». *International Studies Perspectives* 15(2):142-162.

Jensen, Leif Christian (2007): «Petroleum discourse in the European Arctic: the Norwegian case». *Polar Record* 43(226):247-254.

Jensen, Leif Christian (2010): «Norsk oljeboring for å hjelpe miljøet: Diskurskooptering som nytt analytisk begrep». *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 26(3):185-203.

Jensen, Leif Christian (2015): *International Relations in the Arctic: Norway and the Struggle for Power in the New North*. London: I.B. Tauris.

Jørgensen, Marianne Winther og Louise J. Phillips (2002): *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage.

Leira, Halvard (2002): «Utenrikspolitikk som identitetspolitikk: David Campbells *Writing Security – United States Foreign Policy and the Politics of Identity*». *Internasjonal Politikk* 60(1):77-100.

Mathisen, Werner Christie (1997): «*Diskursanalyse for statsvitere: Hva, hvorfor og hvordan*». Forskningsnotat 1/1997. Oslo: Universitetet i Oslo, institutt for statsvitenskap.

Mikkelsen, Marianne (2007): «Omvendt flertall og flerkulturelle mottrekk – en analyse av to tv-debatter.» *Norsk medietidsskrift* 14(3):248-262.

Morozov, Viatcheslav og Bahar Rumelili (2012): «The external constitution of European identity: Russia and Turkey as Europe-makers». *Cooperation and Conflict* 47(1):28-48.

Nathanson, Charles E. (1988): «The Social Construction of the Soviet Threat: A Study in the Politics of Representation». *Alternatives: Global, Local, Political* 13(4):443-483.

Neumann, Iver B. (1996): *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. London: Routledge.

Neumann, Iver B. (1999): *Uses of the other: "the East" in European identity formation*. Manchester: Manchester University Press.

Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Neumann, Iver B. (2010): «Europa og de andre». *Nytt norsk tidsskrift* 1-2(27):86-96.

Neumann, Iver B. (2017b): «Russiske nasjonalister versus vestvendte siden Den kalde krigens slutt». *Arr – Idéhistorisk tidsskrift* 3-4: 3-17.

Nielsen, Jens Petter (2014): «Russlands rolle i det norske nasjonale prosjektet 1814-1855». I: Jens Petter Nielsen og Petia Mankova (red.): *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917*. Oslo: Pax.

Prozorov, Sergei (2011): «The other as past and present: beyond the logic of ‘temporal othering’ in IR theory». *Review of International Studies* 37(3):1273-1293.

Reuters, nettutgave, 10.01.2019: «U.S. sanctions against Nord Stream 2 wrong solution: Germany’s Maas». [Lesedato: 04.04.2019]

Romanova, Tatiana (2016): «Sanctions and the Future of EU-Russian Economic Relations». *Europe-Asia Studies* 68(4):774-796.

Tsygankov, Andrei P. (2017): «Russia and the Future of European Security». I: Roger E. Kanet (red.): *The Russian Challenge to the European Security Environment*. Cham: Springer International Publishing AG, z.Hd. Alexander Grossmann.

Walker, R.B.J (1990): «Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics». *Alternatives: Global, Local, Political* 15(1):3-27.

Wilhelmsen, Julie (2002): «Begrepet sikkerhetsfellesskap» I: Bakken, Bent Erik mfl.: *Russland som “assosiert NATO-medlem” og Norge: foredrag ved FFI-seminar 10. september 2002*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt. FFI-rapport 2002-04120.

Wæver, Ole (1996): «European security identities». *Journal of Common Market Studies* 34(1):103-132.

Åtland, Kristian (2003): *Russlands forhold til NATO og EU: På vei mot et sikkerhetsfellesskap?* Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt. FFI-rapport 2003-00369.

Delkapittel 4.1

BBC, nettutgave, 26.08.2008: «West condemns Russia over Georgia». <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7583164.stm> [Lesedato: 02.02.2019]

Council of the European Union (2008): «Extraordinary European Council, Brussels 1. September 2008, Presidency conclusions (Brussels, 6 October 2008)». *EU*. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/102545.pdf [Lesedato: 02.02.2019]

Der Spiegel, nettutgave, 25.11.2014: «German Foreign Minister: ‘Crimea Will Remain a Source of Conflict’». <http://www.spiegel.de/international/europe/german-foreign-minister-steinmeier-on-russia-and-ukraine-a-1004891.html> [Lesedato: 09.08.2018]

Der Spiegel, nettutgave, 16.04.2018: «German Foreign Minister Heiko Maas: ‘Syria Is Not Auschwitz’». <http://www.spiegel.de/international/germany/interview-with-german-foreign-minister-heiko-maas-a-1203113.html> [Lesedato: 22.01.2019]

Diez, Thomas (2004): «Europe’s others and the return of geopolitics». *Cambridge Review of International Affairs* 17(2):319-335.

Ekeveld, Eirin Rande mfl. (2014): «Demokratisk fred og (betinget) demokratisk pasifisme». *Internasjonal Politikk* 72(4):473-499.

Federal Foreign Office (2018, 26.03): «Germany expels four Russian diplomats in response to poison attack». *Tysklands utenriksministerium*. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/russischefoederation-node/-/1798662> [Lesedato: 02.02.2019]

Gabriel, Sigmar (2017): «Why Europe needs a new foreign policy – Federal Foreign Minister Gabriel’s speech at the Berlin Foreign Policy Forum». Federal Foreign Office, 5. desember. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/berliner-forum-aussenpolitik/909376> [Lesedato: 12.08.2018]

Gabriel, Sigmar (2018): «Speech by Foreign Minister Sigmar Gabriel at the Munich Security Conference». Federal Foreign Office, 17. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/Newsroom/rede-muenchner-sicherheitskonferenz/1602662> [Lesedato: 12.08.2018]

Jørgensen, Jørgen Holten og Geir Hønneland (2013): *Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Maas, Heiko (2018): «Inaugural speech by Federal Foreign Minister Heiko Maas on 14 March 2018». Federal Foreign Office, 14. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/bm-maas-amtsantritt/1792452> [Lesedato: 22.01.2019]

Maas, Heiko (2019): «Speech by Foreign Minister Heiko Maas at the 55th Munich Security Conference on 15 February 2019». Federal Foreign Office, 15. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/foreign-minister-maas-munich-security-conference-2019/2190442> [Lesedato: 16.02.2019]

Merkel, Angela (2008): «Merkel says recognition of South Ossetia and Abkhazia is unacceptable». The Federal Chancellor, 26. august. Tilgjengelig fra: <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-en/merkel-says-recognition-of-south-ossetia-and-abkhazia-unacceptable-607096> [Lesedato: 02.02.2019]

Merkel, Angela (2014a): «Policy statement by Federal Chancellor Angela Merkel on the situation in Ukraine». The Federal Chancellor, 13. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-en/news/policy-statement-by-federal-chancellor-angela-merkel-on-the-situation-in-ukraine-443796> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2014aa): «Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel». The Federal Chancellor, 13. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzlerin-merkel-443682> [Lesedato: 02.02.2019]

Merkel, Angela (2014b): «The 2014 Lowy Lecture: DR Angela Merkel, Chancellor of Germany». Lowy Institute for International Policy, 21. november. Tilgjengelig fra: <http://www.lowyinstitute.org/publications/2014-lowy-lecture-dr-angela-merkel-chancellor-germany> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2015): «Speech by Federal Chancellor Angela Merkel on the occasion of the 51st Munich Security Conference». The Federal Chancellor, 7. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-en/news/speech-by-federal-chancellor-angela-merkel-on-the-occasion-of-the-51st-munich-security-conference-400334> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2016a): «Policy statement by Federal Chancellor Dr Angela Merkel». The Federal Chancellor, 7. juli. Tilgjengelig fra: <https://m.bundeskanzlerin.de/bkinm-en/news/policy-statement-by-federal-chancellor-dr-angela-merkel-794294> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2016b): «Angela Merkel calls for an end to barbarous actions in Syria». The Federal Chancellor, 20. oktober. Tilgjengelig fra: <https://m.bundeskanzlerin.de/bkinm-en/news/angela-merkel-calls-for-an-end-to-barbarous-actions-in-syria-604354> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2016c): «Remarks by President Obama and Chancellor Merkel of Germany in a Joint Press Conference». The White House, 17. november. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/11/17/remarks-president-obama-and-chancellor-merkel-germany-joint-press> [Lesedato: 06.03.2018]

Merkel, Angela (2017): «Speech by Federal Chancellor Dr Angela Merkel on 18 February 2017 at the 53rd Munich Security Conference». The Federal Chancellor, 22. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-en/news/speech-by-federal-chancellor-dr-angela-merkel-on-18-february-2017-at-the-53rd-munich-security-conference-415114> [Lesedato: 09.08.2018]

Merkel, Angela (2019): «Speech by Federal Chancellor Dr Angela Merkel on 16 February 2019 at the 55th Munich Security Conference». The Federal Chancellor, 20. februar. Tilgjengelig fra: <https://m.bundeskanzlerin.de/bkinm-en/news/speech-by-federal-chancellor-dr-angela-merkel-on-16-february-2019-at-the-55th-munich-security-conference-1582318> [Lesedato: 20.02.2019]

Neumann, Iver B. (1998): «European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus». *Alternatives: Global, Local, Political* 23(3):397-416.

North Atlantic Treaty Organization (2019c): «Enlargement». *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm# [Lesedato: 16.02.2019]

Statsvitenskapelig leksikon (2007): «Autokrati». Oslo: Universitetsforlaget.

Statsvitenskapelig leksikon (2007): «Autoritarianisme». Oslo: Universitetsforlaget.

Steinmeier, Frank-Walter (2014a): «Not without Russia! Article by Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier on the Munich Security Conference». Federal Foreign Office, 27. januar. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/Newsroom/140127-bm-focus-muesiko/259446> [Lesedato: 11.08.2018]

Steinmeier, Frank-Walter (2014b): «Speech by Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier at the German Bundestag debate on the Federal Foreign Office budget». Federal Foreign Office, 11. september. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/140911-bm-bt-hh/265174> [Lesedato: 12.08.2018]

Steinmeier, Frank-Walter (2015a): «Speech by Federal Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier on the 51st Munich Security Conference». Federal Foreign Office, 8. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/Newsroom/150208-muesiko/269034> [Lesedato: 11.08.2018]

Steinmeier, Frank-Walter (2015b): «Speech by Foreign Minister Steinmeier at the General Assembly of the United Nations». Federal Foreign Office, 1. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/151001-bm-vn-gv/275314> [Lesedato: 11.08.2018]

Steinmeier, Frank-Walter (2016a): «'We need Russia on side'». Federal Foreign Office, 8. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/Newsroom/160308-bonnergeneralanzeiger/279140> [Lesedato: 11.08.2018]

Steinmeier, Frank-Walter (2016b): «Germany's New Global Role: Berlin Steps Up». *Foreign Affairs* 95(4):106-113.

Store norske leksikon (2014): «Autoritarianisme». *SNL*. <https://snl.no/autoritarianisme> [Lesedato: 05.02.2019]

Store norske leksikon (2016): «Budapest-memorandumet». *SNL*. <https://snl.no/Budapest-memorandumet> [Lesedato: 01.02.2019]

Tsygankov, Andrei P. og Matthew Tarver-Wahlquist (2009): «Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide». *Foreign Policy Analysis* 5(4):307-326.

Whitman, Richard G. og Stefan Wolff (2010): «The EU as a conflict manager? The case of Georgia and its implications». *International Affairs* 86(1):87-107.

Delkapittel 4.2.1

Cambridge Dictionary : «The free world». <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/free-world> [Lesedato: 22.09.2019]

CBS, nettutgave, 02.03.2014: «Face the Nation Transcripts March 2 2014: Kerry, Hagel». <https://www.cbsnews.com/news/face-the-nation-transcripts-march-2-2014-kerry-hagel/> [Lesedato: 10.03.2018]

Ferrell, Robyn (2018): «'Free World'». *Social Alternatives* 37(4):5-11.

Kerry, John (2014a): «Situation in Ukraine». U.S. Department of State, 1. mars. Tilgjengelig fra: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/03/222720.htm> [Lesedato: 10.03.2018]

Kerry, John (2014b): «Remarks on Ukraine». U.S. Department of State, 24. april. Tilgjengelig fra: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/04/225166.htm> [Lesedato: 10.03.2018]

Kerry, John (2014c): «Interview with David Gregory of NBC's Meet the Press». U.S. Department of State, 20. juli. Tilgjengelig fra: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/07/229507.htm> [Lesedato: 10.03.2018]

Kerry, John (2015): «Interview with Sergey Brilev of Rossiya 1». U.S. Department of State, 15. desember. Tilgjengelig fra: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2015/12/250683.htm> [Lesedato: 10.03.2018]

Kerry, John (2016): «Interview with Mikhail Gusman of Rossiya 24». U.S. Department of State, 23. mars. Tilgjengelig fra: <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2016/03/255143.htm> [Lesedato: 10.03.2018]

Neumann, Iver B. (2019): «Putins stormaktsgalskap». *Morgenbladet* 11.01.2019:28-29. Essay.

NPR, nettgave, 19.12.2016: «Transcript and Video: NPR's Exit Interview With President Obama.» <https://www.npr.org/2016/12/19/504998487/transcript-and-video-nprs-exit-interview-with-president-obama> [Lesedato: 07.03.2018]

Obama, Barack (2014a): «Statement by the President on Ukraine». The White House, 20. mars. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/photos-and-video/video/2014/03/20/president-obama-speaks-ukraine#transcript> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2014b): «Remarks by the President in Address to European Youth». The White House, 26. mars. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/26/remarks-president-address-european-youth> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2014c): «Remarks by President Obama and German Chancellor Merkel in a Joint Press Conference». The White House, 2. mai. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/02/remarks-president-obama-and-german-chancellor-merkel-joint-press-confere> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2014d): «Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony». The White House, 28. mai. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2014e): «President Obama Commemorates 25th Anniversary of Polish Freedom Day». The White House, 4. juni. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/photos-and-video/video/2014/06/04/president-obama-commemorates-25th-anniversary-polish-freedom-day#transcript> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2014f): «Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly». The White House, 24. september. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/photos-and-video/video/2014/09/24/president-obama-addresses-united-nations-general-assembly#transcript> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2015a): «Remarks by President in State of the Union Address». The White House, 20. januar. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2015b): «Remarks by President Obama to the United Nations General Assembly». The White House, 28. september. Tilgjengelig fra: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/28/remarks-president-obama-united-nations-general-assembly> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016a): «Remarks by President Barack Obama – State of the Union Address As Delivered». The White House, 13. januar. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/01/12/remarks-president-barack-obama-%E2%80%93-prepared-delivery-state-union-address> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016b): «Remarks by the President Obama in Address to the People of Europe». The White House, 25. april. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/25/remarks-president-obama-address-people-europe> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016c): «Address by President Obama to the 71st Session of the United Nations General Assembly». The White House, 20. september. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/20/address-president-obama-71st-session-united-nations-general-assembly> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016d): «Remarks by President Obama and Chancellor Merkel of Germany in a Joint Press Conference». The White House, 17. november. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/11/17/remarks-president-obama-and-chancellor-merkel-germany-joint-press> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016e): «Press Conference by the President». The White House, 16. desember. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/12/16/press-conference-president> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2016f): «Statement by the President on Actions in Response to Russian Malicious Cyber Activity and Harassment». The White House, 29. desember. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/12/29/statement-president-actions-response-russian-malicious-cyber-activity> [Lesedato: 06.03.2018]

Obama, Barack (2017): «Remarks by President in Final Press Conference». The White House, 18. januar. Tilgjengelig fra:

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2017/01/18/remarks-president-final-press-conference> [Lesedato: 06.03.2018]

Restad, Hilde Eliassen (2012): «Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism». *American Political Thought* 1(1):53-76.

The Guardian, nettutgave, 15.11.2016: «Aleppo airstrikes restart as Russia announces major Syria offensive». <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/15/aleppo-airstrikes-resume-as-russia-announces-major-syria-offensive> [Lesedato: 08.03.2018]

Delkapittel 4.2.2

NYTimes, nettutgave, 27.12.2017: «Rex Tillerson: I am Proud of Our Diplomacy».

Meningsinnlegg. <https://www.nytimes.com/2017/12/27/opinion/rex-tillerson-state-department-diplomacy.html> [Lesedato: 20.09.2018]

Pence, Mike (2017a): «Remarks by the Vice President at the Munich Security Conference». The White House, 18. februar. Tilgjengelig fra:

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-munich-security-conference/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pence, Mike (2017b): «Remarks by the Vice President to Enhanced Forward Presence and Estonian Troops». The White House, 31. juli. Tilgjengelig fra:

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-enhanced-forward-presence-estonian-troops/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pence, Mike (2019, 13.02): «Remarks by the Vice President Pence and President Duda of Poland in Joint Press Statement. Warsaw, Poland». The White House, 13. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-president-duda-poland-joint-press-statement-warsaw-poland/> [Lesedato: 20.02.2019]

Pompeo, Mike (2018a): «Remarks at a Press Availability». U.S. Department of State, 27. april. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/remarks-at-a-press-availability-3/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pompeo, Mike (2018b): «Interview With Shannon Bream of Fox News». U.S. Department of State, 19. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/interview-with-shannon-bream-of-fox-news/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pompeo, Mike (2018c): «Interview With David Brody of CBN». U.S. Department of State, 19. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/interview-with-david-brody-of-cbn/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pompeo, Mike (2018d): «Crimea Declaration». U.S. Department of State, 25. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/crimea-declaration/> [Lesedato: 20.09.2018]

Pompeo, Mike (2018e): «Interview With Laura Ingraham of Fox News». U.S. Department of State, 19. september. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/interview-with-laura-ingraham-of-fox-news/> [Lesedato: 12.02.2019]

Pompeo, Mike (2018f): «Press Availability at NATO Headquarters». U.S. Department of State, 4. desember. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/press-availability-at-nato-headquarters/> [Lesedato: 12.02.2019]

Pompeo, Mike (2019g): «Press Availability With Hungarian Foreign Minister Peter Szijjarto». U.S. Department of State, 11. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/press-availability-with-hungarian-foreign-minister-peter-szijjarto/> [Lesedato: 12.02.2019]

Store norske leksikon (2018): «Gassangrep i Syriakrigen». *SNL*. https://snl.no/Gassangrep_i_Syriakrigen [Lesedato: 25.03.2019]

Store norske leksikon (2019): «Operation Inherent Resolve». *SNL*. https://snl.no/Operation_Inherent_Resolve [Lesedato: 23.10.2019]

The White House (2018): «Statement from the United States, France, Germany, and the United Kingdom on the Attack in Salisbury». *Det hvite hus*. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-united-states-france-germany-united-kingdom-attack-salisbury/> [Lesedato: 16.03.2018]

Tillerson, Rex (2017a): «Remarks With Russian Foreign Minister Sergey Lavrov at a Press Availability». U.S. Department of State, 12. april. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/secretary/20172018tillerson/remarks/2017/04/270136.htm> [Lesedato: 20.09.2018]

Tillerson, Rex (2017b): «Interview With Steve Inskeep of NPR». U.S. Department of State, 27. april. Tilgjengelig fra: <https://www.state.gov/interview-with-steve-inskeep-of-npr/>

[Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2017a): «Remarks by President Trump to the People of Poland». The White House, 6. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-people-poland/> [Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2017b): «Remarks by President Trump to the 72nd Session of the United Nations General Assembly». The White House, 19. september. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-72nd-session-united-nations-general-assembly/> [Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2018a): «President Donald J. Trump's State of the Union Address». The White House, 30. januar. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-state-union-address/> [Lesedato: 20.02.2018]

Trump, Donald (2018b): «Statement by President Trump on Syria». The White House, 13. april. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-syria/> [Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2018c): «Remarks by President Trump at Press Conference After NATO summit. Brussels, Belgium». The White House, 12. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-press-conference-nato-summit-brussels-belgium/> [Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2018d): «Remarks by President Trump and President Putin of the Russian Federation in Joint Press Conference». The White House, 16. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-putin-russian-federation-joint-press-conference/> [Lesedato: 20.09.2018]

Trump, Donald (2018e): «Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly». The White House, 25. september. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-73rd-session-united-nations-general-assembly-new-york-ny> [Lesedato: 28.09.2018]

Trump, Donald (2018f): «Remarks by President Trump Before Air Force One Departure». The White House, 20. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-air-force-one-departure-4/> [Lesedato: 12.02.2019]

Trump, Donald (2019a): «Statement from the President Regarding the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty». The White House, 1. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-regarding-intermediate-range-nuclear-forces-inf-treaty/> [Lesedato: 12.02.2019]

Trump, Donald (2019b): «Remarks by President Trump in State of the Union Address». The White House, 6. februar. Tilgjengelig fra: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-state-union-address-2/> [Lesedato: 08.02.2019]

Delkapittel 4.3

Green, David Michael og Cynthia J. Bogard (2012): «The Making of Friends and Enemies: Assessing the Determinants of International Identity Construction». *Democracy and Security* 8(3): 277-314.

Holm, Minda (2017): «Norge, USA og det liberale verdifelleskapet». *Internasjonal Politikk* 75(1):52-63.

Holm, Minda (2018): «Vår fiende Russland?». *Dagsavisen*, nettutgave, 13.03.2018.
<https://www.dagsavisen.no/debatt/var-fiende-russland-1.1113512> [Lesedato: 26.10.2019]

Holm, Minda (2019): «Mutual lack of introspection and the ‘Russia factor’ in the liberal West». *New Perspectives* 27(1):7-14.

Morozov, Viatcheslav og Bahar Rumelili (2012): «The external constitution of European identity: Russia and Turkey as Europe-makers». *Cooperation and Conflict* 47(1):28-48.

Neumann og Welsh (1991): «The Other in European self-definition: an addendum to the literature on international society». *Review of International Studies* 17(4):327-348.

Neumann, Iver B. (1996): *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. London: Routledge.

Wilhelmsen, Julie (2014): «Russland, folkeretten og militær intervensjon: Selektiv prinsippfasthet». *Internasjonal Politikk* 72(1):135-146.

